

LIBRI

www.libridergi.org

Epigrafi, Çeviri ve Eleştiri Dergisi
Journal of Epigraphy, Reviews and Translations

Issue XI (2025)

Strabon, *Geographika* (Coğrafya): Kitap XI.1-14

Hatice Tuğba AKDOĞAR AKBULUT

 0000-0003-3292-2440

The entire contents of this journal, *Libri: Journal of Epigraphy, Translation and Review* is open to users and it is an 'open access' journal. Users are able to read the full texts, to download, to copy, print and distribute without obtaining the permission of the editor and author(s). However, all references to the articles published in the e-journal *Libri* are to indicate through reference the source of the citation from this journal.

Libri, is a peer-reviewed journal and the articles which have had their peer reviewing process completed will be published on the web-site (journal.phaselis.org) in the year of the journal's issue (e.g. Issue XI: January-December 2025). At the end of December 2025 the year's issue is completed.

Responsibility for the articles published in this journal remains with the authors.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

Citation Strabon, *Geographika* (Coğrafya): Kitap XI.1-14. Çev. H. T. Akdoğan Akbulut. *Libri* XI (2025) 29-98. DOI: 10.5281/zenodo.15052293

Received Date: 13.12.2024 | Acceptance Date: 07.02.2025

Online Publication Date: 20.03.2025

Article Type: Research Article

Editing: Phaselis Research Project
www.libridergi.org

Strabon, *Geographika* (Coğrafya): Kitap XI.1-14

Hatice Tuğba AKDOĞAR AKBULUT *

Antikçağın önemli bir coğrafyacılarından biri olarak gösterilen Strabon'un 17 kitaptan oluşan *Geographika* (Coğrafya) adlı anıtsal eserinin, her biri ayrı coğrafyaları tasvir eden ve toplamda 14 bölümden oluşan XI. kitabı Antik Anadolu (Asia Minor) coğrafyasını anlatan ilgili kitaplardaki (XII-XIII-XIV) yerleşik bölgelere geçişte bir nevi yol haritası niteliğindedir. Zira "Coğrafya" adlı eserin XI. ve XVI. kitapları arası Asia (Asya) ile ilgili olup Strabon XI. kitabına da kısa bir Asia tasviri ile başlamaktadır. Ardından sırasıyla kuzeyden Maiotis Gölü ile başlayarak güneyde Kolkhis Bölgesi'ne değin kısa ve öz olarak Pontos Eukseinos kıyılarından söz etmektedir. Bunun akabinde ise Kolkhis'e komşu olan Iberia ve Albania bölgelerine yüzeysel olarak değinir. Daha detaylı olarak ise Amazonların ülkesi tabiriyle Kaukasus Bölgesi'nden bahseder. Buradan ise doğuya doğru ilerleyerek önce Kaspia Denizi, ardından Hyrkania Bölgesi'ne kısmen değinir. Bunun akabinde ise Kaspia Denizi'nin doğusunda ikamet ettikleri söylenen birtakım halklardan (Sakalar ve Massagetler) bahsederek tümüyle Parthia Bölgesi'ne yer verir. Aria ve Margiana ile Baktria bölgeleri üzerine kısmen okuduklarından yola çıkmış olsa gerekir ki yüzeysel bilgiler vererek tekrar batıya yani geriye doğru yönelir. Bu defa Tauros'a ve Media Bölgesi'ne değinir. Son olarak ise anlatısını detaylı bilgilerine yer verdiği Armenia Bölgesi ile bitirir¹.

Bu çalışmada Strabon'un XI. kitabının orijinal dili olan Hellenca aslından Türkçe'ye çevirisi yapılmıştır. Çeviride kitabın *Strabo X- XI- XII, The Geography of Strabo, in Eight Volumes*, Eds. T. E. Page, E. Capps, W. H. D. Rouse, L. A. Post, E. H. Warmington, With an English Translation by Horace Leonard Jones (1944, 1954, 1961), Harvard University Loeb adlı edisyonu temel alınmıştır².

* Öğr. Gör. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Rize/Türkiye. haticetuğba.akdogar@erdogan.edu.tr | 0000-0003-3292-2440

Bu çeviri, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, (Eskiçağ Bilim Dalı) altında 23.10.2024 tarihinde tarafımdan başarıyla savunularak tamamlanan "Strabon'un Kaukasus ve Armenia Bölgeleri Üzerine Gözlem ve Tasviri (Strabon Geographika, Kitap XI Çeviri ve İlgili Bölümlerin Değerlendirmesi" başlıklı, yayımlanmamış Doktora Tezinin İkinci Bölüm "2.2. XI. Kitabın Türkçe Tercümesi" başlıklı kısmından ibarettir.

¹ Bk. Akdoğan Akbulut 2024, 14-15.

² Ayrıca çeviride olmayan fakat yazarın demek istediği veya tarafımızca olması gereken küçük eklentiler köşeli parantezle [-] verilmiştir. Strabon'un sözleri haricinde tarafımızca yapılan Türkçe karşılığı olan küçük açıklamalar ise normal parantez (-) içinde gösterilmiştir. Yer ve kişi adları ise farklı dildeki alıntılar hariç genel olarak Hellenca asıllarına uygun olarak verilmiştir. Ancak bazı halkların transliterasyonunda dilimize geçmiş olan örneğin Sakalar, Persler, Makedonlar, Amazonlar, Khalybler, Hellenler, Sarmatlar, Medler, Parthlar,

---

Albanlar, Libyalılar ve Armenialılar gibi ibareleri daha sık tercih edilmiştir. Lakin cümlenin ahengini bozan yerlerde ise asıllarına uygun olarak örneğin Armenioi halkı, Massagetai halkı şeklinde kullanımlarına da yer verilmiştir. Hellence’de geçen “ξ” ve “χ” harflerinin Türkçe karşılığı olan “ks” ve “kh” şekli kullanılmıştır. Örneğin Hellence Ιαξαρτης, Ωξος ve Ωχος adlı nehirler Türkçe çevirisinde Iaksartes (Seyhun), Oksus (Ceyhun) ve Okhus şeklinde verilmiştir. Hellence metindeki birtakım terminolojik kelimeler ile Türkçe karşılığı olan ya da olmayan bazı kelimeler çeviride orijinal haliyle *italik* olarak verilmiştir. Örneğin uzunluk ve ağırlık ölçüleri olarak *stadia*, *drakhmai*, *parasangai*, *medimnoi*, *metretes*, *skhoinoi*; özel takı- toka, kıyafet ve kullandıkları eşyalar olarak *kamara*, *tiara*, *kitaris*, *pilos*, *khitones*; özel besinler olarak *silphion*, *Medike*; yer ve alan isimleri olarak *metropolis*, *emporium*, *agora*; bazı yönetici ve memuriyet isimleri olarak *skeptukhoi*, *hegemon*, *tyrannos*, *propraetor*, *dioiketes*, *hyparkhos* vb. gibi.

Strabon
Geographika (Coğrafya)
Kitap XI.1-14

ΙΑ'

I

[1] Τῆ δ' Εὐρώπῃ συνεχῆς ἐστὶν ἡ Ἀσία κατὰ τὸν Τάναϊν συνάπτουσα αὐτῇ: περὶ ταύτης οὖν ἐφεξῆς ῥητέον διελόντας φυσικοῖς τισὶν ὄροις τοῦ σαφοῦς χάριν. ὅπερ οὖν Ἐρατοσθένῃς ἐφ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἐποίησε, τοῦθ' ἡμῖν ἐπὶ τῆς Ἀσίας ποιητέον.

[2] Ὁ γὰρ Ταῦρος μέσην πῶς διέζωκε ταύτην τὴν ἡπειρον ἀπὸ τῆς ἐσπέρας ἐπὶ τὴν ἕω τεταμένος, τὸ μὲν αὐτῆς ἀπολείπων πρὸς βορρᾶν τὸ δὲ μεσημβρινόν. καλοῦσι δὲ αὐτῶν οἱ Ἕλληνες τὸ μὲν ἐντὸς τοῦ Ταύρου τὸ δὲ ἐκτός. εἴρηται δὲ ταῦθ' ἡμῖν καὶ πρότερον, ἀλλ' εἰρήσθω καὶ νῦν ὑπομνήσεως χάριν.

[3] Πλάτος μὲν οὖν ἔχει τὸ ὄρος πολλαχοῦ καὶ τρισχιλίων σταδίων, μῆκος δ' ὅσον καὶ τὸ τῆς Ἀσίας, τεττάρων πού μυριάδων καὶ πεντακισχιλίων, ἀπὸ τῆς Ῥοδίων περαιοῦς ἐπὶ τὰ ἄκρα τῆς Ἰνδικῆς καὶ Σκυθίας πρὸς τὰς ἀνατολάς.

[4] Διήρηται δ' εἰς μέρη πολλὰ καὶ ὀνόματα περιγραφαῖς καὶ μείζουσι καὶ ἐλάττωσιν ἀφωρισμένα. ἐπεὶ δ' ἐν τῷ τοσοῦτῳ πλάτει τοῦ ὄρους ἀπολαμβάνεται τινα ἔθνη, τὰ μὲν ἀσημότερα τὰ δὲ καὶ παντελῶς γινώριμα (καθάπερ ἡ Παρθυαία καὶ Μηδία καὶ Ἀρμενία καὶ Καππαδοκῶν τινες καὶ Κίλικες καὶ Πισίδαι), τὰ μὲν πλεονάζοντα ἐν τοῖς προσβόρροις μέρεσιν ἐνταῦθα τακτέον, τὰ δ' ἐν τοῖς νοτίοις εἰς τὰ νότια, καὶ τὰ ἐν μέσῳ δὲ τῶν ὄρων κείμενα διὰ τὰς τῶν ἀέρων ὁμοιότητος πρὸς βορρᾶν πῶς θετέον: ψυχροὶ γὰρ εἰσιν, οἱ δὲ νότιοι θερμοί. καὶ τῶν ποταμῶν δὲ αἱ ῥύσεις ἐνθένδε ἰοῦσαι πᾶσαι σχεδόν τι εἰς τὰναντία αἱ μὲν εἰς τὰ βόρεια αἱ δ' εἰς τὰ νότια μέρη (τά γε πρῶτα, κἂν ὕστερόν τινες ἐπιστρέφωσι πρὸς ἀνατολάς ἢ δύσεις), ἔχουσι τι εὐφυῆς πρὸς τὸ τοῖς ὄρεσιν ὀρίοις χρῆσθαι κατὰ τὴν εἰς δύο μέρη διαίρεσιν τῆς Ἀσίας: καθάπερ καὶ ἡ θάλαττα ἢ ἐντὸς στηλῶν, ἐπ' εὐθείας πῶς οὔσα ἢ πλείστη τοῖς ὄρεσι τούτοις, ἐπιτηδεῖα γεγένηται πρὸς τὸ δύο ποιεῖν ἡπείρους, τὴν τε Εὐρώπην καὶ τὴν Λιβύην, ὅριον ἀμφοῖν οὔσα ἀξιόλογον.

[5] Τοῖς δὲ μεταβαίνουσιν ἀπὸ τῆς Εὐρώπης ἐπὶ τὴν Ἀσίαν ἐν τῇ γεωγραφίᾳ τὰ πρὸς βορρᾶν ἐστὶ πρῶτα τῆς εἰς δύο διαιρέσεως, ὥστε ἀπὸ τούτων ἀρκτέον. αὐτῶν δὲ τούτων πρῶτά ἐστὶ τὰ περὶ τὸν Τάναϊν, ὅνπερ τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀσίας ὄριον ὑπεθέμεθα. ἔστι δὲ ταῦτα τρόπον τινὰ χερρονησίζοντα: περιέχεται γὰρ ἐκ μὲν τῆς ἐσπέρας τῷ ποταμῷ τῷ Τανάϊδι καὶ τῇ Μαιώτιδι μέχρι τοῦ Βοσπόρου καὶ τῆς τοῦ Εὐξείνου παραλίας τῆς τελευτώσης εἰς τὴν Κολχίδα: ἐκ δὲ τῶν ἄρκτων τῷ Ὠκεανῷ μέχρι τοῦ στόματος τῆς Κασπίας θαλάττης: ἕθεν δὲ αὐτῇ ταύτῃ τῇ θαλάττῃ μέχρι τῶν μεθορίων τῆς τε Ἀλβανίας καὶ τῆς Ἀρμενίας, καθ' ἃ ὁ Κύρος καὶ ὁ Ἀράξης ἐκδιδοῦσι ποταμοί, ῥέοντες ὁ μὲν διὰ τῆς Ἀρμενίας Κύρος δὲ διὰ τῆς Ἰβηρίας καὶ τῆς Ἀλβανίας: ἐκ νότου δὲ τῇ ἀπὸ τῆς ἐκβολῆς τοῦ Κύρου μέχρι τῆς Κολχίδος, ὅσον τρισχιλίων οὔση σταδίων ἀπὸ θαλάττης ἐπὶ θάλατταν, δι' Ἀλβανῶν καὶ Ἰβήρων, ὥστε ἰσθμοῦ λόγον ἔχειν. οἱ δ' ἐπὶ τοσοῦτον συναγαγόντες τὸν ἰσθμὸν ἐφ' ὅσον Κλείταρχος, ἐπὶ κλυστον φήσας ἐξ ἑκατέρου τοῦ πελάγους, οὐδ' ἂν λόγου ἀξιοῖντο. Ποσειδώνιος δὲ χιλίων καὶ πεντακοσίων εἴρηκε τὸν ἰσθμὸν, ὅσον καὶ τὸν ἀπὸ Πηλουσίου ἰσθμὸν εἰς τὴν Ἐρυθράν. 'δοκῶ δέ' φησὶ 'μὴ πολὺ διαφέρειν μηδὲ τὸν

Bölüm 1. Başlangıç Olarak Strabon'un Asia Üzerine Olan Düşünceleri

[1] Asia, Tanais'e sınır olan Europa'ya komşudur. O halde açığa kavuşturmak için, bu yer hakkında belirli doğal sınırları yoluyla sırasıyla bahsedilmeli. Tıpkı Eratosthenes iskân edilmiş tüm dünya için ne yaptıysa biz de Asia için yapmalıyız.

[2] Batıdan doğuya doğru uzanan, bir kısmı kuzeye diğer kısmı güneye kalan Tauros, bir şekilde bu kıtanın (Asia'nın) ortasını kuşattığı için Hellenler bunun bir kısmına "İç Tauros" (Asia Kısmı), diğerine ise "Dış Tauros" (Asia Dışı) derler. Daha önceki kitapta bundan bahsedilmiş ancak şimdi hatırlatmak adına tekrar edelim:

[3] Birçok yerdeki dağ her durumda 3000 *stadia* genişliğe ve Asia'nunki kadar bir uzunluğa sahiptir. Bu uzunluk, karşısındaki Rhodios'tan doğudaki Indike ve Skythia zirvesine değin 45.000 *stadia*'dır.

[4] [Bu Tauros Dağı] hem küçük hem de büyük bölgelerle çevrili olup sınırları belirlenmiş, adı olan birçok kısma ayrılır. Dağın bu muazzam genişliği içinde belirli halklar yer alır, bazıları ise asılsızdır. Diğerleri kesinlikle iyi bilinir, örneğin; Parthlar, Medler, Armenialılar, Kappadokialıların bir kısmı, Kilikialılar ve Pisidialılar. Kuzey kısımlarda çok sayıda bulunanlar buraya (İç Tauros'a), güneydekiler ise güneye (Dış Tauros'a) tahsis olmuşlardır. Dağların ortasında konuşlananlar ise iklim benzerliğinden ötürü kuzeye doğru yerleşmişlerdir. Çünkü [orta kısımlar] soğuktur, güney kısımlar ise sıcaktır. Buradaki nehirlerin hemen hemen hepsi zıt yönlerde doğru akar. Bazıları kuzeye bazıları ise güneye doğru akar. Her ne kadar daha sonraları bu nehirlerden bazıları doğu ya da batıya doğru yönelseler de en azından ilkin böyleydiler. Bu nehirler, Asia'nın iki kısma ayrıldığı noktada dağlara doğal bir şekilde sınır oldukları için yararlıdırlar. Tıpkı sütunlar içerisindeki bir deniz gibi... Bu sütunların birçok kısmı da bu dağlar ile öyle ya da böyle düz bir çizgi doğrultusunda. Deniz ise Europa ve Libye olan iki kıtanın oluşumuna bir elverişlilik sağlar, hatta her ikisi arasında kayda değer bir sınır olur.

[5] Europa'dan Asia'ya doğru gidilirken, bu coğrafyada kuzey bölgesi, bu iki bölmenin ilkidir. Bu sebeple buradan başlanmalıdır. Bu iki bölmenin ilki, Europa ve Asia'nın sınırı olduğu farz edilen Tanais çevresidir. Bu kısım, bir yarımada oluşturur çünkü batı tarafından Bosporos'a ve diğer taraftan Kolkhis'e doğru son bulan Eukseinos kıyısına kadar Tanais Nehri ve Maiotis ile çevrilidir. Kuzeyden ise Kaspia Denizi ağzına dek *Okeanos* (deniz dışında kalan büyük su kütlesi ya da kara parçası olan yerler) ile [çevrilidir]. Doğudan ise, Kyros ve Arakses nehirlerinin döküldüğü, Armenia ve Albania arasındaki sınıra dek aynı denizle [çevrilidir]. Arakses Nehri Armenia vasıtasıyla, Kyros Nehri ise Iberia ve Albania vasıtasıyla akar. Bu kısım güneyden ise Kyros'un dışından ta ki Kolkhis'e kadar [çevrilidir]. Kolkhis de Albanialılar ve Iberialıların [*territorium*'u] (toprakları) vasıtasıyla denizden denize 3000 *stadia* kadardır, bu sebeple bir *isthmus* (boğaz) olarak düşünülür. Bu boğazı, her iki denizden [gelen] akıntıyla [beslendiğini] söyleyen Kleitarkhos'un daralttığı kadar daraltanları bahsetmeye hiç gerek bile yok. Zira Poseidonios bu boğazı, Pelusium Boğazı'ndan Erythra'ya kadar 1500 *stadia* olarak söylemiştir. Bence [Poseidonios] [bu boğazın] Maiotis'ten *Okeanos*'a doğru [buradan] çok

ἀπὸ τῆς Μαιώτιδος εἰς τὸν Ὠκεανόν.

[6] Οὐκ οἶδα δὲ πῶς ἂν τις περὶ τῶν ἀδήλων αὐτῶ πιστεύσειε μηδὲν εἰκὸς ἔχοντι εἰπεῖν περὶ αὐτῶν, ὅταν περὶ τῶν φανερῶν οὕτω παραλόγως λέγη, καὶ ταῦτα φίλος Πομπηίῳ γεγονῶς τῷ στρατεύσαντι ἐπὶ τοὺς Ἰβήρας καὶ τοὺς Ἀλβανούς μέχρι τῆς ἐφ' ἑκάτερα θαλάττης τῆς τε Κασπίας καὶ τῆς Κολχικῆς. φασὶ γοῦν ἐν Ῥόδῳ γενόμενον τὸν Πομπηῖον, ἠνίκα ἐπὶ τὸν ληστρικὸν πόλεμον ἐξῆλθεν (εὐθύς δ' ἔμελλε καὶ ἐπὶ Μιθριδάτην ὀρμήσειν καὶ τὰ μέχρι τῆς Κασπίας ἔθνη), παρατυχεῖν διαλεγόμενῳ τῷ Ποσειδωνίῳ, ἀπιόντα δ' ἐρέσθαι εἴ τι προστάττει, τὸν δ' εἰπεῖν

αἰὲν ἀριστεύειν καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων.

προστίθει δὲ τούτοις, ὅτι καὶ τὴν ἱστορίαν συνέγραψε τὴν περὶ αὐτόν. διὰ δὲ ταῦτα ἐχρῆν φροντίσαι τάληθοῦς πλέον τι.

[7] Δεύτερον δ' ἂν εἴη μέρος τὸ ὑπὲρ τῆς Ὑρκανίας θαλάττης, ἣν καὶ Κασπίαν καλοῦμεν, μέχρι τῶν κατ' Ἰνδοὺς Σκυθῶν. τρίτον δὲ μέρος τὸ συνεχὲς τῷ λεχθέντι ἰσθμῷ καὶ τὰ ἐξῆς τούτῳ καὶ ταῖς Κασπίαις πύλαις, τῶν ἐντὸς τοῦ Ταύρου καὶ τῆς Εὐρώπης ἐγγυτάτω: ταῦτα δ' ἐστὶ Μηδία καὶ Ἀρμενία καὶ Καππαδοκία καὶ τὰ μεταξύ. τέταρτον δ' ἡ ἐντὸς Ἄλιος γῆ καὶ τὰ ἐν αὐτῷ τῷ Ταύρῳ καὶ ἐκτὸς ὅσα εἰς τὴν χερρόνησον ἐμπίπτει, ἣν ποιεῖ ὁ διείρων ἰσθμὸς τὴν τε Ποντικὴν καὶ τὴν Κιλικίαν θάλατταν. τῶν δὲ ἄλλων τῶν ἔξω τοῦ Ταύρου τὴν τε Ἰνδικὴν τίθεμεν καὶ τὴν Ἀριανὴν μέχρι τῶν ἐθνῶν τῶν καθηκόντων πρὸς τε τὴν κατὰ Πέρσας θάλατταν καὶ τὸν Ἀράβιον κόλπον καὶ τὸν Νεῖλον καὶ πρὸς τὸ Αἰγύπτιον πέλαγος καὶ τὸ Ἰσικόν.

II

[1] Οὕτω δὲ διακειμένων τὸ πρῶτον μέρος οἰκοῦσιν ἐκ μὲν τῶν πρὸς ἄρκτον μερῶν καὶ τὸν Ὠκεανὸν Σκυθῶν τινὲς νομάδες καὶ ἀμάξιοι, ἐνδοτέρῳ δὲ τούτων Σαρμάται, καὶ οὗτοι Σκύθαι, Ἄορσοι καὶ Σιρακοὶ μέχρι τῶν Καυκασίων ὄρων ἐπὶ μεσημβρίαν τείνοντες, οἱ μὲν νομάδες οἱ δὲ καὶ σκηνῖται καὶ γεωργοί, περὶ δὲ τὴν λίμνην Μαιῶται: πρὸς δὲ τῇ θαλάττῃ τοῦ Βοσπόρου τὰ κατὰ τὴν Ἀσίαν ἐστὶ καὶ ἡ Σινδική: μετὰ δὲ ταύτην Ἀχαιοὶ καὶ Ζυγοὶ καὶ Ἠνίοχοι Κερκέται τε καὶ Μακροπῶγῳνες. ὑπέγκεται δὲ τούτων καὶ τὰ τῶν Φθειροφάγων στενά: μετὰ δὲ τοὺς Ἠνίοχους ἡ Κολχὶς ὑπὸ τοῖς Καυκασίοις ὄρεσι κειμένη καὶ τοῖς Μοσχικοῖς. ἐπεὶ δ' ὄριον ὑπόκειται τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀσίας ὁ Τάναϊς ποταμός, ἐντεῦθεν ἀρξάμενοι τὰ καθ' ἕκαστα ὑπογράψομεν.

[2] Φέρεται μὲν οὖν ἀπὸ τῶν ἀρκτικῶν μερῶν, οὐ μὴν ὥς ἂν κατὰ διάμετρον ἀντίρρους τῷ Νεῖλῳ, καθάπερ νομίζουσιν οἱ πολλοί, ἀλλὰ ἐωθινώτερος ἐκείνου, παραπλησίως ἐκείνῳ τὰς ἀρχὰς ἀδήλους ἔχων: ἀλλὰ τοῦ μὲν πολὺ τὸ φανερὸν χῶραν διεξιόντος πᾶσαν εὐεπιμίκτον καὶ μακροὺς ἀνάπλους ἔχοντος, τοῦ δὲ Τανάιδος τὰς μὲν ἐκβολὰς ἴσμεν (δύο δ' εἰσὶν εἰς τὰ ἀρκτικώτατα μέρη τῆς Μαιώτιδος ἐξήκοντα σταδίους ἀλλήλων διέχουσαι), τοῦ δ' ὑπὲρ τῶν ἐκβολῶν ὀλίγον τὸ γνῶριμόν ἐστι διὰ τὰ ψύχη καὶ τὰς ἀπορίας τῆς χώρας, ἃς οἱ μὲν αὐτόχθονες δύνανται φέρειν σαρξὶ καὶ γάλακτι τρεφόμενοι νομαδικῶς, οἱ δ' ἄλλοεθνεῖς οὐχ ὑπομένουσιν. ἄλλως τε οἱ νομάδες δυσεπιμίκτοι τοῖς ἄλλοις ὄντες καὶ πλήθει καὶ βίᾳ διαφέροντες ἀποκεκλείκασιν εἰ καὶ τι πορεύσιμον τῆς χώρας ἐστὶν ἢ εἴ

da farklı olmadığını söyler.

[6] Kanıtsal şeyler üzerine böyle rastgele konuştuğunda, bu şeyler hakkında söz etme olasılığı bile hiç yok ise herhangi biri ona bu belirsiz şeyler üzerine nasıl da güvenebilir bilemiyorum. Bunun yanında [Poseidonios], Pompeius ile de arkadaştır. Bu Pompeius her iki denizden (Kaspia ve Kolkhis) denize Iberia ve Albanialılar üzerine sefer düzenlemiştir. Pompeius'un, korsanlara karşı sefere çıktığında her halükârda Rhodos'ta bulunduğu söylenir. ([Pompeius] bu hususta doğrudan hem Mithridates'e hem de Kaspia Denizi'ne kadarki halklara karşı harekete geçmek niyetindeydi). Poseidonios ile müzakerede bulundu, dışarı çıkınca ise ona herhangi bir talimat verip vermediğini sordu. Poseidonios ise şöyle cevap verdi: "her zaman zeki ol ve diğerlerinden seçkin ol!" Onun [Pompeius] hakkında bir tarih kaleme aldığı diğer çalışmalara bu eklenir. Bu nedenle [Poseidonios'un] hakikatleri tamamen dikkate alması gerekiyordu.

[7] İkinci kısım ise, Kaspia diye çağırdığımız Hyrkania Denizi üzerinden Indus Nehri boyunca olan Skythia halklarına dek olmalı. Üçüncü kısım da yukarıda bahsedilen boğaza, bu boğazdan sonra gelen Tauros ve Europa içindeki kısımlara ve de Kaspia Kapıları'na komşudur. Bu yerler ise, Media, Armenia, Kappadokia ve müdahil bölgelerdir. Dördüncü kısım ise, Halys Nehri içindeki arazidir. Bu arazi Tauros'taki bölgeleri ve Pontike ile Kilikia Denizlerini ayıran boğazı şekillendiren yarımada içine rastlamış yerin dışını kapsar. Diğerlerinden kasıt, Dış Tauros'tur. Bunların arasına sadece Indike değil ayrıca Persis Denizi'ne, Arabios Körfezi'ne, Neilos'a, Aigyptos ve Issikos denizlerine doğru uzanan halklara dek Ariane de koyulur.

Bölüm 2. Maiotis Gölü'nden Kolkhis'e Pontos Eukseinos Kıyıları

[1] [Kısımlar] bu şekilde sıralanır. İlk kısımda kuzeye ve *Okeanos*'a doğru Skyth göçebelere ve vagon sahipleri (arabacılar) ikamet eder. Bunların daha da içerlerinde Sarmatlar ikamet eder, bunlar da birer Skythlerdir. Ayrıca güneye doğru Kaukasus Dağları'na dek uzanan Aorsoi ve Sirakoi halkları da vardır. Bunların bazıları göçebe, diğerleri ise çadırda yaşayanlar ve çiftçilerdir. [Maiotis] Gölü civarında ise Maiotai halkı yaşar. Denize doğru ise, Bosporos'un Asia tarafı boyunca Sindike *teritoriumu* yer alır. Bundan sonra Akhaioi, Zygoi, Heniokhoi ayrıca Kerkatai ve Makropogones halkları gelir. Bunların yukarısında Phteirophagoi halkının dar bir boğazı yer alır. Daha sonrasında Kaukasus ve Moskhikos dağlarında yatan Kolkhis Heniokhoi halkları gelir. Tanais Nehri, Europa ve Asia arasında sınır olarak farz edilince, bunun üzerine de her bir şey gibi detaylar eklemeye başlamalıyız.

[2] Şimdi Tanais, kuzey bölgelerden genişler, ancak sanıldığı gibi değil, birçoğunun bildiği üzere, sanki Neilos'a karşı zıt olarak akar. Fakat Neilos'tan daha doğuya doğru akar. Neilos gibi onun kaynakları da bilinmez. Ancak her yere kolayca ulaşılabilir bir ülke içinden geçtiği ve büyük gemi seferlerine elverişli olduğu için yine de Neilos'un çoğu kaynağı bilinir. Tanais'e gelince onun boşaldığı yerleri biliriz, (bunlar Maiotis'in en kuzey kısımlarına doğru iki tanedir, birbirlerinden 60 *stadia*'lık bir mesafededirler). Dökülen yerleri hakkında, ülkenin yokluğu ve kayıtsızlığı dolayısıyla ancak küçük bir kısmı bilinir. Ülkenin bu yokluğuna yerli halk katlanabilmektedir. Göçebe haldeki bu halk, süt ve etle beslenirken diğer halklar ise bu yaşamı sürdüremezler. Göçebeler de diğer halklarla birlikte yaşama hususundan yoksundurlar, hem sayıca fazladırlar hem

τινας τετύχηκεν ἀνάπλους ἔχων ὁ ποταμός. ἀπὸ δὲ τῆς αἰτίας ταύτης οἱ μὲν ὑπέλαβον τὰς πηγὰς ἔχειν αὐτὸν ἐν τοῖς Καυκασίοις ὄρεσι, πολὺν δ' ἐνεχθέντα ἐπὶ τὰς ἄρκτους εἶτ' ἀναστρέψαντα ἐκβάλλειν εἰς τὴν Μαιώτιν (τούτοις δὲ ὁμοδοξεῖ καὶ Θεοφάνης ὁ Μιτυληναῖος), οἱ δ' ἀπὸ τῶν ἄνω μερῶν τοῦ Ἰστρου φέρεσθαι: σημεῖον δὲ φέρουσιν οὐδὲν τῆς πόρρωθεν οὕτω ῥύσεως καὶ ἀπ' ἄλλων κλιμάτων, ὥσπερ οὐ δυνατόν ὄν καὶ ἐγγύθεν καὶ ἀπὸ τῶν ἄρκτων.

[3] Ἐπὶ δὲ τῷ ποταμῷ καὶ τῇ λίμνῃ πόλις ὁμώνυμος οἰκεῖται Τάναϊς, κτίσμα τῶν τὸν Βόσπορον ἐχόντων Ἑλλήνων. νεωστὶ μὲν οὖν ἐξεπόρθησεν αὐτὴν Πολέμων ὁ βασιλεὺς ἀπειθοῦσαν, ἣν δ' ἐμπόριον κοινὸν τῶν τε Ἀσιανῶν καὶ τῶν Εὐρωπαϊῶν νομάδων καὶ τῶν ἐκ τοῦ Βοσπόρου τὴν λίμνην πλεόντων, τῶν μὲν ἀνδράποδα ἀγόντων καὶ δέρματα καὶ εἴ τι ἄλλο τῶν νομαδικῶν, τῶν δ' ἐσθῆτα καὶ οἶνον καὶ τᾶλλα ὅσα τῆς ἡμέρου διαίτης οἰκεῖα ἀντιφορτιζομένων. πρόκειται δ' ἐν ἑκατὸν σταδίοις τοῦ ἐμπορίου νῆσος Ἀλωπεκία, κατοικία μιγάδων ἀνθρώπων: ἔστι δὲ καὶ ἄλλα νησίδια πλησίον ἐν τῇ λίμνῃ. διέχει δὲ τοῦ στόματος τῆς Μαιώτιδος εὐθυπλοοῦσιν ἐπὶ τὰ βόρεια δισχιλίους καὶ διακοσίους σταδίους ὁ Τάναϊς, οὐ πολὺ δὲ πλείους εἰσὶ παραλεγομένην τὴν γῆν.

[4] Ἐν δὲ τῷ παράπλῳ τῷ παρὰ γῆν πρῶτον μὲν ἔστιν ἀπὸ τοῦ Τανάιδος προῖοῦσιν ἐν ὀκτακοσίοις σταδίοις ὁ μέγας καλούμενος Ῥομβίτης, ἐν ᾧ τὰ πλεῖστα ἀλιεύματα τῶν εἰς ταριχείας ἰχθύων: ἔπειτα ἐν ἄλλοις ὀκτακοσίοις ὁ ἐλάττων Ῥομβίτης καὶ ἄκρα, ἔχουσα καὶ αὐτὴ ἀλιείας ἐλάττους: ἔχουσι δὲ οἱ μὲν περὶ τὸν πρότερον νησία ὀρμητήρια, οἱ δ' ἐν τῷ μικρῷ Ῥομβίτῃ αὐτοὶ εἰσὶν οἱ Μαιῶται ἐργαζόμενοι: οἰκοῦσι γὰρ ἐν τῷ παράπλῳ τούτῳ παντὶ οἱ Μαιῶται, γεωργοὶ μὲν οὐχ ἦττον δὲ τῶν νομάδων πολεμισταί. διήρηνται δὲ εἰς ἔθνη πλείω τὰ μὲν πλησίον τοῦ Τανάιδος ἀγριώτερα, τὰ δὲ συνάπτοντα τῷ Βοσπόρῳ χειροῆθη μᾶλλον. ἀπὸ δὲ τοῦ μικροῦ Ῥομβίτου στάδιοι εἰσὶν ἑξακόσιοι ἐπὶ Τυράμβην καὶ τὸν Ἀντικεῖτην ποταμόν: εἴθ' ἑκατὸν καὶ εἴκοσιν ἐπὶ τὴν κώμην τὴν Κιμμερικὴν, ἣτις ἔστιν ἀφετήριον τοῖς τὴν λίμνην πλέουσιν: ἐν δὲ τῷ παράπλῳ τούτῳ καὶ σκοπαὶ τινες λέγονται Κλαζομενίων.

[5] Τὸ δὲ Κιμμερικὸν πόλις ἦν πρότερον ἐπὶ χερρονήσου ἰδρυμένη, τὸν ἰσθμὸν τάφρῳ καὶ χώματι κλείουσα: ἐκέκτηντο δ' οἱ Κιμμέριοι μεγάλην ποτὲ ἐν τῷ Βοσπόρῳ δύναμιν, διόπερ καὶ Κιμμερικὸς Βόσπορος ὠνομάσθη. οὗτοι δ' εἰσὶν οἱ τοὺς τὴν μεσόγαιαν οἰκοῦντας ἐν τοῖς δεξιοῖς μέρεσι τοῦ Πόντου μέχρι Ἰωνίας ἐπιδραμόντες. τούτους μὲν οὖν ἐξήλασαν ἐκ τῶν τόπων Σκύθαι, τοὺς δὲ Σκύθας Ἕλληνες οἱ Παντικάπαιον καὶ τὰς ἄλλας οἰκίσαντες πόλεις τὰς ἐν Βοσπόρῳ.

[6] Εἴτ' ἐπὶ τὴν Ἀχιλλεῖον κώμην εἴκοσιν, ἐν ἣ τὸ Ἀχιλλέως ἱερόν: ἐνταῦθα δ' ἔστιν ὁ στενωτάτος πορθμὸς τοῦ στόματος τῆς Μαιώτιδος ὅσον εἴκοσι σταδίων ἢ πλείονων, ἔχων ἐν τῇ περαίᾳ κώμην τὸ Μυρμήκιον: πλησίον δ' ἔστι τοῦ Ἡρακλείου καὶ τὸ Παρθένιον.

[7] Ἐντεῦθεν δ' ἐπὶ τὸ Σατύρου μνήμα ἐνεθήκοντα στάδιοι: τοῦτο δ' ἔστιν ἐπ' ἄκρας τινὸς χωστὸν ἀνδρὸς τῶν ἐπιφανῶς δυναστευσάντων τοῦ Βοσπόρου.

[8] Πλησίον δὲ κώμη Πατραεύς, ἀφ' ἧς ἐπὶ κώμην Κοροκονδάμην ἑκατὸν τριάκοντα:

de güçlüdürler. Ülkenin her neresi olursa olsun geçilebilirdir ya da nehrin her neresi olursa olsun yine gemiyle geçilebilirdir. Bu sebepten ötürü bazıları, Tanais'in kaynaklarının Kaukasus Dağları'nda olduğunu düşünürdü. Tanais, büyük çoğunlukla kuzeylere doğru akar, ardından ters dönerek Maiotis'e boşalır. Mityleneli Theophanes de bunlarla aynı düşüncededir. Diğerleri ise Tanais'in Istros'un yüksek bölgelerinden aktığını düşünür. Ancak onlar böyle bir mesafeden ve diğer bölgelerden aktığına dair hiçbir kanıt vermezler. Sanki bu durum hem yakınlardan hem de kuzeylerden mümkün değilmiş gibi.

[3] Nehir ve göl üzerinde aynı adlı bir de Tanais şehri yer alır. Bu kent Bosporos'u elinde tutan Hellenler tarafından kurulmuştur. Ancak son zamanlarda kent krala riayet etmediğinden Kral Polemon tarafından yağmalanmıştır. Bu kent, Asialıların, Avrupa göçebelerinin, Bosporos'tan göle yelken açanların, köle, post ve başka ürünleri getiren ilk kişilerin, kıyafet, şarap ve de uygar ev yaşamına ait diğer şeyleri ithal edenlerin ortak bir *emporiumu* (ticaret merkezi) idi. Bu ticaret merkezinin 100 *stadia*'lık bir mesafesinde Alopekia adlı bir ada bulunur. Bu ada her türden insanların yerleşimidir. Göl yakınlarında ayrıca başka adacıklar da vardır. Tanais, Maiotis Gölü ağzından kuzeye doğru 2200 *stadia* mesafededir. Ancak bu, kıyı boyunca yolculuktan çok daha fazla değildir.

[4] Kıyı yolculuğunda ilk gelen yer, Tanais'ten 800 [*stadia*'lık bir mesafede], "Büyük" olarak çağrılan Rhombites Nehri'dir. Burası da balık tuzlaması için balığın en çok tutulduğu yerdir. Daha sonra 800'lük diğer [bir mesafede] daha Küçük Rhombites ve Burnu gelir. Bu yerde daha küçük çaplı balıkçılık vardır. Büyük Rhombites çevresinde yaşayanların üs adaları vardır. Küçük Rhombites'te yaşayanlar ise bizzat Maiotai halkı çalışanlarıdır. Çünkü Maiotai halkı bu kıyı boyunca ikamet ederler, çiftçiler ise göçebelere nazaran savaşçıdır. Bunlar çok sayıda kabilelere ayrılırlardı, Tanais yakınlarında yaşayanlar daha vahşi iken, Bosporos sınırlarında yaşayanlar ise daha uygardır. Küçük Rhombites'ten Tyrambe'ye ve Antikeites Nehri'ne kadar 600 *stadia* mesafe vardır. Daha sonra Kimmerike Kasabası'na dek 120 *stadia*'dır. Burası göle açılacak olanlar için iyi bir başlangıç noktasıdır. Bu kıyıda Klazomenioi halkının gözetleme yerleri olduğu söylenir.

[5] Kimmerikon, daha önceleri bir yarımada üzerine inşa edilmiş bir şehirdi ve boğazı bir ağız ve hendek yoluyla kapatmıştı. Kimmerioi halkının ise bir zamanlar Bosporos'ta büyük bir gücü varmış, bundan ötürü de burası Kimmerikos Bosporos olarak adlandırılmış. Bu Kimmerioi halkı Ionia'ya kadar Pontos'un sağ kısımlarında iç kesimlere doğru ikamet edenlere saldırıda bulunanlardır. Ancak bunları Skythai halkı bölgeden kovdular, daha sonraları Skythai halkını da Pantikapaion ve Bosporos'taki diğer şehirleri kuran Hellenler kovmuştur.

[6] Daha sonra 20 *stadia*'lık bir mesafede Akhilleion Kasabası gelir, burada Akhilleus Tapınağı mevcuttur. Burası, Maiotis ağzının en dar geçididir, öyle ki 20 *stadia* ya da daha fazlası kadardır. Karşı tarafında ise Myrmekion Kasabası vardır. Bitişğinde de Herakleion ve Parthenion vardır.

[7] Buradan Satyros Anıtı'na 90 *stadia*'dır. Bu anıt, Bosporos'un ünlü hükümdarlarından birinin anısına, bir burun üzerine inşa edilmiştir.

[8] Yakınlarında Patraeus Kasabası vardır. Buradan Korokondame Kasabası'na 130 *stadia*'dır.

αὕτη δ' ἐστὶ τοῦ Κιμμερικοῦ καλουμένου Βοσπόρου πέρας. καλεῖται δὲ οὕτως ὁ στενωπὸς ἐπὶ τοῦ στόματος τῆς Μαιώτιδος ἀπὸ τῶν κατὰ τὸ Ἀχίλλειον καὶ τὸ Μυρμήκιον στενωπῶν διατείνων μέχρι πρὸς τὴν Κοροκονδάμην καὶ τὸ ἀντικείμενον αὐτῇ κώμιον τῆς Παντικαπαίων γῆς ὄνομα Ἄκραν ἑβδομήκοντα σταδίων διειργόμενον πορθμῶ: μέχρι γὰρ δεῦρο καὶ ὁ κρύσταλλος διατείνει, πηττομένης τῆς Μαιώτιδος κατὰ τοὺς κρυμοὺς ὥστε πεζεύεσθαι. ἅπας δ' ἐστὶν εὐλίμενος ὁ στενωπὸς οὗτος.

[9] Ὑπέρκειται δὲ τῆς Κοροκονδάμης εὐμεγέθης λίμνη, ἣν καλοῦσιν ἀπ' αὐτῆς Κοροκονδαμίτιν: ἐκδίδωσι δ' ἀπὸ δέκα σταδίων τῆς κώμης εἰς τὴν θάλατταν: ἐμβάλλει δὲ εἰς τὴν λίμνην ἀπορρώξ τις τοῦ Ἀντικείου ποταμοῦ, καὶ ποιεῖ νῆσον περικλυστὸν τινα ταύτη τε τῇ λίμνῃ καὶ τῇ Μαιώτιδι καὶ τῷ ποταμῶ. τινὲς δὲ καὶ τοῦτον τὸν ποταμὸν Ὑπανιν προσαγορεύουσι, καθάπερ καὶ τὸν πρὸς τῷ Βορυσθένει.

[10] Εἰσπλεύσαντι δ' εἰς τὴν Κοροκονδαμίτιν ἢ τε Φαναγόρεια ἐστὶ πόλις ἀξιόλογος καὶ Κῆποι καὶ Ἑρμώνασσα καὶ τὸ Ἀπάτουρον τὸ τῆς Ἀφροδίτης ἱερόν: ὧν ἡ Φαναγόρεια καὶ οἱ Κῆποι κατὰ τὴν λεχθεῖσαν νῆσον ἴδρυνται εἰσπλέοντι ἐν ἀριστερᾷ, αἱ δὲ λοιπαὶ πόλεις ἐν δεξιᾷ πέραν Ὑπάνιος ἐν τῇ Σινδικῇ. ἐστὶ δὲ καὶ Γοργιπία ἐν τῇ Σινδικῇ, τὸ βασιλεῖον τῶν Σινδῶν πλησίον θαλάττης, καὶ Ἀβοράκη. τοῖς δὲ τοῦ Βοσπόρου δυνάσταις ὑπήκοοι ὄντες ἅπαντες Βοσπορανοὶ καλοῦνται: καὶ ἐστὶ τῶν μὲν Εὐρωπαϊῶν Βοσπορανῶν μητρόπολις τὸ Παντικάπαιον, τῶν δ' Ἀσιανῶν τὸ Φαναγόρειον (καλεῖται γὰρ καὶ οὕτως ἢ πόλις), καὶ δοκεῖ τῶν μὲν ἐκ τῆς Μαιώτιδος καὶ τῆς ὑπερκειμένης βαρβάρου κατακομιζομένων ἐμπορίων εἶναι τὰ Φαναγόρεια, τῶν δ' ἐκ τῆς θαλάττης ἀναφερομένων ἐκεῖσε τὸ Παντικάπαιον. ἐστὶ δὲ καὶ ἐν τῇ Φαναγορείᾳ τῆς Ἀφροδίτης ἱερόν ἐπίσημον τῆς Ἀπατούρου: ἐτυμολογοῦσι δὲ τὸ ἐπίθετον τῆς θεοῦ μῦθόν τινα προσησάμενοι, ὡς ἐπιθεμένων ἐνταῦθα τῇ θεῷ τῶν γιγάντων ἐπικαλεσαμένη τὸν Ἡρακλέα κρύψειεν ἐν κευθμῶνί τινι, εἶτα τῶν γιγάντων ἕκαστον δεχομένη καθ' ἓνα τῷ Ἡρακλεῖ παραδιδοίη δολοφονεῖν ἐξ ἀπάτης.

[11] Τῶν Μαιωτῶν δ' εἰσὶν αὐτοὶ τε οἱ Σινδοὶ καὶ Δανδάριοι καὶ Τορέται καὶ Ἄγροι καὶ Ἀρρηχοί, ἔτι δὲ Τάρπητες Ὀβιδιακηνοὶ Σιττακηνοὶ Δόσκοι, ἄλλοι πλείους: τούτων δ' εἰσὶ καὶ οἱ Ἀσπουργιανοὶ μεταξὺ Φαναγορείας οἰκοῦντες καὶ Γοργιπίας ἐν πεντακοσίοις σταδίοις, οἷς ἐπιθέμενος Πολέμων ὁ βασιλεὺς ἐπὶ προσποιήσει φιλίας οὐ λαθῶν ἀντεστρατηγήθη καὶ ζωγρία ληφθεὶς ἀπέθανε. τῶν τε συμπάντων Μαιωτῶν τῶν Ἀσιανῶν οἱ μὲν ὑπήκουον τῶν τὸ ἐμπόριον ἔχόντων τὸ ἐν τῷ Τανάιδι οἱ δὲ τῶν Βοσπορανῶν: τοτὲ δ' ἀφίσταντο ἄλλοι ἄλλοι. πολλάκις δ' οἱ τῶν Βοσπορανῶν ἡγεμόνες καὶ τὰ μέχρι τοῦ Τανάιδος κατεῖχον καὶ μάλιστα οἱ ὕστατοι, Φαρνάκης καὶ Ἄσανδρος καὶ Πολέμων. Φαρνάκης δὲ ποτε καὶ τὸν Ὑπανιν τοῖς Δανδαρίοις ἐπαγαγεῖν λέγεται διὰ τινος παλαιᾶς διώρυγος ἀνακαθάρας αὐτὴν καὶ κατακλύσαι τὴν χώραν.

[12] Μετὰ δὲ τὴν Σινδικὴν καὶ τὴν Γοργιπίαν ἐπὶ τῇ θαλάττῃ ἢ τῶν Ἀχαιῶν καὶ Ζυγῶν καὶ Ἡνιόχων παραλία τὸ πλέον ἀλίμενος καὶ ὀρεινὴ, τοῦ Καυκάσου μέρος οὔσα. ζῶσι δὲ ἀπὸ τῶν κατὰ θάλατταν ληστηρίων, ἀκάτια ἔχοντες λεπτὰ στενὰ καὶ κοῦφα, ὅσον ἄνθρωπος πέντε καὶ εἴκοσι δεχόμενα, σπάνιον δὲ τριάκοντα δέξασθαι τοὺς πάντας δυνάμενα:

Bu köy çağrıldığı üzere Kimmerikos Bosporos'un sınırını teşkil eder. Maiotis'in ağzındaki dar geçit, Akhilleion ve Myrmekion dar geçitlerinden ötürü böyle isimle çağrılır. [Bu], Korokondame'ye ve Pantikapaion toprakları karşısında yatan Akra adlı Kasaba'ya dek uzanır. Bu Akra Kasabası 70 *stadia*'lık bir boğaz yoluyla [ondan] ayrılır. Çünkü buraya kadar buz kaplıdır. Maiotis ayaz vakti öyle donar ki ayakla üzerinden geçilebilir ve bu dar geçit her yere iyi bir limandır.

[9] Korokondame'nin hemen yukarısında onun isminden gelen Korokondamitis olarak çağrılan koca bir göl yatar. [Bu göl], [Korokondame] Kasabası'ndan 10 *stadia*'lık bir mesafede denize dökülür. Antikeites Nehri'nin bir kolu da göle dökülür, böylece göl, Maiotis ve nehirle çevrili bir çeşit adayı oluşturur. Kimileri bu nehri Hypanis olarak adlandırır, tıpkı Borysthenes yakınlarındaki nehri adlandırdıkları gibi.

[10] Korokondamitis Gölü içinden geçerken ilki, kayda değer bir şehir olan Phanagoreia'dır, ardından Kepoi, Hermonassa ve Aphrodite Tapınağı olan Apaturum'dur. Bunlardan Phanagoreia ve Kepoi yukarıda bahsedilen bir ada üzerine inşa edilmişlerdir, gemi ile yolculuk ederken solda kalır, geri kalan şehirler ise sağda olup Sindike Bölgesi'ndeki Hypanis karşısındadır. Deniz yakınlarında Sindoi halkının krallığı olan Sindike Bölgesi'nde bir de Gorgipia ve Aborake [kentleri] vardır. Bosporos hükümdarlığı hâkimiyeti altına giren kalan tüm insanlar "Bosporanlar" olarak çağrılırlar. Nasıl ki Phanagoreion (çünkü kent bu şekilde çağrılır) Asia Bosporanların *metropolis*i (baş şehir) iken, Pantikapaion da Europa Bosporanların *metropolis*idir. Phanagoreia'nın, Maiotis'ten getirilen ürünler ve onun yukarısında bulunan barbar kent için bir ticaret merkezi olduğu düşünülür. Pantikapaion'un da denizden oraya taşınan ürünler açısından bir ticaret merkezi olduğu düşünülür. Phanagoreia'da ayrıca Aphrodite Apaturum'un ünlü bir tapınağı vardır. Bu tanrıça *epithetomun*un (takma ad), oradaki tanrıçaya Giganların (devler) saldırdığına dair bir mitostan etimolojik olarak geldiği söylenir. Aphrodite Herakles'e bir mağarada saklanması üzerine ricada bulunmuş, daha sonra Giganlardan her birini alarak, düzenbazlıklarından ötürü onları öldürmesi için Giganları Herakles'e teslim etmiştir.

[11] Maiotai halkı arasında bizzat Sindoi halkı, Dandarioi, Toreatai, Agroi ve Arrekhoi, ayrıca Tarpetes, Obidiakenoi, Sittakenoi, Doskoi ve başka birçok halklar vardır. Bunların arasında ise, Phanagoreia ve Gorgipia arasında 500 *stadia*'lık bir mesafede ikamet eden Aspurgiano halkı yer alır. Bu halk, kral Polemon tarafından bir dost hilesi altında saldırıya uğramıştır. Ancak bahanesi keşfedilmiş ve sağ ele geçirilerek öldürülmüştür. Asia Maiotai halkının hemen hemen tümü ve Bosporanların diğerleri, Tanais'te ticaret merkezine sahip kişilere itaat ederlerdi. Bugünlerde ise birbirlerine karşı isyana kalkışırlar. Bosporanların yöneticileri özellikle de sonradan gelen yöneticiler Pharnakes, Asandros ve Polemon, bilakis Tanais'e kadar ki yerleri ellerinde tutarlardı. Pharnakes'in bir zamanlar, tüm ülkeyi kapladığı için boşaldığı eski bir kanal yoluyla Dandarioi halkı ülkesine Hypanis Nehri'ni sağladığı söylenir.

[12] Sindike ve Gorgipia'dan sonra, deniz kısmında Akhaioi, Zygoi ve Heniokhoi halklarının kıyı şeridi gelir. Buranın çoğu bölümü limansızdır ve Kaukasus'un bir kısmı olan dağlık bölgedir. Buradaki insanlar deniz boyunca yağmacılıkla uğraşırlar. Onların ufak tefek, dar ve ehemmiyetsiz botları vardır. Öyle ki, 25 kişi ancak alabilir, nadiren de olsa tümüne 30 kişi sığabilir.

καλοῦσι δ' αὐτὰ οἱ Ἕλληνες καμάρας. φασὶ δ' ἀπὸ τῆς Ἰάσονος στρατιᾶς τοὺς μὲν Φθιώτας Ἀχαιοὺς τὴν ἐνθάδε Ἀχαΐαν οἰκίσαι, Λάκωνας δὲ τὴν Ἠνιοχίαν, ὧν ἤρχον Ῥέκας καὶ Ἀμφίστρατος, οἱ τῶν Διοσκούρων ἠνίοχοι, καὶ τοὺς Ἠνιόχους ἀπὸ τούτων εἰκὸς ὠνομάσθαι. τῶν δ' οὖν καμαρῶν στόλους κατασκευαζόμενοι καὶ ἐπιπλέοντες τοτὲ μὲν ταῖς ὀλκάσι τοτὲ δὲ χώρα τινὴ ἢ καὶ πόλει θαλαττοκρατοῦσι. προσλαμβάνουσι δ' ἔσθ' ὅτε καὶ οἱ τὸν Βόσπορον ἔχοντες ὑφόρμους χορηγοῦντες καὶ ἀγορὰν καὶ διάθεσιν τῶν ἀρπαζομένων: ἐπανιόντες δὲ εἰς τὰ οἰκέα χωρία, ναυλοχεῖν οὐκ ἔχοντες, ἀναθέμενοι τοῖς ὤμοις τὰς καμάρας ἀναφέρουσιν ἐπὶ τοὺς δρυμοὺς ἐν οἷσπερ καὶ οἰκοῦσι, λυπρὰν ἀροῦντες γῆν: καταφέρουσι δὲ πάλιν ὅταν ἦ καιρὸς τοῦ πλεῖν. τὸ δ' αὐτὸ ποιοῦσι καὶ ἐν τῇ ἀλλοτρίᾳ γνώριμα ἔχοντες ὑλώδη χωρία, ἐν οἷς ἀποκρύψαντες τὰς καμάρας αὐτοὶ πλανῶνται πεζῇ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν ἀνδραποδισμοῦ χάριν. ἃ δ' ἂν λάβωσιν ἐπίλυτρα ποιοῦσι ῥαδίως μετὰ τοὺς ἀνάπλους μηνύοντες τοῖς ἀπολέσασιν. ἐν μὲν οὖν τοῖς δυναστευομένοις τόποις ἐστὶ τις βοήθεια ἐκ τῶν ἡγεμόνων τοῖς ἀδικουμένοις: ἀντεπιτίθενται γὰρ πολλάκις καὶ κατάγουσιν αὐτάνδρους τὰς καμάρας: ἡ δ' ὑπὸ Ῥωμαίοις ἀβοηθητοτέρα ἐστὶ διὰ τὴν ὀλιγωρίαν τῶν πεμπομένων.

[13] Τοιοῦτος μὲν ὁ τούτων βίος: δυναστεύονται δὲ καὶ οὗτοι ὑπὸ τῶν καλουμένων Σκηπτούχων; καὶ αὐτοὶ δὲ οὗτοι ὑπὸ τυράννοις ἢ βασιλεῦσιν εἰσιν. οἱ γοῦν Ἠνίοχοι τέτταρας εἶχον βασιλέας, ἠνίκα Μιθριδάτης ὁ Εὐπάτωρ φεύγων ἐκ τῆς προγονικῆς εἰς Βόσπορον διῆει τὴν χώραν αὐτῶν: καὶ αὕτη μὲν ἦν πορεύσιμος αὐτῷ, τῆς δὲ τῶν Ζυγῶν ἀπογνοὺς διὰ τε δυσχερείας καὶ ἀγριότητος τῇ παραλίᾳ χαλεπῶς ἦει, τὰ πολλὰ ἐμβραίνων ἐπὶ τὴν θάλατταν, ἕως ἐπὶ τὴν τῶν Ἀχαιῶν ἦκε: καὶ προσλαβόντων τούτων ἐξετέλεσε τὴν ὁδὸν τὴν ἐκ Φάσιδος οὐ πολὺ τῶν τετρακισχιλίων λείπουσαν σταδίων.

[14] Εὐθύς δ' οὖν ἀπὸ τῆς Κοροκονδάμης πρὸς ἕω μὲν ὁ πλοῦς ἐστίν. ἐν δὲ σταδίοις ἑκατὸν ὀγδοήκοντα ὁ Σινδικὸς ἐστὶ λιμὴν καὶ πόλις, εἶτα ἐν τετρακοσίοις τὰ καλούμενα Βατὰ κώμη καὶ λιμὴν, καθ' ὃ μάλιστα ἀντικεῖσθαι δοκεῖ πρὸς νότον ἢ Σινώπη ταύτη τῇ παραλίᾳ, καθάπερ ἡ Κάραμβις εἴρηται τοῦ Κριοῦ μετώπῳ: ἀπὸ δὲ τῶν Βατῶν ὁ μὲν Ἀρτεμίδωρος τὴν Κερκετῶν λέγει παραλίαν ὑφόρμους ἔχουσαν καὶ κώμας ὅσον ἐπὶ σταδίους ὀκτακοσίους καὶ πενήκοντα, εἶτα τὴν τῶν Ἀχαιῶν σταδίων πεντακοσίων, εἶτα τὴν τῶν Ἠνιόχων χιλίων, εἶτα τὸν Πιτυοῦντα τὸν μέγαν τριακοσίων ἑξήκοντα μέχρι Διοσκουριάδος: οἱ δὲ τὰ Μιθριδατικά συγγράψαντες, οἷς μᾶλλον προσεκτέον, Ἀχαιοὺς λέγουσι πρώτους, εἶτα Ζυγούς, εἶτα Ἠνιόχους, εἶτα Κερκέτας καὶ Μόσχους καὶ Κόλχους καὶ τοὺς ὑπὲρ τούτων Φθειροφάγους καὶ Σοάνας καὶ ἄλλα μικρὰ ἔθνη τὰ περὶ τὸν Καύκασον. κατ' ἀρχὰς μὲν οὖν ἡ παραλία, καθάπερ εἶπον, ἐπὶ τὴν ἕω τείνει καὶ βλέπει πρὸς νότον, ἀπὸ δὲ τῶν Βατῶν ἐπιστροφὴν λαμβάνει κατὰ μικρόν, εἴτ' ἀντιπρόσωπος γίνεται τῇ δύσει καὶ τελευτᾷ πρὸς τὸν Πιτυοῦντα καὶ τὴν Διοσκουριάδα: ταῦτα γὰρ τὰ χωρία τῆς Κολχίδος συνάπτει τῇ λεχθείσῃ παραλίᾳ. μετὰ δὲ τὴν Διοσκουριάδα ἡ λοιπὴ

Hellenler buna “*kamara*” derler. Iason’un ordusundaki Phthiota Akhaioi halkının buradaki Akhai-a’ya yerleştiğini, Lakona halkının ise Heniokhai’ya yerleştiğini söylerler. Bu halklar, Dioskourousların arabacıları (*heniokhoi*) olan Rhekas ve Amphistratos’un liderleri olmuşlardı. Muhtemelen Heniokhoi halkı da bundan sonra adlandırılmıştır. Heniokhoi halkı ne olursa olsun *kamaraların* donanımını inşa ederler ve bazen ticari gemilere, bazen bir ülkeye bazen de deniz kontrolünü elinde tuttıkları şehre karşı yelken açarlar. Bosporos’u elinde tutanlar bile onlara yardım ederler, yine onlara demir atma yerini, *agorayı* (çarşı-pazar yeri) ve ganimetlerini elden çıkarmayı sağlarlar. Onlar vatanlarına geri döndüklerinde, demir atacak yerleri olmadığından *kamaralarını* omuzlarına alır, verimsiz toprakları sürdükleri ve ikamet ettikleri ormanlara taşırlar. Denize açılma vakti geldiğinde ise tekrar bu *kamaraları* kıyıya taşırlar. Diğer yerlerde de aynı şeyi yaparlar, ağacın bol olduğu ülkeleriyle tanınırlar. Bu yerde *kamaralarını* gizlerler, geceleri yaya dolanırlar ve gündüzleri ise insanları esir almaktan memnuniyet duyarlar. Fidyeye amaçlı aldıkları bu tutsakları denize açılmalarının ardından haber ederek kolayca serbest bırakacaklarını teklif ederler. Şimdi bu yerler, yanlış yapılan kimselere yardım amaçlı gelen *hegemonların* (liderlik eden kişi) egemenliği altındadır. Sık sık saldırıya uğrarlar ve insan yerine koydukları *kamaralarını* kıyıya indirirler. Romalılara tâbi yerler ise oraya gönderilen yöneticilerin ihmalkârlığı yüzünden çaresizdir.

[13] Bu insanların yaşam tarzı böyledir. Onlar *skeptukhoi* (krallık esaslı taşıyan, yönetici vasfı olan) diye çağrılan liderlerce yönetilirler. Bu liderler de *tyrannos* (tiran, oligarşi ile yönetilen kent devletlerinde, yönetimi zorla ele geçiren kişi) ve *basileus* (kral) tarafından yönetilir. Bu bakımdan Heniokhoi halkı Mithridates Eupator döneminde dört krala sahipti. Mithridates, ata topraklarından Bosporos’a kaçarken Heniokhoi halkının ülkesinden geçmiştir. Kendisi burayı geçilebilir sanıyordu, fakat Zygoi halkının hem asabiliği hem de vahşiliğinden dolayı hayal kırıklığına uğradı, dolayısıyla kıyı boyunca zorluklarla geçebildi. Akhaioi halkı ülkesine kadar, kıyıda ilerleyerek varmıştı. Bu yolla kurtularak Phasis’ten bu yana olan yolculuğunu tamamlamıştı. Bu yolculuk da 4000 *stadia*’dan daha kısa değildi.

[14] Şimdi Korokondame’den olan yolculuk doğuya doğrudur. 180 *stadia*’lık bir mesafede Sindike Limanı ve şehri vardır. Ardından 400 *stadia*’lık bir mesafede Bata diye çağrılan bir köy ve liman gelir. Güneyinde Sinope’nin yer aldığı bu yerin hemen hemen karşı kıyısında olduğu düşünülür. Tıpkı Kriumetopon’un karşısında Karambis’in denk gelişi gibi. Bata’dan sonra, Kerketai halkı kıyısından Artemidorus bahseder. Buranın bir limanı ve köyleri olduğundan, öyle ki 850 *stadia* kadar da uzun oluşundan söz eder. Daha sonra 500 *stadia*’da Akhaioi halkının kıyısından, sonrasında 1000 *stadia*’da Heniokhoi halkının kıyısından, ardından genişliği Dioskourias’a kadar 360 *stadia*’da Büyük Pityus’tan bahseder. Mithridates Savaşları üzerine daha ilgili olan yazarlar ilkin Akhaioi halkından bahsederler, ardından Zygoi, ardından Heniokhoi, sonrasında Kerketai ve Moskhoi ve Kolkhoi ve de bu halkların yukarısında bulunan Phtheiropagoi ve Soanes halklarından bir de Kaukasus civarında yer alan diğer küçük halklardan bahsederler. Şimdi başlangıçtan itibaren kıyı, daha önce de söylediğim üzere doğuya doğru uzanır ve güneye bakar. Fakat Bata’dan küçük bir kıvrım yapar, ardından batıyla yüz yüze gelir ve sonunda Pityus ve Dioskourias’ta son bulur. Bu yerler için bahsedilen sınır Kolkhis kıyısıdır. Dioskourias’tan sonrası, Kolkhis’in geri kalan

τῆς Κολχίδος ἐστὶ παραλία καὶ ἡ συνεχὴς Τραπεζοῦς καμπὴν ἀξιόλογον ποιήσασα, εἴτα εἰς εὐθείαν ταθεῖσά πως πλευρὰν τὴν τὰ δεξιὰ τοῦ Πόντου ποιοῦσαν τὰ βλέποντα πρὸς ἄρκτον. ἅπαντα δ' ἡ τῶν Ἀχαιῶν καὶ τῶν ἄλλων παραλία μέχρι Διοσκουριάδος καὶ τῶν ἐπ' εὐθείας πρὸς νότον ἐν τῇ μεσογαίᾳ τόπων ὑποπέπτωκε τῷ Καυκάσῳ.

[15] Ἐστὶ δ' ὄρος τοῦτο ὑπερκείμενον τοῦ πελάγους ἐκατέρου τοῦ τε Ποντικοῦ καὶ τοῦ Κασπίου, διατειχίζον τὸν ἰσθμὸν τὸν διείργοντα αὐτά. ἀφορίζει δὲ πρὸς νότον μὲν τὴν τε Ἀλβανίαν καὶ τὴν Ἰβηρίαν, πρὸς ἄρκτον δὲ τὰ τῶν Σαρματῶν πεδία: εὐδενδρον δ' ἐστὶν ὕλη παντοδαπῇ τῇ τε ἄλλῃ καὶ τῇ ναυπηγησίμῳ. φησὶ δ' Ἐρατοσθένης ὑπὸ τῶν ἐπιχωρίων καλεῖσθαι Κάσπιον τὸν Καύκασον, ἴσως ἀπὸ τῶν Κασπίων παρονομασθέντα. ἀγκῶνες δὲ τινες αὐτοῦ προπίπτουσιν ἐπὶ τὴν μεσημβρίαν, οἱ τὴν τε Ἰβηρίαν περιλαμβάνουσι μέσην καὶ τοῖς Ἀρμενίων ὄρεσι συνάπτουσι καὶ τοῖς Μοσχικοῖς καλουμένοις, ἔτι δὲ τῷ Σκυδίῳ καὶ τῷ Παρυάδρῳ: ταῦτα δ' ἐστὶ μέρη τοῦ Ταύρου πάντα τοῦ ποιοῦντος τὸ νότιον τῆς Ἀρμενίας πλευρόν, ἀπερρωγότα πως ἐκεῖθεν πρὸς ἄρκτον καὶ προσπίπτοντα μέχρι τοῦ Καυκάσου καὶ τῆς τοῦ Εὐξείνου παραλίας τῆς ἐπὶ Θεμισκυραν διατεινούσης ἀπὸ τῆς Κολχίδος.

[16] Ἡ δ' οὖν Διοσκουριάς ἐν κόλπῳ τοιοῦτῳ κειμένη καὶ τὸ ἐωθινώτατον σημεῖον ἐπέχουσα τοῦ σύμπαντος πελάγους, μυχός τε τοῦ Εὐξείνου λέγεται καὶ ἔσχατος πλοῦς: τό τε παροιμιακῶς λεχθὲν

εἰς Φᾶσιν ἔνθα ναυσὶν ἔσχατος δρόμος,

οὕτω δεῖ δέξασθαι, οὐχ ὡς τὸν ποταμὸν λέγοντος τοῦ ποιήσαντος τὸ ἰαμβεῖον, οὐδὲ δὴ ὡς τὴν ὁμώνυμον αὐτῷ πόλιν κειμένην ἐπὶ τῷ ποταμῷ, ἀλλ' ὡς τὴν Κολχίδα ἀπὸ μέρους, ἐπεὶ ἀπὸ γε τοῦ ποταμοῦ καὶ τῆς πόλεως οὐκ ἐλάττων ἑξακοσίων σταδίων λείπεται πλοῦς ἐπ' εὐθείας εἰς τὸν μυχόν. ἡ δ' αὐτὴ Διοσκουριάς ἐστὶ καὶ ἀρχὴ τοῦ ἰσθμοῦ τοῦ μεταξὺ τῆς Κασπίας καὶ τοῦ Πόντου καὶ ἐμπόριον τῶν ὑπερκειμένων καὶ σύνεγγυς ἔθνων κοινόν: συνέρχεσθαι γοῦν εἰς αὐτὴν ἑβδομήκοντα, οἱ δὲ καὶ τριακόσια ἔθνη φασίν, οἷς οὐδὲν τῶν ὄντων μέλει, πάντα δὲ ἑτερόγλωττα διὰ τὸ σποράδην καὶ ἀμίκτως οἰκεῖν ὑπὸ αὐθαδείας καὶ ἀγριότητος: Σαρμάται δ' εἰσὶν οἱ πλείους, πάντες δὲ Καυκάσιοι. ταῦτα μὲν δὴ τὰ περὶ τὴν Διοσκουριάδα.

[17] Καὶ ἡ λοιπὴ δὲ Κολχίς ἐπὶ τῇ θαλάττῃ ἡ πλείων ἐστὶ: διαρρεῖ δ' αὐτὴν ὁ Φᾶσις, μέγας ποταμὸς ἐξ Ἀρμενίας τὰς ἀρχὰς ἔχων, δεχόμενος τὸν τε Γλαῦκον καὶ τὸν Ἴππον ἐκ τῶν πλησίον ὄρων ἐκπίπτοντας: ἀναπλεῖται δὲ μέχρι Σαραπανῶν ἐρύματος δυναμένου δέξασθαι καὶ πόλεως συνοικισμὸν, ὅθεν περὶ τοῦ Κῦρον ἡμέραις τέτταρσι δι' ἀμαξιτοῦ. ἐπίκειται δὲ τῷ Φάσιδι ὁμώνυμος πόλις, ἐμπόριον τῶν Κόλχων, τῇ μὲν προβεβλημένη τὸν ποταμὸν τῇ δὲ λίμνην τῇ δὲ τὴν θάλατταν. ἐντεῦθεν δὲ πλοῦς ἐπ' Ἀμισοῦ καὶ Σινώπης τριῶν ἡμερῶν ἢ δύο διὰ τὸ τοὺς αἰγιαλοὺς μαλακοὺς εἶναι καὶ τὰς τῶν ποταμῶν ἐκβολὰς. ἀγαθὴ δ' ἐστὶν ἡ χώρα καὶ καρποῖς πλὴν τοῦ μέλιτος (πικρίζει γὰρ τὸ πλεόν) καὶ τοῖς πρὸς ναυπηγίαν πᾶσι: πολλὴν τε γὰρ ὕλην φύει καὶ ποταμοῖς κατακομίζει, λίνον τε ποιεῖ πολὺ καὶ κάρναβιν καὶ κηρὸν καὶ πίτταν. ἡ δὲ λινουργία καὶ τεθρύληται: καὶ γὰρ εἰς τοὺς ἔξω τόπους ἐξεκόμενον, καὶ τινες βουλόμενοι συγγένειαν

kıyısı ve Trapezous'un kayda değer bir bükülme yapan hudududur. Daha sonra hudut düz bir çizgide uzar, Pontos'un kuzeyi gören sağ tarafını oluşturur. Akhαιοi halkının ve Dioskourias'a kadar ki diğer kıyı halklarının ve iç kısımda güneye doğru düz bir çizgide yatan yerlerin bütünü, Kaukasus'un altında yatar.

[15] Bu dağ, her iki denizin de (hem Pontikos hem de Kaspius) yukarısında yatar, ayrıca dağ, bu denizleri ayıran dar bir geçit için bir duvar görevinde bulunur. [Bu dağ], güneyde Albania ve Iberia'nın sınırını, kuzeyde ise Sarmatai halkı *teritoriumunu* belirler. [Burası] her türlü kereste ile dolu ormanlık bir alandır. Özellikle de gemi inşaatlarına uygun kerestelerle doludur. Eratosthenes, Kaukasus'un yerli halk tarafından "Kaspius" olarak çağrıldığını, belki de bu ismin "Kaspioi" [kelimesinden] türediğini söyler. [Bu dağın] kolları güneye doğru düşer, Iberia'nın ortasını içine alır ayrıca Armenia'nın dağlarını ve çağrıldığı üzere Moskhikos Dağları'nı hatta Skydises ve Paryadres [dağlarını] da birleştirir. Bunların hepsi Tauros'un kısımlarıdır, kaldı ki bu Tauros da Armenia'nın güney kısmını oluşturur. Oradan kuzeye doğru bu şekilde kaybolur ve Kolkhis'ten Themiskyra'ya kadar uzanan Eukseinos kıyısına ve Kaukasus'a kadar görüntüsü düşer.

[16] Dioskourias böyle bir körfezin içinde konumlanır ve tüm denizin en doğu noktasını işgal eder. Ayrıca Eukseinos girintisi ve en uzak sefer [olduğu] söylenir. Hatta meşhur bir söz bile vardır: "Gemiler için en uzak rota Phasis'e ..." şeklinde yorumlanmalıdır. İambik şiir yazarlarının ise ne nehri kastetmiş gibi ne de nehir üzerinde bulunan aynı isimli kenti, aksine, aynı isimdeki nehir ve kentten bu yana Kolkhis'in kısımlarını kastetmiş gibi yorumlanmalıdır. Buradan geriye 600 *stadia*'dan daha az olmayan girinti içine doğru düz bir deniz yolculuğu kalır. Aynı Dioskourias; Kaspia ve Pontos [denizleri] arasındaki kanalın bir başlangıcıdır, ayrıca [o yerin] yukarısında ve yakınlarında [ikamet eden] halkların da ortak ticaret şehridir. Hiç olmazsa 70 halkın orada bir araya geldiği, 300 tanesinin de hiçbir şeyle ilgilenmediği söylenir. Hepsisi de farklı dil konuşur, inatçı ve acımasızlıklarından ötürü de dağınık halde ve misafirperver olamayacak şekilde yaşarlar. Onların büyük bir çoğunluğu Sarmatai halkıdır. Fakat hepsi Kaukasus halkıdır. Bunlar Dioskourias Bölgesi içindir.

[17] Kolkhis'in geri kalan büyük bir kısmı da deniz [sahili] üzerindedir. Kaynakları Armenia'dan olup büyük bir nehir olan Phasis, komşu dağlardan dökülen Glaukos ve Hippos suyunu da alarak deniz yoluyla akar. [Bu nehir] bir şehrin nüfusunu kaldırabilecek kapasitedeki bir hisar olan Sarapana'ya kadar akar gider. [İnsanlar] buradan Kyros'a karayoluyla dört günde giderler. Phasis'te Kolkhoi halkının ticaret merkezi olan, aynı isimde (Phasis) bir şehir bulunmaktadır. Bu şehrin bir tarafı nehirle, bir tarafı limanla, diğer tarafı da denizle kaplıdır. Bu yüzden [insanlar] deniz yoluyla Amisos ve Sinope'ye iki veya üç günde seyahat ederler, sebebi ise kıyıların ve nehir ağızlarının korumasız oluşundandır. Ülke hem ürün bakımından, bal hariç çünkü tamamen acıdır, hem de gemi yapımı için gerekli her şey bakımından iyidir. [Ülke] çok miktarda kereste üretir hem de nehirlere indirir, ayrıca çok miktarda keten, kenevir, balmumu ve zift üretir. [Burada] dokumacılık da ün kazanmıştır. Çünkü [bunu] dış ülkelere ihraç ediyorlardı. Ayrıca Kolkhoi halkıyla Aigyptioi halkı arasında

τινα τοῖς Κόλχοις πρὸς τοὺς Αἰγυπτίους ἐμφανίζειν ἀπὸ τούτων πιστοῦνται. ὑπέρεται δὲ τῶν λεχθέντων ποταμῶν ἐν τῇ Μοσχικῇ τὸ τῆς Λευκοθέας ἱερὸν Φρίξου ἴδρυμα, καὶ μαντεῖον ἐκείνου, ὅπου κριὸς οὐ θύεται, πλούσιόν ποτε ὑπάρξαν, συληθὲν δὲ ὑπὸ Φαρνάκου καθ' ἡμᾶς καὶ μικρὸν ὕστερον ὑπὸ Μιθριδάτου τοῦ Περγαμηνοῦ. κακωθείσης γὰρ χώρας,

νοσεῖ τὰ τῶν θεῶν οὐδὲ τιμᾶσθαι θέλει,

φησὶν Εὐριπίδης.

[18] Τὸ μὲν γὰρ παλαιὸν ὅσῃ ἐπιφάνειαν ἔσχεν ἡ χώρα αὕτη δηλοῦσιν οἱ μῦθοι, τὴν Ἰάσονος στρατείαν αἰνιττόμενοι προελθόντος μέχρι καὶ Μηδίας, ἔτι δὲ πρότερον τὴν Φρίξου. μετὰ δὲ ταῦτα διαδεξάμενοι βασιλεῖς εἰς σκηπτουχίας διηρημένην ἔχοντες τὴν χώραν μέσως ἔπραττον: αὐξηθέντος δὲ ἐπὶ πολὺ Μιθριδάτου τοῦ Εὐπάτορος, εἰς ἐκεῖνον ἡ χώρα περιέστη: ἐπέμπετο δ' αἰεὶ τις τῶν φίλων ὑπαρχος καὶ διοικητὴς τῆς χώρας. τούτων δὲ ἦν καὶ Μοαφέρνης, ὃ τῆς μητρὸς ἡμῶν θεῖος πρὸς πατρός: ἦν δ' ἔνθεν ἡ πλείστη τῶ βασιλεῖ πρὸς τὰς ναυτικὰς δυνάμεις ὑπουργία. καταλυθέντος δὲ Μιθριδάτου συγκατελύθη καὶ ἡ ὑπ' αὐτῷ πᾶσα καὶ διενεμήθη πολλοῖς: ὕστατα δὲ Πολέμων ἔσχε τὴν Κολχίδα, κάκεινου τελευτήσαντος ἡ γυνὴ Πυθοδωρὶς κρατεῖ, βασιλεύουσα καὶ Κόλχων καὶ Τραπεζοῦντος καὶ Φαρνακίας καὶ τῶν ὑπερκειμένων βαρβάρων, περὶ ὧν ἐροῦμεν ἐν τοῖς ὕστερον. ἡ δ' οὖν Μοσχική, ἐν ἣ τὸ ἱερὸν, τριμερὴς ἐστί: τὸ μὲν γὰρ ἔχουσιν αὐτῆς Κόλχοι τὸ δὲ Ἰβηρες τὸ δὲ Ἀρμένιοι. ἔστι δὲ καὶ πολίχνιον ἐν τῇ Ἰβηρίᾳ Φρίξου πόλις ἡ νῦν Ἰδηεσσα, εὐερκὲς χωρίον ἐν μεθορίοις τῆς Κολχίδος. περὶ δὲ τὴν Διοσκουριάδα ρεῖ ὁ Χάρης ποταμός.

[19] Τῶν δὲ συνερχομένων ἔθνων εἰς τὴν Διοσκουριάδα καὶ οἱ Φθειροφάγοι εἰσὶν, ἀπὸ τοῦ ἀύχμοῦ καὶ τοῦ πίνου λαβόντες τοῦνομα. πλησίον δὲ καὶ οἱ Σοάνες, οὐδὲν βελτίους τούτων τῶ πίνῳ δυνάμει δὲ βελτίους, σχεδὸν δέ τι καὶ κράτιστοι κατὰ ἀλκὴν καὶ δύναμιν: δυναστεύουσι γοῦν τῶν κύκλῳ τὰ ἄκρα τοῦ Καυκάσου κατέχοντες τὰ ὑπὲρ τῆς Διοσκουριάδος: βασιλέα δ' ἔχουσι καὶ συνέδριον ἀνδρῶν τριακοσίων, συνάγουσι δ' ὡς φασὶ στρατιὰν καὶ εἴκοσι μυριάδων: ἅπαν γὰρ ἐστί τὸ πλῆθος μάχιμον, οὐ συντεταγμένον δέ. παρὰ τούτοις δὲ λέγεται καὶ χρυσὸν καταφέρειν τοὺς χειμάρρους, ὑποδέχεσθαι δ' αὐτὸν τοὺς βαρβάρους φάτναις κατατετρημέναις καὶ μαλλωταῖς δοραῖς: ἀφ' οὗ δὴ μεμυθεῖσθαι καὶ τὸ χρυσόμαλλον δέρος: εἰ μὴ καὶ Ἰβηρας ὁμωνύμως τοῖς ἔσπεριοις καλοῦσιν ἀπὸ τῶν ἐκατέρωθι χρυσείων. χρῶνται δ' οἱ Σοάνες φαρμάκοις πρὸς τὰς ἀκίδας θαυμαστοῖς ἃ καὶ τοὺς μὴ φαρμάκοις τετρωμένους βέλεσι λυπεῖ κατὰ τὴν ὁσμὴν. τὰ μὲν οὖν ἄλλα ἔθνη τὰ πλησίον τὰ περὶ τὸν Καύκασον λυπρὰ καὶ μικρόχωρα, τὸ δὲ τῶν Ἀλβανῶν ἔθνος καὶ τὸ τῶν Ἰβήρων, ἃ δὴ πληροῖ μάλιστα τὸν λεχθέντα ἰσθμόν, Καυκάσια μὲν καὶ αὐτὰ λέγοιτ' ἄν, εὐδαίμονα δὲ χώραν ἔχει καὶ σφόδρα καλῶς οἰκεῖσθαι δυναμένην.

bir yakınlık olduğunu göstermek isteyen bazı yazarlar, bu yolla inançlarını doğrulamış oluyorlardı. Daha önce sözü edilen nehirlerin yukarısında Moskhike’de, Phriksus’un inşa ettiği Leukothea Tapınağı bulunur. Bir koçun asla kurban edilmediği bu yerde Phriksus’un kehaneti şudur: bir zamanlar [bu tapınak] çok zengindi, bizim zamanımızda Pharnakes tarafından, biraz zaman sonra da Pergamonlu Mithridates tarafından yağmalandı. Euripides der ki; “Bir ülke yıkılınca tanrıların eşyaları hastalık içinde olur, saygı duyulması bile istenilmez”.

[18] Bu ülkenin eskiden sahip olduğu bir farkını da mitoslar ortaya koyar. [Bu mitoslar] Media’ya kadar ilerleyen Iason seferini, daha öncesinde de Phrixus’un seferini ima eder. Bu olaylardan sonra krallar amacına ulaşınca, ülke krallık esasını taşıyan kişilere (*skeptukhoi*) bölündü. Mithridates Eupator güçlenince, ülke Mithridates’e teslim oldu. Mithridates oraya daima arkadaşlarından birini ülkenin *hyparkhosu* (komutan) ve *dioiketes* (yöneticisi) olarak gönderirdi. Bunlardan biri ise bizim annemizin baba tarafından amcası olan Moaphernes idi. Krala gemicilik güçlerinde çoğu yardım bu kentten gelirdi. Mithridates’in gücü kırılınca, ona bağlı olan tüm yerler birçok kişiye dağıtıldı. En sonunda Polemon, Kolkhis’e sahip oldu. Polemon ölünce de eşi Pythodoris gücü eline aldı. [Pythodoris], sadece Kolkhis’in değil ayrıca Trapezous ve Pharnakia ve hakkında daha sonra bahsedeceğimiz barbarların da kraliçesi oldu. Şimdi Moskhike Ülkesi’nde, üç bölümden oluşan bir tapınak vardır. Bu tapınağın bir kısmını Kolkhoi halkı, diğer kısmını Iberes halkı, bir diğer kısmını ise Armenioi halkı elinde tutmuştur. Iberia’da ayrıca Phriksus’un kenti, küçük bir kasaba vardır. Şimdiki adı Ideessa’dır. Burası Kolkhis’in sınırlarında iyi tahkim edilmiş bir yerdir. Dioskourias yakınlarından ise Khares Nehri akar.

[19] Dioskourias’a toplu gelen halklar arasında Phtheirophagoi halkı vardır. Bunlar isimlerini, pislik ve pasaklıktan alır. Onların yakınlarında ise Soanes halkı vardır. Bunlar pasaklılık hususunda daha iyi sayılmaz, ancak güçlülükte daha iyidirler, denilebilir ki yiğitlik ve güçlülükte en öndedirler. Her durumda çevresindeki insanların efendisi durumundadırlar. Dioskourias’ın yukarısındaki Kaukasus dağlık tepelerini kontrol altında tutarlar. Bir kralları ve 300 kişilik bir konsülleri vardır. Söylenilene göre, 200.000 kişilik bir ordu olarak toplanırlar. Çünkü bütün insanlar organize edilmemelerine rağmen dövüşçü kitle halindedirler. Ülkelerindeki altını, kış akıntılarının taşıdığı; barbarların ise altını, tekne ve yün postlarla temin ettikleri söylenir. Hatta Altın Post hikâyesinin de bununla alakalı olduğu ifade edilir. Bazıları [onları], her iki tarafta da altın madenleri bulunduğu için batıdakilerle aynı şekilde Iberialılar olarak çağırırlar. Soanes halkı, onların ok atışları için mükemmel bir zehir kullanırlar. Zehirli atışla yaralanmayanlar bile kokusundan sıkıntı çekerler. Şimdilerde Kaukasus çevresi yakın yerlerindeki halklar, çorak ve dar arazilerde bulunurlar. Albanialılar ve Iberialılar daha önce bahsedilen boğazı (*isthmus*) doldurmuşlardır. Bunlar ayrıca Kaukasus halkları olarak da çağırılırlar. Bunların verimli ve aşırı iyi yaşam alanı sunan teritoryumları vardır.

III

[1] Καὶ δὴ ἡ γῆ Ἰβηρία κατοικεῖται καλῶς τὸ πλέον πόλεσι τε καὶ ἐποικίοις, ὥστε καὶ κεραμωτὰς εἶναι στέγας καὶ ἀρχιτεκτονικὴν τὴν τῶν οἰκίσεων κατασκευὴν καὶ ἀγορὰς καὶ τὰλλα κοινά.

[2] Τῆς δὲ χώρας τὰ μὲν κύκλω τοῖς Καυκασίοις ὄρεσι περιέχεται: προπεπτῶκασι γάρ, ὡς εἶπον, ἀγκῶνες ἐπὶ τὴν μεσημβρίαν εὐκαρτοί, περιλαμβάνοντες τὴν σύμπασαν Ἰβηρίαν καὶ συνάπτοντες πρὸς τε τὴν Ἀρμενίαν καὶ τὴν Κολχίδα: ἐν μέσῳ δ' ἐστὶ πεδῖον ποταμοῖς διάρρυστον, μεγίστῳ δὲ τῷ Κύρῳ, ὃς τὴν ἀρχὴν ἔχων ἀπὸ τῆς Ἀρμενίας, εἰσβαλὼν εὐθύς εἰς τὸ πεδῖον τὸ λεχθέν, παραλαβὼν καὶ τὸν Ἄραγον ἐκ τοῦ Καυκάσου ῥέοντα καὶ ἄλλα ὕδατα διὰ στενῆς ποταμίας εἰς τὴν Ἀλβανίαν ἐκπίπτει: μεταξὺ δὲ ταύτης τε καὶ τῆς Ἀρμενίας ἐνεχθεὶς πολλὸς διὰ πεδίων εὐβοτουμένων σφόδρα, δεξάμενος καὶ ἄλλους πλείους ποταμούς, ὧν ἐστὶν ὁ τε Ἀλαζόνιος καὶ ὁ Σανδοβάνης καὶ ὁ Ῥοιτάκης καὶ Χάνης πλωτοὶ πάντες εἰς τὴν Κασπίαν ἐμβάλλει θάλατταν. ἐκαλεῖτο δὲ πρότερον Κόρος.

[3] Τὸ μὲν οὖν πεδῖον τῶν Ἰβήρων οἱ γεωργικώτεροι καὶ πρὸς εἰρήνην νενευκότες οἰκοῦσιν ἀρμενιστί τε καὶ μηδιστί ἐσκευασμένοι, τὴν δ' ὄρεινὴν οἱ πλείους καὶ μάχιμοι κατέχουσι Σκυθῶν δίκην ζῶντες καὶ Σαρματῶν, ὧν περ καὶ ὄμοροι καὶ συγγενεῖς εἰσιν: ἄπτονται δ' ὅμως καὶ γεωργίας, πολλὰς τε μυριάδας συνάγουσιν καὶ ἐξ ἑαυτῶν καὶ ἐξ ἐκείνων, ἐπειδὴν τι συμπέση θορυβῶδες.

[4] Τέτταρες δ' εἰσὶν εἰς τὴν χώραν εἰσβολαί: μία μὲν διὰ Σαραπατῶν φρουρίου Κολχικοῦ καὶ τῶν κατ' αὐτὸ στενῶν, δι' ὧν ὁ Φᾶσις γεφύραις ἑκατὸν καὶ εἴκοσι περατὸς γινόμενος διὰ τὴν σκολιότητα καταρρεῖ τραχὺς καὶ βίαιος εἰς τὴν Κολχίδα, πολλοῖς χειμάρροις κατὰ τὰς ἐπομβρίας ἐκχαραδρουμένων τῶν τόπων. γεννᾶται δ' ἐκ τῶν ὑπερκειμένων ὄρων πολλαῖς συμπληρούμενος πηγαῖς, ἐν δὲ τοῖς πεδίοις καὶ ἄλλους προσλαμβάνει ποταμούς, ὧν ἐστὶν ὁ τε Γλαῦκος καὶ ὁ Ἴππος: πληρωθεὶς δὲ καὶ γενόμενος πλωτὸς ἐξίησιν εἰς τὸν Πόντον καὶ ἔχει πόλιν ὁμώνυμον ἐφ' αὐτῷ καὶ λίμνην πλησίον. ἡ μὲν οὖν ἐκ τῆς Κολχίδος εἰς τὴν Ἰβηρίαν ἐμβολὴ τοιαύτη, πέτραις καὶ ἐρύμασι καὶ ποταμοῖς χαραδρώδεσι διακεκλεισμένη.

[5] Ἐκ δὲ τῶν πρὸς ἄρκτον νομάδων ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἀνάβασις χαλεπή, καὶ μετὰ ταύτην ποταμία στενὴ ἐπὶ τοῦ Ἀράγου ποταμοῦ τεττάρων ἡμερῶν ὁδὸν ἔχουσα ἐφ' ἓνα, φρουρεῖ δὲ τὸ πέρασ τῆς ὁδοῦ τεῖχος δύσμαχον: ἀπὸ δὲ τῆς Ἀλβανίας διὰ πέτρας πρῶτον λατομητὴ εἴσοδος, εἶτα διὰ τέλματος ὃ ποιεῖ ὁ ποταμὸς Ἀλαζόνιος ἐκ τοῦ Καυκάσου καταπίπτων. ἀπὸ δὲ τῆς Ἀρμενίας τὰ ἐπὶ τῷ Κύρῳ στενὰ καὶ τὰ ἐπὶ τῷ Ἀράγῳ: πρὶν γὰρ εἰς ἀλλήλους συμπεσεῖν, ἔχουσιν ἐπικειμένας πόλεις ἐρυμνάς ἐπὶ πέτραις διεχούσαις ἀλλήλων ὅσον ἑκκαίδεκα σταδίους, ἐπὶ μὲν τῷ Κύρῳ τὴν Ἀρμοζικὴν ἐπὶ δὲ θατέρῳ Σευσάμορα. ταῦταις δὲ ἐχρήσατο ταῖς εἰσβολαῖς πρότερον Πομπήιος ἐκ τῶν Ἀρμενίων ὀρμηθεὶς, καὶ μετὰ ταῦτα Κανίδιος.

Bölüm 3. Asia Iberia'sı

[1] Dahası Iberia'nın büyük bir bölümü, hem şehir hem de burada ikamet edenler bakımından öyle iyi inşa edilmiştir ki, çatıları bile kiremittendir, hatta *agora* yerleri ve halk binalarının yanı sıra evleri bile mimari bir hünerle yapıldır.

[2] Ülkenin etrafı Kaukasus Dağları ile çevrilidir. [Bu dağın] kolları, daha önce de söylediğim gibi, güneye doğru düşmektedir, verimlidir de, Iberia'nın hepsini kapsar, hem Armenia'ya hem de Kolkhis'e sınırdır. Ortası nehirlerle keşişen bir ovadır. [Bu nehirlerin] en büyüğü Kyros'tur. Kaynağını Armenia'dan alan bu nehir, yukarıda bahsedilen ovaya doğru akar. Kaukasus'tan akan hem Aragos'u hem de diğer suları içine alarak dar bir vadi yoluyla Albania'nın içine boşalır. Bu vadi ve Armenia arasında ise aşırı derecede iyi güdülmüş ovalar yoluyla da çok yoğun miktarda akar. Aralarında hepsi geçilebilir olan Alazonios, Sandobanes, Rhoetakes ve Khanes'in olduğu daha birçok nehri de içine alarak Kaspia Denizi'ne boşalır. [Bu nehir] daha öncesinde de Koros olarak çağırılırdı.

[3] Iberes halkının ovasında çiftçilikle uğraşanlar ve barışı bahşedenler ikamet eder. Onlar hem Armenialı hem de Medli tarzında giyinirler. Savaşçı olan çoğunluk ise dağlık arazide bulunur. [Bunlar da] Skyth ve Sarmat geleneklerince yaşarlar, öyle ki hem komşu hem de akrabadırlar. Ayrıca çiftçilikle de ilgilenirler. Her ne zaman bir karışıklık çıksa hem kendi insanlarından hem de oradakilerden (Skyth ve Sarmat halkından) on binlerce kişi bir araya gelirler.

[4] Ülkelerine dört geçiş vardır. Biri, Kolkhis kalesi olan Sarapana ve [oradaki] dar geçitler yoluyla. Bu dar geçitler yoluyla, dere rüzgârlarından ötürü karşı tarafa 120 köprüyle geçilebilir olan Phasis, aşağıya doğru Kolkhis'in içine sert ve şiddetli akar. Yoğun yağmurlar süresince [meydana gelen] çok miktardaki taşkınlarla bölge arazileri yarıklara ayrılmıştır. [Phasis], yukarısında bulunan dağlardan doğar, birçok kaynakla beslenir, ovalarda ise aralarında Glaukos ve Hippos'un olduğu diğer nehirleri de içine alır. [Bu şekilde] dolarak geçilebilir hale gelip Pontos'un içine çıkar. Ayrıca kıyısında aynı isimde bir kenti ve yakınlarında bir limanı da vardır. Dolayısıyla Kolkhis'ten Iberia'ya olan geçiş kayalar, kaleler ve yarıklardan geçen nehirlerle engellenmiş durumdadır.

[5] Göçebelerin ülkesinden kuzeye üç günlük zor bir seyahat vardır. Bunun ardından Aragos Nehri'ne doğru dar bir vadi gelir, bu dört günlük tek sıra bir yoldur. Yolun sonu ise zapt edilmesi zor olan şehir duvarıyla korunmaktadır. Albania'dan [Iberia'ya] giriş ilkin yontulmuş kayalık yoluyla, daha sonrası ise bir bataklık yoluyla. Bu bataklık Kaukasus'tan düşen Alazonios Nehri'nce oluşmuştur. Armenia'dan [Iberia'ya] olan giriş ise Kyros ve Aragos [nehirleri] üzerindeki dar geçitler [yoluyla]. Çünkü [bu iki nehrin] birbiriyle karşılaşması öncesinde, kayalıklar üzerinde bulunan tahkim edilmiş şehirleri vardır. Bunlar birbirlerine 16 *stadia* uzaklıktadır. Biri Kyros [Nehri] kıyısında Harmozike, diğeri ise diğer nehir (Aragos) kıyısında yer alan Seusamora'dır. Bu geçitleri ilkin Pompeius, Armenioi halkı ülkesinden yola çıktığında kullanmıştı, daha sonrasında ise bunları Kanidios kullandı.

[6] Τέτταρα δὲ καὶ γένη τῶν ἀνθρώπων οἰκεῖ τὴν χώραν: ἐν μὲν καὶ πρῶτον ἐξ οὗ τοὺς βασιλέας καθιστᾶσι κατ' ἀγχιστείαν τε καὶ ἡλικίαν τὸν πρεσβύτατον, ὁ δὲ δεύτερος δικαιοδοτεῖ καὶ στρατηλατεῖ. δεύτερον δὲ τὸ τῶν ἱερέων οἱ ἐπιμελοῦνται καὶ τῶν πρὸς τοὺς ὁμόρους δικαίων. τρίτον δὲ τὸ τῶν στρατευομένων καὶ γεωργούντων. τέταρτον δὲ τὸ τῶν λαῶν, οἱ βασιλικοὶ δοῦλοί εἰσι καὶ πάντα διακονοῦνται τὰ πρὸς τὸν βίον. κοιναὶ δ' εἰσὶν αὐτοῖς αἱ κτήσεις κατὰ συγγένειαν, ἄρχει δὲ καὶ ταμιεύει ἐκάστην ὁ πρεσβύτατος. τοιοῦτοι μὲν οἱ Ἰβηρες καὶ ἡ χώρα αὐτῶν.

IV

[1] Ἀλβανοὶ δὲ ποιμενικώτεροι καὶ τοῦ νομαδικοῦ γένους ἐγγυτέρω, πλὴν ἄλλ' οὐκ ἄγριοι: ταύτη δὲ καὶ πολεμικοὶ μετρίως. οἰκοῦσι δὲ μεταξὺ τῶν Ἰβήρων καὶ τῆς Κασπίας θαλάττης, πρὸς ἕω μὲν ἀπτόμενοι τῆς θαλάττης, πρὸς δύσιν δὲ ὁμοροῦντες τοῖς Ἰβηρσι: τῶν δὲ λοιπῶν πλευρῶν τὸ μὲν βόρειον φρουρεῖται τοῖς Καυκασίοις ὄρεσι (ταῦτα γὰρ ὑπέρεκται τῶν πεδίων, καλεῖται δὲ τὰ πρὸς τῇ θαλάττῃ μάλιστα Κεραύνια), τὸ δὲ νότιον ποιεῖ ἡ Ἀρμενία παρήκουσα, πολλὴ μὲν πεδιάς πολλὴ δὲ καὶ ὄρεινὴ, καθάπερ ἡ Καμβυσηνὴ, καθ' ἣν ἅμα καὶ τοῖς Ἰβηρσι καὶ τοῖς Ἀλβανοῖς οἱ Ἀρμένιοι συνάπτουσιν.

[2] Ὁ δὲ Κῦρος ὁ διαρρέων τὴν Ἀλβανίαν καὶ οἱ ἄλλοι ποταμοὶ οἱ πληροῦντες ἐκεῖνον ταῖς μὲν τῆς γῆς ἀρεταῖς προσλαμβάνουσι, τὴν δὲ θάλατταν ἀλλοτριοῦσιν. ἡ γὰρ χοῦς προσπίπτουσα πολλὴ πληροῖ τὸν πόρον, ὥστε καὶ τὰς ἐπικειμένας νησίδας ἐξηπειροῦσθαι καὶ τενάγη ποιεῖν ἀνώμαλα καὶ δυσφύλακτα: τὴν δ' ἀνωμαλίαν ἐπιτείνουσιν αἱ ἐκ τῶν πλημμυρίδων ἀνακοπαί. καὶ δὴ καὶ εἰς στόματα δώδεκά φασι μεμερίσθαι τὰς ἐκβολάς, τὰ μὲν τυφλὰ τὰ δὲ παντελῶς ἐπίπεδα ὄντα καὶ μὴδὲ ὕφορμον ἀπολείποντα: ἐπὶ πλείους γοῦν ἢ ἐξήκοντα σταδίους ἀμφικλύστου τῆς ἡόνος οὔσης τῇ θαλάττῃ καὶ τοῖς ποταμοῖς, ἅπαν εἶναι μέρος αὐτῆς ἀπροσπέλαστον, τὴν δὲ χοῦν καὶ μέχρι πεντακοσίων παρήκειν σταδίων θινώδη ποιοῦσαν τὸν αἰγιαλόν. πλησίον δὲ καὶ ὁ Ἀράξης ἐμβάλλει τραχὺς ἐκ τῆς Ἀρμενίας ἐκπίπτων: ἦν δὲ ἐκεῖνος προωθεῖ χοῦν πορευτὸν ποιῶν τὸ ρεῖθρον, ταύτην ὁ Κῦρος ἀναπληροῖ.

[3] Τάχα μὲν οὖν τῷ τοιοῦτῳ γένει τῶν ἀνθρώπων οὐδὲν δεῖ θαλάττης: οὐδὲ γὰρ τῇ γῇ χρῶνται κατ' ἀξίαν, πάντα μὲν ἐκφερούση καρπὸν καὶ τὸν ἡμερώτατον, πᾶν δὲ φυτόν: καὶ γὰρ τὰ ἀειθαλῆ φέρει: τυγχάνει δ' ἐπιμελείας οὐδὲ μικρᾶς, ἀλλὰ τάγαθὰ ἄσπαρτα καὶ ἀνήροτα ἅπαντα φύονται, καθάπερ οἱ στρατεύσαντές φασι, Κυκλώπειόν τινα διηγούμενοι βίον: πολλαχοῦ γὰρ σπαρεῖσαν ἅπαξ δις ἐκφέρειν καρπὸν ἢ καὶ τρίς, τὸν δὲ πρῶτον καὶ πεντηκοντάχουν, ἀνέαστον καὶ ταῦτα οὐδὲ σιδήρῳ τμηθεῖσαν ἄλλ' αὐτοξύλῳ ἀρότρῳ. ποτίζεταί δὲ πᾶν τὸ πεδίον τοῦ Βαβυλωνίου καὶ τοῦ Αἰγυπτίου μᾶλλον τοῖς ποταμοῖς καὶ τοῖς ἄλλοις ὕδασι ὥστ' αἰεὶ ποώδη φυλάττειν τὴν ὄψιν: διὰ δὲ τοῦτο καὶ εὐβοτόν ἐστι: πρόσσεστι δὲ καὶ τὸ εὐάερον ἐκείνων μᾶλλον. ἄσκαφοι δ' αἱ ἄμπελοι μένουσαι διὰ τέλους, τεμνόμεναι δὲ διὰ πενταετηρίδος, νέαι μὲν διετεῖς ἐκφέρουσιν ἤδη καρπὸν, τέλειαι δ' ἀποδιδόασιν τοσοῦτον ὥστ' ἀφιάσιν ἐν τοῖς κλήμασι πολὺ μέρος. εὐερνή δ' ἐστὶ καὶ τὰ βοσκήματα παρ' αὐτοῖς τὰ τε ἡμερα καὶ τὰ ἄγρια.

[6] Bu ülkede (Iberia) ikamet eden insanlar arasında ayrıca dört sınıf vardır. Bunlardan [birinci sınıfın] ilki krallarını atayan kişilerdendir, bu kişiler soylarının hem en yakını hem de en yaşlısıdır, diğeri ise adaleti ve orduyu yönetenlerdir. İkinci sınıf, rahiplerin sınıfıdır. Bunlar komşu kişilere yargı meselelerinde eşlik ederler. Üçüncü sınıf ise asker ve çiftçilerden oluşur. Dördüncü sınıf da kral kölelerinden ve de insan yaşamına hizmet eden tüm alışılmış kişilerden oluşur. Onlarda mal-mülk akrabaları mucibince ortaktır. En yaşlısı, her bir mülkün yöneticisi ve denetleyicisi konumundadır. Bu durum, Iberialılar ve onların ülkesi için geçerlidir.

Bölüm 4. Asia Albania'sı

[1] Albanoi halkı [Iberes halkına göre] daha çoban hayatına yatkındırlar ve göçebe insanlara daha yakındırlar. Ayrıca vahşi değillerdir, bu sebeple ılımlı savaşçıdırlar. Iberes halkı ve Kaspia Denizi arasında ikamet ederler. [Ülkenin sınırı], doğuya doğru denize ulaşırken, batıya doğru da Iberes halkına sınırdır. Geri kalan taraflardan kuzeyi, Kaukasus Dağları ile korunmaktadır. (Bu dağlar ovaların yukarısında yer alır, en çok da denize yakın olan kısımları Keraunia olarak çağrılır). Güney tarafını ise yanında uzanan Armenia oluşturur. Armenia'nın çoğu, ovalardan oluşurken onunki ise dağlardan oluşur. Tıpkı Kambyse gibi, burası aynı zamanda Armenioi halkının hem Iberes hem de Albanoi halkına sınır olduğu yerdir.

[2] Albania boyunca akan Kyros ve onu dolduran diğer nehirler ülkenin niteliklerine katkı sağlarlar. Bunlar denizi geriye iterler, çünkü büyük miktarlarda taşınan alüvyonlar kanalları doldurur. Öyle ki komşu adalar bile anakaraya bağlanır, engebeli ve önlenmesi zor bir sıklık oluşur. Bu engebeliği ise deniz kabarmalarının geri tepmesi arttırmaktadır. Dahası [nehirin] boşaldığı yerin 12 ağza bölündüğünü, bazı kanalların [alüvyonlarla] kapalı bazılarının ise tamamıyla sığ olduğunu ve demirleme yeri dahi bırakmadığını söylerler. Her halükârda [kıyı], 60 *stadia*'dan daha fazla bir mesafede her iki taraftan deniz ve nehirlerle yıkanmaktadır. [Kıyının] her bir kısmı da ulaşamazdır. Alüvyonu ise 500 *stadia*'ya kadar uzanır, kumsal kumlu yapar. Hemen yanında Armenia'dan keskin bir şekilde düşen Arakses boşalır. Bu nehri ise oradaki alüvyonu harekete geçirir, onu geçilebilir bir kanal yapar, bu kanalı da Kyros [Nehri] doldurur.

[3] Belki de şimdi bu tarz insanların denize ihtiyaçları yoktur. Aslında topraklarını da doğru dürüst kullanmazlar. Hâlbuki [bu topraklar] sadece ürün değil aynı zamanda en işlenmiş hatta daima yeşil kalabilen her türlü bitkiyi verir. [Bu topraklar] önemsenecek bir ilgiyi gerektirir. Ancak ekilmeden, sürülmeden de iyi olan her şey burada yetişir. [Bunu], [bu yere] sefer yapanlar söyler. Bu kişiler tam olarak da Kyklopeios yaşam tarzını tarif ederler. Her halükârda birçok yerde toprak bir defa ekildiğinde iki ya da üç kez ürün verir, ilk ürün toprak sürülmeksizin bile 50 kat fazladır. Ayrıca toprak, demir sabanla değil de aksine ahşap sabanla sürülür. Tüm ova, nehir ve sularla Babylonios ve Aigyptios ovalarından daha çok sulanır; öyle ki daima çimen kaplı bir görünüm verir. Bu yönüyle de iyi bir otlak yeridir. Bunun yanında iklimi, oradakinden daha iyidir. Bağları tamamıyla kazısızdır, lakin beş yılda bir budanır. Yenileri ise ikinci yıl ürün vermeye başlar. Olgunlaşınca o kadar çok meyve verir ki meyvelerin büyük bir kısmı şarap bölümüne ayrılır. [Ülkelerinde ayrıca] hem evcil hem de yabani olan büyük baş hayvan yetişir.

[4] Ταὶ οἱ ἄνθρωποι κάλλει καὶ μεγέθει διαφέροντες, ἀπλοῖ δὲ καὶ οὐ καπηλικοί: οὐδὲ γὰρ νομίσματι τὰ πολλὰ χρῶνται, οὐδὲ ἀριθμὸν ἴσασι μείζω τῶν ἑκατόν, ἀλλὰ φορτίους τὰς ἀμοιβὰς ποιοῦνται: καὶ πρὸς τὰλλα δὲ τὰ τοῦ βίου ῥαθύμως ἔχουσιν. ἄπειροι δ' εἰσὶ καὶ μέτρων τῶν ἐπ' ἀκριβὲς καὶ σταθμῶν, καὶ πολέμου δὲ καὶ πολιτείας καὶ γεωργίας ἀπρονοήτως ἔχουσιν: ὅμως δὲ καὶ πεζοὶ καὶ ἀφ' ἵππων ἀγωνίζονται, φιλοὶ τε καὶ κατάφρακτοι, καθάπερ Ἀρμένιοι.

[5] Στέλλουσι δὲ μείζω τῆς Ἰβήρων στρατιάν. ὀπλίζουσι γὰρ καὶ ἕξ μυριάδας πεζῶν, ἵππεάς δὲ μυρίουσ καὶ δισχιλίους, ὅσοις πρὸς Πομπήιον διεκινδύνευσαν. καὶ τούτοις δὲ συμπολεμοῦσιν οἱ νομάδες πρὸς τοὺς ἕξωθεν, ὡσπερ τοῖς Ἰβηρσι, κατὰ τὰς αὐτὰς αἰτίας. ἄλλως δ' ἐπιχειροῦσι τοῖς ἀνθρώποις πολλάκις ὥστε καὶ γεωργεῖν κωλύουσιν. ἀκοντισταὶ δὲ εἰσὶ καὶ τοξόται, θώρακας ἔχοντες καὶ θυρεοὺς, περὶκрана δὲ θήρεια παραπλησίως τοῖς Ἰβηρσιν. ἔστι δὲ τῆς Ἀλβανῶν χώρας καὶ ἡ Κασπιανή, τοῦ Κασπίου ἔθνους ἐπώνυμος, οὐπὲρ καὶ ἡ θάλαττα, ἀφανοῦς ὄντος νυνί. ἡ δ' ἐκ τῆς Ἰβηρίας εἰς τὴν Ἀλβανίαν εἰσβολὴ διὰ τῆς Καμβουσηνῆς ἀνύδρου τε καὶ τραχείας ἐπὶ τὸν Ἀλαζόνιον ποταμόν. θηρευτικοὶ δὲ καὶ αὐτοὶ καὶ οἱ κύνες αὐτῶν εἰς ὑπερβολήν, οὐ τέχνη μᾶλλον ἢ σπουδῇ τῇ περὶ τοῦτο.

[6] Διαφέρουσι δὲ καὶ οἱ βασιλεῖς: νυνὶ μὲν οὖν εἷς ἀπάντων ἄρχει, πρότερον δὲ καὶ καθ' ἑκάστην γλῶτταν ἰδίᾳ ἐβασιλεύοντο ἕκαστοι. γλῶτται δ' εἰσὶν ἕξ καὶ εἴκοσιν αὐτοῖς διὰ τὸ μὴ εὐεπίμικτον πρὸς ἀλλήλους. φέρει δ' ἡ γῆ καὶ τῶν ἔρπετῶν ἕνια τῶν θανασίμων καὶ σκορπίους καὶ φαλάγγια: τῶν δὲ φαλαγγίων τὰ μὲν ποιεῖ γελῶντας ἀποθνήσκειν, τὰ δὲ κλαίοντας πόθῳ τῶν οἰκείων.

[7] Θεοὺς δὲ τιμῶσιν ἥλιον καὶ δία καὶ σελήνην, διαφερόντως δὲ τὴν σελήνην. ἔστι δ' αὐτῆς τὸ ἱερὸν τῆς Ἰβηρίας πλησίον: ἱερᾶται δ' ἀνὴρ ἐντιμώτατος μετὰ γε τὸν βασιλέα, προεστὼς τῆς ἱερᾶς χώρας, πολλῆς καὶ εὐάνδρου, καὶ αὐτῆς καὶ τῶν ἱεροδούλων, ὧν ἐνθουσιῶσι πολλοὶ καὶ προφητεύουσιν: ὃς δ' ἂν αὐτῶν ἐπὶ πλεόν κατάσχετος γενόμενος πλανᾶται κατὰ τὰς ὕλας μόνος, τοῦτον συλλαβὼν ὁ ἱερεὺς ἀλύσει δήσας ἱερᾶ τρέφει πολυτελῶς τὸν ἐνιαυτὸν ἐκεῖνον, ἔπειτα προαχθεὶς εἰς τὴν θυσίαν τῆς θεοῦ, σὺν ἄλλοις ἱερείοις θύεται μυρισθεῖς. τῆς δὲ θυσίας ὁ τρόπος οὗτος: ἔχων τις ἱερὰν λόγχην ἥπερ ἔστι νόμος ἀνθρωποθυτεῖν, παρελθὼν ἐκ τοῦ πλήθους παίει διὰ τῆς πλευρᾶς εἰς τὴν καρδίαν, οὐκ ἄπειρος τοιοῦτου: πεσόντος δὲ σημειοῦνται μαντεῖά τινα ἐκ τοῦ πτώματος καὶ εἰς τὸ κοινὸν ἀποφαίνουσι, κομισθέντος δὲ τοῦ σώματος εἷς τι χωρίον ἐπιβαίνουσιν ἅπαντες καθαρσίῳ χρώμενοι.

[8] Ὑπερβαλλόντως δὲ τὸ γῆρας τιμῶσιν Ἀλβανοὶ καὶ τὸ τῶν ἄλλων, οὐ τῶν γονέων μόνον: τεθνηκότων δὲ οὐχ ὅσιον φροντίζειν οὐδὲ μεμνήσθαι. συγκατορύπτουσι μέντοι τὰ χρήματα αὐτοῖς, καὶ διὰ τοῦτο πένητες ζῶσιν οὐδὲν πατρῶον ἔχοντες. ταῦτα μὲν περὶ Ἀλβανῶν. λέγεται δ' Ἰάσονα μετὰ Ἀρμένου τοῦ Θεπταλοῦ κατὰ τὸν πλοῦν τὸν ἐπὶ τοὺς Κόλχους ὀρμῆσαι μέχρι τῆς Κασπίας θαλάττης, καὶ τὴν τε Ἰβηρίαν καὶ τὴν Ἀλβανίαν ἐπελθεῖν καὶ πολλὰ τῆς Ἀρμενίας καὶ τῆς Μηδίας, ὡς μαρτυρεῖ τὰ τε Ἰασόνια καὶ ἄλλα ὑπομνήματα πλείω. τὸν δὲ Ἀρμενον εἶναι ἕξ Ἀρμενίου πόλεως τῶν περὶ τὴν Βοιβηίδα λίμνην μεταξὺ Φερῶν καὶ Λαρίσης, τοὺς σὺν αὐτῷ τε οἰκίσαι τὴν τε Ἀκιλισηνὴν καὶ τὴν

[4] İnsanları farklı olarak güzel ve cüsselidir, samimi olup çıkarıcı değildir. Genellikle ne sikke kullanırlar ne de 100' den daha büyük bir rakamı bilirler. Fakat alışverişlerde takas işlemi yaparlar, aksi halde kolay bir yaşama sahiptirler. Doğru bir ölçü ve ağırlığı bilmezler; savaş, devlet ve tarım hususunda da sağduyulu değildirler. Keza hem yaya hem de at sırtında dövüşmektedirler. Hem hafif silahlanma hem de kuşatma bakımından da tıpkı Armenioi halkı gibidirler.

[5] [Albanoi halkı] Iberes halkından daha büyük bir ordu donatır. Çünkü Pompeius'a karşı tehlikeyi göze aldıkları bir sayıda 60.000 piyade ve 22.000 atlı donatırlar. Yabancılar karşısında göçebeler, aynı nedenden ötürü tıpkı Iberes halkıyla olduğu gibi bunlarla (Albanoi) birlikte savaşmaya katılırlar. Bunun yanında insanlara sık sık engel olurlar, öyle ki tarım yapmalarını bile engellerler. [Albanioi halkı] mızrak ve ok kullanır. Ayrıca [onların] zırh ve kalkanları bir de Iberes halkına benzer şekilde hayvan derisinden miğferleri vardır. Albanoi halkı ülkesi ayrıca Kaspiane adlı yerdir. [Bu isim] Kaspia halkından sonra ayrıca denize de ad olarak verilmiştir. Şimdilerde ise bu halk ortadan kaybolmuştur. Iberia'dan sonra Albania'ya olan geçiş, Alazonios Nehri'ne doğru çorak ve engebeli bir yer olan Kambysene yoluyla olur. Hem insanları hem de köpekleri ava düşkündür, ancak hünerleri ise bu tarz şeylere olan meraklılıktan çok daha iyi değildir.

[6] Kralları ise farklıdır. Şu an bir kral tüm halka hükmetmektedir. Fakat daha öncelerinde her bir halk, kendi dillerine göre ayrı ayrı krallarca yönetilirdi. 26 dilleri vardır, bundan ötürü birbirleriyle pek anlaşamazlar. Ülke, ölümcül sürüngenlerden akrep ve zehirli bir örümcek üretir. Bu örümceklerin bir kısmı insanlarda gülmekten ölüme yol açarken bir kısmı da özlem duydukları yakınlarına ağlamaktan ölüme yol açar.

[7] Tanrılardan Helios, Zeus ve Selene'ye saygı duyarlar, özellikle de Selene'ye. Onun tapınağı ise Iberia yakınlarındadır. Kraldan sonra en şerefli kişi kutsal sayılır. Bu kişi, kalabalık ve refah olan kutsal ülkenin, ayrıca Tanrı tarafından vahiy alan ve kehanetleri açıklayan tapınak kölelerinin de lideridir. Kontrol altına alınmış kişilerden biri orman boyunca tek başına dolanırken rahip tarafından tutuklanır. Rahip bunu kutsal bir zincire bağlar ve orada haddinden fazla tutar. Daha sonra sinirlenince, tanrı onuruna onu diğer kurbanlarla birlikte kurban eder. Kurban şekli ise şöyledir: Birisi kutsal bir mızrak edinir, bu aynı zamanda insan kalabalığından gelen bir insan kurbanı geleneğidir. [Bu kişi] bir kaburga kemiği aracılığıyla kalbin içine doğru vurur, bunu tecrübeli bir şekilde yapar. [Kurban] düşünce, hemen ölüsünden kehaneti gösterirler ve bunu halka beyan ederler. Ceset herhangi bir yere taşındığı vakit, herkes bir arınma yoluyla onu kullanarak üzerini çığnerler.

[8] Albanoi halkı yaşlıya son derece saygı duyar. Yalnızca atalarına değil diğer yaşlı insanlara da saygı duyarlar. İnsanlar öldüklerinde, [bunları] ya dinsiz olarak düşünürler ya da [bu şekilde] anarlardı. Aslında onlarla birlikte paralarını bile yakar, böylece mirassız fakirlik içinde yaşarlardı. Bu durum Albanoi halkı için geçerlidir. Iason'un, Thessialı Armenus ile birlikte Kolkhoi halkı üzerinden Kaspia Denizi'ne kadar deniz yolculuğuna çıktığı ve hem Iberia'yı hem de Albania'yı ayrıca hem Iasonia (Iason'un Tapınağı) hem de başka anıtlara tanık olduğu gibi Armenia ve Media'nın da birçok kısmını ziyaret ettiği söylenir. [ve yine] Armenus'un, Pherae ve Larisa arasında Boibeis Gölü çevresindeki kentlerden biri olan Armenium kentinden olduğu söylenir. Onunla birlikte olanların ise hem Akilisene'ye hem de Syspirtis'e yerleştiği, bu yerlerin de

Συσπιρίτιν ἕως Καλαχανῆς καὶ Ἀδιαβηνῆς, καὶ δὴ καὶ τὴν Ἀρμενίαν ἐπώνυμον καταλιπεῖν.

V

[1] Ἐν δὲ τοῖς ὑπὲρ τῆς Ἀλβανίας ὄρεσι καὶ τὰς Ἀμαζόνας οἰκεῖν φασι. Θεοφάνης μὲν οὖν ὁ συστρατεύσας τῷ Πομπηίῳ καὶ γενόμενος ἐν τοῖς Ἀλβανοῖς, μεταξὺ τῶν Ἀμαζόνων καὶ τῶν Ἀλβανῶν φησι Γήλας οἰκεῖν καὶ Λήγας Σκύθας, καὶ ῥεῖν ἐνταῦθα τὸν Μερμάδαλιν ποταμὸν τούτων τε καὶ τῶν Ἀμαζόνων ἀνά μέσον. ἄλλοι δέ, ὧν καὶ ὁ Σκήψιος Μητρόδωρος καὶ Ὑψικράτης, οὐδὲ αὐτοὶ ἄπειροι τῶν τόπων γεγονότες, Γαργαρεῦσιν ὁμόρους αὐτὰς οἰκεῖν φασιν ἐν ταῖς ὑπωρείαις ταῖς πρὸς ἄρκτον τῶν Καυκασίων ὄρων ἃ καλεῖται Κεραῦνια, τὸν μὲν ἄλλον χρόνον καθ' αὐτάς, αὐτουργούσας ἕκαστα τὰ τε πρὸς ἄροτον καὶ φυτουργίαν καὶ τὰ πρὸς τὰς νομὰς καὶ μάλιστα τῶν ἵππων, τὰς δ' ἀλκιμωτάτας τῶν ἵππων κυνηγεσίαις πλεονάζειν καὶ τὰ πολέμια ἀσκεῖν: ἀπάσας δ' ἐπικεκαῦσθαι τὸν δεξιὸν μαστὸν ἐκ νηπίων, ὥστε εὐπετῶς χρῆσθαι τῷ βραχίονι πρὸς ἐκάστην χρεῖαν, ἐν δὲ τοῖς πρώτοις πρὸς ἀκοντισμὸν: χρῆσθαι δὲ καὶ τόξῳ καὶ σαγάρει καὶ πέλτῃ, δορὰς δὲ θηρίων ποιεῖσθαι περὶ κρανά τε καὶ σκεπάσματα καὶ διαζώματα: δύο δὲ μῆνας ἔξαιρέτους ἔχειν τοῦ ἔαρος, καθ' οὓς ἀναβαίνουσιν εἰς τὸ πλησίον ὄρος τὸ διορίζον αὐτάς τε καὶ τοὺς Γαργαρέας. ἀναβαίνουσι δὲ κάκεῖνοι κατὰ ἔθος τι παλαιόν, συνθύσοντές τε καὶ συνεσόμενοι ταῖς γυναιξὶ τεκνοποιίας χάριν ἀφανῶς τε καὶ ἐν σκότει, ὁ τυχὼν τῇ τυχούσῃ, ἐγκύμονας δὲ ποιήσαντες ἀποπέμπουσιν: αἱ δ' ὅτι μὲν ἂν θῆλυ τέκωσι κατέχουσιν αὐταί, τὰ δ' ἄρρενα κομίζουσιν ἐκείνοις ἐκτρέφειν: ὠκείωται δ' ἕκαστος πρὸς ἕκαστον νομίζων υἱὸν διὰ τὴν ἄγνοιαν.

[2] Ὁ δὲ Μερμόδας καταράττων ἀπὸ τῶν ὄρων διὰ τῆς τῶν Ἀμαζόνων καὶ τῆς Σιρακηνῆς καὶ ὅση μεταξὺ ἔρημος, εἰς τὴν Μαιῶτιν ἐκδίδωσι. τοὺς δὲ Γαργαρέας συναναβῆναι μὲν ἐκ Θεμισκύρας φασι ταῖς Ἀμαζόσιν εἰς τοῦσδε τοὺς τόπους, εἴτ' ἀποστάντας αὐτῶν πολεμεῖν μετὰ Θρακῶν καὶ Εὐβοέων τινῶν πλανηθέντων μέχρι δεῦρο πρὸς αὐτάς, ὕστερον δὲ καταλυσασμένους τὸν πρὸς αὐτάς πόλεμον ἐπὶ τοῖς λεχθεῖσι ποιήσασθαι συμβάσεις, ὥστε τέκνων συγκοινωνεῖν μόνον, ζῆν δὲ καθ' αὐτοὺς ἑκατέρους.

[3] Ἴδιον δὲ τι συμβέβηκε τῷ λόγῳ τῷ περὶ τῶν Ἀμαζόνων: οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι τὸ μυθῶδες καὶ τὸ ἱστορικὸν διωρισμένον ἔχουσι: τὰ γὰρ παλαιὰ καὶ ψευδῆ καὶ τερατώδη μῦθοι καλοῦνται, ἢ δ' ἱστορία βούλεται ἀληθές, ἂν τε παλαιὸν ἂν τε νέον, καὶ τὸ τερατώδες ἢ οὐκ ἔχει ἢ σπάνιον: περὶ δὲ τῶν Ἀμαζόνων τὰ αὐτὰ λέγεται καὶ νῦν καὶ πάλαι, τερατώδη τε ὄντα καὶ πίστεως πόρρω. τίς γὰρ ἂν πιστεύσειεν, ὡς γυναικῶν στρατὸς ἢ πόλις ἢ ἔθνος συσταίη ἂν ποτε χωρὶς ἀνδρῶν; καὶ οὐ μόνον γε συσταίη, ἀλλὰ καὶ ἐφόδους ποιήσαιτο ἐπὶ τὴν ἀλλοτρίαν καὶ κρατήσειεν οὐ τῶν ἐγγύς μόνον ὥστε καὶ μέχρι τῆς νῦν Ἰωνίας προελθεῖν, ἀλλὰ καὶ διαπόντιον στείλαιτο στρατείαν μέχρι τῆς Ἀττικῆς;

Kalakhane ve Adiabene'ye kadar ki yerler olduğu, bu bakımdan Armenia ismini de geride bir ad olarak [onun] bıraktığı ifade edilir.

Bölüm 5. Kaukasus ve Amazonların Ülkesi

[1] Amazonların, Albania'nın yukarısındaki dağlarda ikamet ettikleri söylenir. Pompeius ile birlikte sefer düzenleyen ve Albanların ülkesinde bulunan Theophanes, bir Skyth olan Gelai ve Legai halkının Amazon ve Albanoi halkı arasında ikamet ettiklerini, Mermadalis Nehri'nin de buradan, bu insanlar ve Amazonlar arasındaki orta bir yoldan aktığını söyler. Fakat aralarında, bu bölge üzerine pek de tecrübesiz olmayan Hypsikrates ve Skepsis'li Metrodoros'un da bulunduğu diğer yazarlar Amazonların, Kaukasus Dağları'nın kuzeye bakan "Keraunia" diye çağrılan dağ eteklerindeki Gargareis sınırlarında ikamet ettiklerini ifade ederler. Yine onların geri kalan zamanlarını bizzat el işleriyle; misal çiftçilik, ekincilik, otlakçılık en çok da binicilikle geçirdiğini, at sırtında avcılıkta en önde olduklarını hatta savaş egzersizlerinde bulduklarını söylerler. Bunun yanında Amazonların henüz çocuk yaşından itibaren her türlü ihtiyacı kollarıyla kolayca giderebilsinler, özellikle de mızrak atabilsinler diye sağ göğüslerinin dağlandığını da söylerler. Ayrıca onların yay ve tek kenarlı balta bir de hafif kalkan kullandıklarını, vahşi hayvan derilerinden kasket, kıyafet ya da kuşak yaptıklarını söylerler. Hatta onların ilkbaharda iki özel ayları olduğunu, bu aylarda da Amazonları ve Gargareis halkını ayıran komşu bir dağa çıktıklarını belirtirler. Eski bir geleneğe göre, Gargareis halkı oraya [Amazonlarla] birlikte kurban sunmak ve de çocuk sahibi olabilmek namına [Amazon] kadınlarıyla beraber olmak için çıkarlar. [Bu ilişkiyi] rastgele bir Gargareisli rastgele bir Amazonluyla hem gizli hem de karanlıkta [yapar], [onları] hamile bıraktıktan sonra ise başlarından savarlar. Doğan kız [çocukları] Amazonlarca alıkonulurlar, erkekleri ise yetiştirilmek üzere Gargareislerce bakılırlar. Her bir Gargareisli, yetiştirilen her bir çocuğu, belirsizlikleri göz ardı edilmeksizin kendi oğluymuş gibi kabul eder.

[2] Mermodas Nehri, Amazonların [ülkesi] ve Sirakene ve de onun arasından geçen çöl yoluyla dağlardan dökülerek Maiotis Gölü'ne boşalır. Gargareis halkının bu bölgedeki Amazonlarla, Themiskyra'dan beraber çıktıkları söylenir. Daha sonrasında ise [Gargareis halkı] Amazonlardan ayrılmış, onlara savaş açıncaya dek etraflarında dolaşan bir takım Thrakialı ve Euboicalı ile iş birliği yapmışlardır. Onlara karşı olan savaşı sonlandırmalarının ardından ise, yukarıda söylenildiği üzere bir anlaşma yapmışlar. Buna göre, onlar birbirleriyle yalnızca çocuklardan ötürü ilgilenmeli ve her biri diğerlerinden bağımsız yaşamalıydı.

[3] Başka halkların mitolojik ve tarihsel konularda bir ayrımı olduğu için Amazonlar üzerine söylenenlerde de özel bir durum söz konusudur. Çünkü eski, uydurma ya da olağanüstü [olan] şeyler *mythos* (mitos, söz, hikâye) olarak adlandırılır. Fakat bir tarih gerçeklik ister, eski ya da yeni olup olmadığına bakar, olağanüstü ya da ender olan şeyleri içermez. Amazonlarla ilgili eskiden de günümüzde de aynı şeyler söylenir. [Buna göre] onlar hem olağanüstü hem de inancın ötesindedirler. Örneğin kim inanabilir bir kadınlar ordusunun ya da bir kentin ve yahut bir topluluğun erkeksiz organize olabildiğine? Kim inanır yalnızca organize olmakla yetinmeyip bunun yanında sadece yakınlarında bulunanların üstesinden gelmeyecek şu an Ionia'ya dek ilerleyebilecek kadar başkalarının topraklarına da akın ettiklerine? Kim inanır ayrıca Attika'ya kadar deniz aşırı seferler bile gönderdiklerine? O

τοῦτο γὰρ ὅμοιον ὡς ἂν εἴ τις λέγοι, τοὺς μὲν ἄνδρας γυναῖκας γεγονέναι τοὺς τότε τὰς δὲ γυναῖκας ἄνδρας. ἀλλὰ μὴν ταῦτά γε αὐτὰ καὶ νῦν λέγεται περὶ αὐτῶν. ἐπιτείνει δὲ τὴν ἰδιότητα καὶ τὸ πιστεῦσθαι τὰ παλαιὰ μᾶλλον ἢ τὰ νῦν:

[4] Κτίσεις γοῦν πόλεων καὶ ἐπωνυμῖαι λέγονται, καθάπερ Ἐφέσου καὶ Σμύρνης καὶ Κύμης καὶ Μυρίνης, καὶ τάφοι καὶ ἄλλα ὑπομνήματα: τὴν δὲ Θεμισκυραν καὶ τὰ περὶ τὸν Θερμώδοντα πεδία καὶ τὰ ὑπερκείμενα ὄρη ἅπαντες Ἀμαζόνων καλοῦσι, καὶ φασιν ἐξελαθῆναι αὐτὰς ἐνθένδε. ὅπου δὲ νῦν εἰσίν, ὀλίγοι τε καὶ ἀναποδείκτως καὶ ἀπίστως ἀποφαίνονται: καθάπερ καὶ περὶ Θαληστρίας, ἣν Ἀλεξάνδρῳ συμμίξαί φασιν ἐν τῇ Ὑρκανίᾳ καὶ συγγενέσθαι τεκνοποιίας χάριν, δυναστεύουσιν τῶν Ἀμαζόνων: οὐ γὰρ ὁμολογεῖται τοῦτο: ἀλλὰ τῶν συγγραφέων τοσοῦτων ὄντων οἱ μάλιστα τῆς ἀληθείας φροντίσαντες οὐκ εἰρήκασιν, οὐδ' οἱ πιστευόμενοι μάλιστα οὐδενὸς μέμνηται τοιούτου, οὐδ' οἱ εἰπόντες τὰ αὐτὰ εἰρήκασιν: Κλείταρχος δὲ φησὶ τὴν Θαληστρίαν ἀπὸ Κασπίων πυλῶν καὶ Θερμώδοντος ὀρμηθεῖσαν ἐλθεῖν πρὸς Ἀλέξανδρον: εἰσὶ δ' ἀπὸ Κασπίας εἰς Θερμώδοντα στάδιοι πλείους ἑξακισχιλίων.

[5] Καὶ τὰ πρὸς τὸ ἔνδοξον θρυληθέντα οὐκ ἀνωμολόγηται παρὰ πάντων, οἱ δὲ πλάσαντες ἦσαν οἱ κολακείας μᾶλλον ἢ ἀληθείας φροντίζοντες: οἷον τὸ τὸν Καύκασον μετενεγκεῖν εἰς τὰ Ἰνδικὰ ὄρη καὶ τὴν πλησιάζουσαν ἐκείνοις ἑώραν θάλατταν ἀπὸ τῶν ὑπερκειμένων τῆς Κολχίδος καὶ τοῦ Εὐξείνου ὀρῶν: ταῦτα γὰρ οἱ Ἕλληνες καὶ Καύκασον ὠνόμαζον, διέχοντα τῆς Ἰνδικῆς πλείους ἢ τρισμυρίους σταδίους, καὶ ἐνταῦθα ἐμύθευσαν τὰ περὶ Προμηθεῖα καὶ τὸν δεσμὸν αὐτοῦ: ταῦτα γὰρ τὰ ὕστατα πρὸς ἑὼ ἐγνώριζον οἱ τότε. ἢ δὲ ἐπὶ Ἰνδοῦς στρατεία Διονύσου καὶ Ἡρακλέους ὑστερογενῆ τὴν μυθοποιίαν ἐμφαίνει, ἅτε τοῦ Ἡρακλέους καὶ τὸν Προμηθεῖα λῦσαι λεγομένου χιλιάσιν ἐτῶν ὕστερον. καὶ ἦν μὲν ἐνδοξότερον τὸ τὸν Ἀλέξανδρον μέχρι τῶν Ἰνδικῶν ὀρῶν καταστρέψασθαι τὴν Ἀσίαν ἢ μέχρι τοῦ μυχοῦ τοῦ Εὐξείνου καὶ τοῦ Καυκάσου: ἀλλ' ἢ δόξα τοῦ ὄρους καὶ τοῦνομα καὶ τὸ τοὺς περὶ Ἰάσονα δοκεῖν μακροτάτην στρατείαν τελέσαι τὴν μέχρι τῶν πλησίον Καυκάσου καὶ τὸ τὸν Προμηθεῖα παραδεδῶσθαι δεδεμένον ἐπὶ τοῖς ἐσχάτοις τῆς γῆς ἐν τῷ Καυκάσῳ χαριεῖσθαι τι τῷ βασιλεῖ ὑπέλαβον τοῦνομα τοῦ ὄρους μετενέγκαντες εἰς τὴν Ἰνδικήν.

[6] Τὰ μὲν οὖν ὑψηλότατα τοῦ ὄντως Καυκάσου τὰ νοτιώτατά ἐστι τὰ πρὸς Ἀλβανίαν καὶ Ἰβηρίαν καὶ Κόλχοις καὶ Ἡνιόχοις: οἰκοῦσι δὲ οὓς εἶπον τοὺς συνερχομένους εἰς τὴν Διοσκουριάδα: συνέρχονται δὲ τὸ πλεῖστον ἁλῶν χάριν. τούτων δ' οἱ μὲν τὰς ἀκρωρείας κατέχουσιν, οἱ δὲ ἐν νάπαις αὐλίζονται καὶ ζῶσιν ἀπὸ θηρέων σαρκῶν τὸ πλεόν καὶ καρπῶν ἀγρίων καὶ γάλακτος. αἱ δὲ κορυφαὶ χειμῶνος μὲν ἄβατοι, θέρους δὲ προσβαίνουσιν ὑποδύμενοι κεντρωτὰ ὠμοβόινα δίκην τυμπάνων πλατεῖα διὰ τὰς χιόνας καὶ τοὺς κρυστάλλους. καταβαίνουσι δ' ἐπὶ δορᾶς κείμενοι σὺν τοῖς φορτίοις καὶ κατολισθαίνοντες, ὅπερ καὶ κατὰ τὴν Ἀτροπατίαν Μηδίαν καὶ κατὰ τὸ Μάσιον ὄρος τὸ ἐν Ἀρμενίᾳ συμβαίνει: ἐνταῦθα δὲ καὶ τροχίσκοι ξύλινοι κεντρωτοὶ τοῖς πέλμασιν ὑποτίθενται. τοῦ γοῦν Καυκάσου τὰ μὲν ἄκρα τοιαῦτα.

zamanların erkeklerinin kadın, kadınlarının ise erkek olduğunu söyleyenler gibi bunun için de aynısı söz konusudur. Bunun yanında şimdilerde bile Amazonlar hakkında bu tarz şeyler söylenir. Bu durum [yukarıda bahsedilen] ayrıcalığı arttırır ve eski hikâyelere olan inanç şimdikilerden daha fazla olur.

[4] Her halükârda kent kuruluşları ve onlara verilen isimler [Amazonlara atfedilir]; örneğin Ephesus ve Smyrna ve Kyme ve Myrine hatta mezarlar ve diğer anıtlar. Themiskyra ve Thermodon civarındaki ovalar ve onların yukarısında yatan dağlar tüm yazarlarca Amazonlara ait bahsedilir, ancak onların buralardan kovulduğunu da söylerler. Yazarlardan çok azı, şüpheli de olsa [Amazonların] bugün de buralarda olduklarını iddia ederler. Amazonların Kraliçesi Thalestria hakkında, Hyrkania'da Aleksandros ile ilişkiye girdiğini ve çocuk sahibi olmak adına birleştiklerini söylerler. Ancak bu [iddia] genelde kabul edilmez. Doğrusu bunca tarih yazarı arasından daha çok gerçekle alakadar olanlar [bunu] anlatmazlar, son derece güvenilir olanlar böylesi bir şeyden bahsetmezler, [bunu] anlatanlar ise aynı şeyleri söylemezler. Kleitarkhos, Thalestria'nın Thermodon ve Kaspia Kapısı'ndan yola çıkarak Aleksandros'a geldiğini, Kaspia'dan Thermodon'a ise 6000 *stadia*'dan fazla bir mesafe olduğunu söyler.

[5] Dilden dile dolaşan bu hikâye herkesçe kabul edilmez. Bunu uyduranlar ise gerçeği düşünenlerden ziyade [Aleksandros'a] yağcılık edenlerdi. Onlar, Kolkhis ve Eukseinos'un yukarısında yatan dağlardan bu dağlara yakın olan Doğu Denizi ve Indika Dağları [bölgesindeki] Kaukasus'a göç etmişlerdir. Hellenlerin Kaukasus olarak adlandırdıkları bu dağlar, Indike'den 30.000 *stadia*'dan daha fazla bir mesafededir. Burası ayrıca, Prometheus hikâyesinin ve onun zincire vurulduğunun bahsi geçen yeridir. Bunlar, zamanın yazarlarının bildiği, doğuya doğru en uzak dağlardı. Dionysios ve Herakles'in Indus Ülkesi'ne olan seferi daha sonraları mitolojik bir hikâye olarak görülür. Çünkü Herakles'in Prometheus'u bin yıl sonra serbest bıraktığı söylenir. [Yukarıda bahsedilen bu durum] Aleksandros için Kaukasus'a ve Eukseinos girintisine kadar olmaktan ziyade Indike Dağları'na dek Asia'yı boyunduruk altına alabilmede onur verici bir şeydi. Zira bu dağın ünü ve adı, Iason ve beraberindekilerin Kaukasus yakınlarına dek [süren] son derece uzun bir seferi tamamladıkları düşüncesi, Prometheus'un yeryüzünün en uzak yeri Kaukasus'ta zincirlendiği geleneği, yazarlara bu dağın adının Indike olarak değiştirilmesi halinde kralı bir şekilde hoşnut edecekleri düşüncesini doğurmuştur.

[6] Şimdi ise mevcut Kaukasus'un en yüksek kısımları en güney kısımlarıdır. Bunlar, Albania'ya, Iberia'ya ile Kolkhoi ve Heniokhoi halklarına bitişik yerlerdir. [Bu halklar] daha önce söylediğim gibi Dioskourias'ta toplanan kişilerce ikamet ederler. En çok da tuz elde etmek için [orada] toplanırlar. Bu halkların bazıları dağ sırtlarını işgal eder, bazıları ise kutu yerlerde ikamet eder ve çoğunlukla vahşi hayvan eti, yabani meyve-sebze ve sütle yaşamlarını sürdürürler. [Bu dağların] zirveleri, kışları kar ve buz sebebiyle geçit vermez olur, yazları ise insanlar ayaklarına geniş bir kös gibi işlenmiş öküz derisi çarıkları bağlayarak yukarılara çıkarlar. Tıpkı Armenia'daki Masius Dağı ve Atropatia Media'da olduğu gibi aşağıya da, postları üzerine uzanıp yükleriyle kayarak inerler. Ayrıca buralarda insanlar çarıklarının ayak tabanlarına ahşaptan bir çeşit disk tuttururlar. Kaukasus'un tepelerinde durum böyledir.

[7] Καταβαίνουντι δ' εἰς τὰς ὑπωρείας ἀρκτικώτερα μὲν ἐστὶ τὰ κλίματα, ἡμερώτερα δέ: ἤδη γὰρ συνάπτει τοῖς πεδίοις τῶν Σιράκων. εἰσὶ δὲ καὶ τρωγλοδύται τινὲς ἐν φωλεοῖς οἰκοῦντες διὰ τὰ ψύχη, παρ' οἷς ἤδη καὶ ἀλφίτων ἐστὶν εὐπορία: μετὰ δὲ τοὺς τρωγλοδύτας καὶ χαμαικοῖται καὶ πολυφάγοι τινὲς καλούμενοι καὶ αἱ τῶν Εἰσαδίκων κῶμαι, δυναμένων γεωργεῖν διὰ τὸ μὴ παντελῶς ὑποπεπτωκέναι ταῖς ἄρκτοις.

[8] Οἱ δ' ἐφεξῆς ἤδη νομάδες οἱ μεταξὺ τῆς Μαιώτιδος καὶ τῆς Κασπίας Ναβιανοὶ καὶ Πανξανοὶ καὶ ἤδη τὰ τῶν Σιράκων καὶ Ἀόρσων φύλα. δοκοῦσι δ' οἱ Ἄορσοι καὶ οἱ Σίρακες φυγάδες εἶναι τῶν ἀνωτέρω καὶ προσάρκτιοι μᾶλλον Ἀόρσων. Ἀβέακος μὲν οὖν ὁ τῶν Σιράκων βασιλεύς, ἠνίκα Φαρνάκης τὸν Βόσπορον εἶχε, δύο μυριάδας ἰππέων ἔστειλε, Σπαδίνης δ' ὁ τῶν Ἀόρσων καὶ εἴκοσιν, οἱ δὲ ἄνω Ἄορσοι καὶ πλείονας: καὶ γὰρ ἐπεκράτουν πλείονος γῆς καὶ σχεδόν τι τῆς Κασπίων παραλίας τῆς πλείστης ἤρχον, ὥστε καὶ ἐνεπορεύοντο καμήλοις τὸν Ἰνδικὸν φόρτον καὶ τὸν Βαβυλώνιον παρά τε Ἀρμενίων καὶ Μήδων διαδεχόμενοι: ἐχρυσοφόρου δὲ διὰ τὴν εὐπορίαν. οἱ μὲν οὖν Ἄορσοι τὸν Τάναϊν παροικοῦσιν, οἱ Σίρακες δὲ τὸν Ἀχαρδέον, ὃς ἐκ τοῦ Καυκάσου ῥέων ἐκδίδωσιν εἰς τὴν Μαιῶτιν.

VI

[1] Ἡ δὲ δευτέρα μερὶς ἄρχεται μὲν ἀπὸ τῆς Κασπίας θαλάττης, εἰς ἣν κατέπαυεν ἡ προτέρα: καλεῖται δ' ἡ αὐτὴ θάλαττα καὶ Ὑρκανία. δεῖ δὲ περὶ τῆς θαλάττης εἰπεῖν πρότερον ταύτης καὶ τῶν προσοίκων ἔθνων. ἐστὶ δ' ὁ κόλπος ἀνέχων ἐκ τοῦ ὠκεανοῦ πρὸς μεσημβρίαν κατ' ἀρχὰς μὲν ἱκανῶς στενός, ἐνδοτέρω δὲ πλατύνεται προϊών, καὶ μάλιστα κατὰ τὸν μυχὸν ἐπὶ σταδίουσιν καὶ πεντακισχιλίουσιν: ὁ δ' εἰσπλοὺς μέχρι τοῦ μυχοῦ μικρῶν πλειόνων ἂν εἴη συνάπτων πῶς ἤδη τῆ ἀοικήτῳ. φησὶ δ' Ἐρατοσθένης τὸν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων γνωριζόμενον περίπλου τῆς θαλάττης ταύτης τὸν μὲν παρὰ τοὺς Ἀλβανούς καὶ τοὺς Καδουσίους εἶναι πεντακισχιλίων καὶ τετρακοσίων, τὸν δὲ παρὰ τὴν Ἀναριακῶν καὶ Μάρδων καὶ Ὑρκανῶν μέχρι τοῦ στόματος τοῦ Ὠξοῦ ποταμοῦ τετρακισχιλίων καὶ ὀκτακοσίων: ἔνθεν δ' ἐπὶ τοῦ Ἰαξάρτου δισχιλίων τετρακοσίων. δεῖ δὲ περὶ τῶν ἐν τῇ μερίδι ταύτῃ καὶ τοῖς ἐπὶ τοσοῦτον ἐκτετοπισμένοις ἀπλούστερον ἀκούειν, καὶ μάλιστα περὶ τῶν διαστημάτων.

[2] Εἰσπλέοντι δ' ἐν δεξιᾷ μὲν τοῖς Εὐρωπαϊοῖς οἱ συνεχεῖς Σκύθαι νέμονται καὶ Σαρμάται οἱ μεταξὺ τοῦ Τανάιδος καὶ τῆς θαλάττης ταύτης, νομάδες οἱ πλείους, περὶ ὧν εἰρήκαμεν: ἐν ἀριστερᾷ δ' οἱ πρὸς ἕω Σκύθαι, νομάδες καὶ οὗτοι, μέχρι τῆς ἐφ' ἑαυτῆς θαλάττης καὶ τῆς Ἰνδικῆς παρατείνοντες. ἅπαντας μὲν δὴ τοὺς προσβόρρους κοινῶς οἱ παλαιοὶ τῶν Ἑλλήνων συγγραφεῖς Σκύθας καὶ Κελτοσκύθας ἐκάλουν: οἱ δ' ἔτι πρότερον διελόντες τοὺς μὲν ὑπὲρ τοῦ Εὐξείνου καὶ Ἰστροῦ καὶ τοῦ Ἀδρίου κατοικοῦντας Ὑπερβορέους ἔλεγον καὶ Σαυρομάτας καὶ Ἀριμασπούς, τοὺς δὲ πέραν τῆς Κασπίας θαλάττης τοὺς μὲν Σάκας τοὺς δὲ Μασσαγέτας ἐκάλουν, οὐκ ἔχοντες ἀκριβῶς λέγειν περὶ αὐτῶν οὐδέν, καίπερ πρὸς Μασσαγέτας τοῦ Κύρου πόλεμον ἱστοροῦντες. ἀλλ' οὔτε περὶ τούτων οὐδὲν ἠκρίβωτο πρὸς ἀλήθειαν, οὔτε τὰ παλαιὰ τῶν Περσικῶν οὔτε τῶν Μηδικῶν ἢ Συριακῶν ἐς πίστιν ἀφικνεῖτο μεγάλην διὰ τὴν τῶν συγγραφέων ἀπλότητα καὶ τὴν φιλομυθίαν.

[7] Kuzeye doğru dağ eteklerine inildikçe iklim daha ılıman olur çünkü burası Sirakos ovalarına sınırdır. Ayrıca [burada] soğuk hava nedeniyle mağaralarda yaşayan Troglodytai adlı kimseler vardır, hatta onların ülkelerinde bol miktarda arpa mevcuttur. Troglodytai halkından sonra Khamaikoitai ve Polyphagoi olarak çağrılan kimseler [gelir] ve bir de, kuzeye toplu olarak maruz kalmadıklarından ötürü ancak çiftçilikle uğraşmaya gücü yeten Eisadikoi halkının köyleri [gelir].

[8] Bir sonraki [halklar] ise, Maiotis Gölü ve Kaspia Denizi arasındaki göçebe olan Nabiano ve Panksanoi ve ardından gelen Sirakoi ve Aorsoi halklarıdır. Aorsoi ve Sirakoi halklarının daha yukarılardaki [aynı isimli] halklardan sürgün oldukları ve Aorsoi halkının [Sirakoi halkına nazaran] daha kuzeyde olduğu düşünülür. Şimdi Sirakoi halkı kralı olan Abeakos, Pharnakes Bosporos'u alınca [ona] 20.000 atlı gönderdi, Aorsoi halkı kralı Spadines de 200.[000] gönderdi. Fakat yukarı Aorsoi halkı daha fazla sayıda göndermişti çünkü onlar daha fazla toprağa hâkimlerdi. Hemen hemen Kaspia kıyısının çoğunu ellerinde tutuyorlardı. Öyle ki, develer üzerinde Indikos ve Babylonios ticaretini yaparlardı, [bu işi] Armenioi ve Medoi halkından üstlenirlerdi. Zenginliklerinden ötürü altın takılar takarlardı. Şimdilerde ise Aorsoi halkı Tanais boyu, Sirakoi halkı ise Kaukasus'tan akıp Maiotis Gölü'ne boşalan Akhardeos boyu ikamet eder.

Bölüm 6. Kaspia Denizi'ne Yanaşan Batı

[1] İkinci kısım ise, birinci kısmın bittiği yerde, Kaspia Denizi'nden başlar. Aynı deniz Hyrkania olarak da çağrılır. Fakat ilkin, denizi ve bu denizin çevresinde yaşayan halkları açıklamak gerekir. [Kaspia Denizi], güneye doğru *okeanostan* yayılan bir körfezdir. Girişten itibaren yeterince dar olup, daha içerilere gittikçe genişleme yapar, özellikle de yaklaşık 5.000 *stadia* genişliğindeki girinti yerine doğru [genişler]. Girişinden girinti yerine kadarki olan uzunluk, mevcut olandan biraz daha fazla olabilir, zaten [giriş kısmı] iskânsız yerlere birşekilde sınırdır. Eratosthenes der ki; bu denizin çevre turu (*periplous*) Hellenlerce bilinir. Albanoi ve Kadusioi halklarının kıyı boyu 5.400 *stadia*'dır, Anariakoi, Mardo ve Hyrkanoi halklarının Oksus Nehri'ne kadar ki kıyı boyu ise 4.800 *stadia*'dır. Bu noktadan Iaksartes'e de 2.400 *stadia*'dır. Ancak bu kısım ve en uzak bölgelerdeki bu tarz şeyler üzerine, özellikle de mesafeleri konusuna daha mantıken bakmak gerekir.

[2] Sağda, [Kaspia] Denizi'ne yelken açtıktan sonra, Tanais Nehri ve bu deniz arasında Europaioiden halkıyla bir arada bulunan, büyük bir çoğunluğu göçebe olan Skythler ve Sarmatlar vardır. Bu halklardan daha önce de bahsetmiştik. Solda ise, yine göçebe olan Doğu Skythler yer alır, bunlar Doğu Denizi ve Indikos'a kadar uzanır. Şimdi kuzeyde kalan tüm halklara eski Hellen yazarlarınca "Skyth" ya da "Keltoskyth" adı verilmiştir. Fakat daha önceki yazarlar bir ayırım yaparak Eukseinos ve Istros ve Adrias'ın üzerinde oturanlara "Hyperboreoi", "Sauromatai" ve "Arimaspoi" adını verirlerdi. Kaspia Denizi karşısında [yaşayanların] bir kısmını "Sakalar" bir kısmını da "Massagetler" olarak çağırırlardı. Fakat [bu yazarlar], her ne kadar Kyros'un Massagetlere karşı olan savaşını anlatsalar da bu halklar üzerine tam doğru bilgiyi vermede muktedir değillerdi. Ancak [tarihçiler] ne bu insanlar hakkında doğru ve güvenilir bir bilgiye sahipler ne de yazarların mitoslara olan büyük bir güven ve [her şeye] inanmalarından ötürü Perslerin ya da Medlerin ya da Syrialıların eski tarihlerine ulaşmak mümkün.

[3] Ὅρωντες γὰρ τοὺς φανερώς μυθογράφους εὐδοκιμοῦντας ᾤθησαν καὶ αὐτοὶ παρέξασθαι τὴν γραφὴν ἠδεῖαν, ἐὰν ἐν ἱστορίας σχήματι λέγωσιν ἄ μηδέποτε εἶδον μηδὲ ἤκουσαν, ἢ οὐ παρά γε ἰδόντων, σκοποῦντες δὲ αὐτὸ μόνον τοῦτο ὅτι ἀκρόασιν ἠδεῖαν ἔχει καὶ θαυμαστήν. ῥᾶον δ' ἂν τις Ἡσιόδῳ καὶ Ὀμήρῳ πιστεύσειεν ἠρωολογοῦσι καὶ τοῖς τραγικοῖς ποιηταῖς ἢ Κτησίᾳ τε καὶ Ἡροδότῳ καὶ Ἑλλανίκῳ καὶ ἄλλοις τοιοῦτοις.

[4] Οὐδὲ τοῖς περὶ Ἀλεξάνδρου δὲ συγγράψασιν οὐ ῥᾶδιον πιστεύειν τοῖς πολλοῖς: καὶ γὰρ οὗτοι ῥαδιουργοῦσι διὰ τε τὴν δόξαν τὴν Ἀλεξάνδρου καὶ διὰ τὸ τὴν στρατείαν πρὸς τὰς ἐσχατίας γεγονέναι τῆς Ἀσίας πόρρω ἀφ' ἡμῶν: τὸ δὲ πόρρω δυσέλεγκτον. ἢ δὲ τῶν Ῥωμαίων ἐπικράτεια καὶ ἢ τῶν Παρθυαίων πλεῖον τι προσεκκαλύπτει τῶν παραδεδομένων πρότερον: οἱ γὰρ περὶ ἐκείνων συγγράφοντες καὶ τὰ χωρία καὶ τὰ ἔθνη, ἐν οἷς αἱ πράξεις, πιστότερον λέγουσιν ἢ οἱ πρὸ αὐτῶν: μᾶλλον γὰρ κατωπτέυκασιν.

VII

[1] Τοὺς δ' οὖν ἐν ἀριστερᾷ εἰσπλέοντι τὸ Κάσπιον πέλαγος παροικοῦντας νομάδας Δάας οἱ νῦν προσαγορεύουσι τοὺς ἐπονομαζομένους Πάρνους: εἶτ' ἔρημος πρόκειται μεταξύ, καὶ ἐφεξῆς ἡ Ὑρκανία, καθ' ἣν ἤδη πελαγίζει μέχρι τοῦ συνάσαι τοῖς Μηδικοῖς ὄρεσι καὶ τοῖς Ἀρμενίων. τούτων δ' ἐστὶ μνηοειδὲς τὸ σχῆμα κατὰ τὰς ὑπωρείας, αἱ τελευτῶσαι πρὸς θάλατταν ποιοῦσι τὸν μυχὸν τοῦ κόλπου. οἰκεῖ δὲ τὴν παρῶρειαν ταύτην μέχρι τῶν ἄκρων ἀπὸ θαλάττης ἀρξαμένοις ἐπὶ μικρὸν μὲν τῶν Ἀλβανῶν τι μέρος καὶ τῶν Ἀρμενίων, τὸ δὲ πλεόν Γῆλαι καὶ Καδούσιοι καὶ Ἀμαρδοὶ καὶ Οὐίτιοι καὶ Ἀναριάκται. φασὶ δὲ Παρρασιῶν τινὰς συνοικῆσαι τοῖς Ἀναριάκταις, οὓς καλεῖσθαι νῦν Παρσιῶν: Αἰνιᾶνας δ' ἐν τῇ Οὐιτιά τειχίσαι πόλιν ἣν Αἰνιᾶνα καλεῖσθαι, καὶ δείκνυσθαι ὄπλα τε Ἑλληνικὰ ἐνταῦθα καὶ σκευὴ χαλκᾷ καὶ ταφάς: ἐνταῦθα δὲ καὶ πόλιν Ἀναριάκην, ἐν ἣ, φασί, δείκνυται μαντεῖον ἐγκοιμωμένων, καὶ ἄλλα τινὰ ἔθνη ληστρικὰ καὶ μάχιμα μᾶλλον ἢ γεωργικά: ποιεῖ δὲ τοῦτο ἡ τραχύτης τῶν τόπων. τὸ μέντοι πλεόν τῆς περὶ τὴν ὀρεινὴν παραλίας Καδούσιοι νέμονται, σχεδὸν δὲ τι ἐπὶ πεντακισχιλίους σταδίους, ὡς φησι Πατροκλῆς, ὃς καὶ πάρισον ἠγεῖται τὸ πέλαγος τοῦτο τῷ Ποντικῷ. ταῦτα μὲν οὖν τὰ χωρία λυπρά.

[2] Ἡ δ' Ὑρκανία σφόδρα εὐδαίμων καὶ πολλὴ καὶ τὸ πλεόν πεδιάς πόλεσι τε ἀξιολόγοις διειλημμένη, ὧν ἐστὶ Ταλαβρόκη καὶ Σαμαριανὴ καὶ Κάρτα καὶ τὸ βασιλεῖον Τάπη, ὃ φασὶ μικρὸν ὑπὲρ τῆς θαλάττης ἰδρυμένον διέχειν τῶν Κασπίων πυλῶν σταδίους χιλίους τετρακοσίους, καὶ διὰ τὸ μὲν εἶδος τῆς εὐδαιμονίας σημεῖα διαγοῦνται, ἢ μὲν γὰρ ἄμπελος μετρητὴν οἴνου φέρει, ἢ δὲ συκῆ μεδίμνους ἐξήκοντα, ὃ δὲ σῖτος ἐκ τοῦ ἐκπεσόντος καρποῦ τῆς καλάμης φύεται, ἐν δὲ τοῖς δένδροισι σμηνουργεῖται καὶ τῶν φύλλων ἀπορρεῖ μέλι: τοῦτο δὲ γίνεται καὶ τῆς Μηδίας ἐν τῇ Ματιανῇ καὶ τῆς Ἀρμενίας ἐν τῇ Σακασηνῇ καὶ τῇ Ἀραξηνῇ. τῆς μέντοι προσηκούσης ἐπιμελείας οὐκ ἔτυχεν οὔτε αὐτὴ οὔτε ἡ ἐπώνυμος αὐτῇ θάλαττα ἄπλους τε οὔσα καὶ ἀργός: νῆσοί τε εἰσιν οἰκεῖσθαι δυνάμεναι, ὡς δ' εἰρήκασί τινες καὶ χρυσίτην ἔχουσαι γῆν. αἴτιον δ' ὅτι καὶ οἱ ἡγεμόνες οἱ τ' ἐξ ἀρχῆς ἐτύγχανον

[3] [Buna rağmen] açıkça onlar da mit yazarlarının saygınlık kazandıklarını görerak, şayet tarih yazımlarında hiç görmedikleri, duymadıkları şeyleri anlatırlarsa ya da görgü tanıklarından bile bahsetmezlerse metinlerinin hoş karşılanacağını sandılar. Hatta dinleyicilerine ise zevk ve şaşkınlık verme istemiyle sadece bunun aynısını [yapmayı] düşündüler. Herhangi biri Ktesias, Herodotos, Hellanikos ve bu tarz diğer yazarlara nazaran kahraman hikâyeleriyle Hesiodos ve Herodotos'a ya da trajedi şairlerine daha kolay güvenebilirdi.

[4] Aleksandros hakkında yazarların birçoğuna inanmak kolay değildir. Çünkü bunlar hem Aleksandros'un ününden ötürü hem de bizden uzakta Asia sonlarına vardığı seferinden ötürü [gerçeklerle] oynarlar. Uzak olan şeyler hakkında beyanda bulunmak zordur. Romalıların egemenliği ve Partlarınki, evvelce [bize] kalanlardan daha makul bilgiyi açığa koyar. Çünkü bu uzak bölgeler üzerine yazarlar, bu olayların yer aldığı hem ülke hem de halklar arasında kendilerinden öncekilerden daha güvenilir konuşurlar. Zira onlar [olayları] [daha yakından] incelerler.

Bölüm 7. Hyrkania

[1] Kaspia Denizi'ne açılan biri için solda kıyı boyunca ikamet eden bu göçebeleri, bugünkü yazarlar Daoi diye çağırılmaktadır, ayrıca [bu halk] Aparnoi olarak da adlandırılmaktadır. Ardından [bunların] arasında bir çöl yatar ve bitişğinde ise Hyrkania gelir. [Kaspia] burası boyunca, Medikos ve Armenia dağlarına sınır olan yere kadar açık bir denizi oluşturur. Bu dağların şekli, denize doğru son bulup bir körfez girintisi oluşturan dağ eteklerine doğru yarım bir ay biçimlidir. Denizden başlayarak tepelere dek kısa bir uzantıda dağların bu tarafını Albanoi ve Armenioi halkının bir kısmı işgal eder, [bölgenin] çoğunluğunda ise Gelai, Kadousioi, Amardoi, Vitioi ve Anariakai halkı ikamet eder. Derler ki; şimdilerde onların Parsioi olarak çağırdığı Parrhasioi halkının bazıları, Anariakai halkıyla birlikte ikamet etmiştir. Ayrıca Ainianes, Vitia topraklarında Ainiana diye çağırılan bir şehir duvarı inşa etmiştir, burada Hellen zırhı, bronz aletler ve gömü yerleri görülmüştür. Burada ayrıca, Anariake adlı bir şehir daha vardır. Bu şehirde uyutulan kişilerin kehaneti görüldüğü ve diğer bazı halkların çiftçilikten ziyade daha çok savaş ve korsancılığa eğimli oldukları söylenir. Fakat bu durum bölge arazisinin engebesinden ötürüdür. Ancak dağ çevresindeki deniz kıyısının büyük bir kısmı Kadousioi halkınca ikamet edilir, bu da, bu denizi Pontikos [Denizi'ne] hemen hemen eşit gören Patrokles'in söylediğine göre yaklaşık 5000 *stadia*'lık bir mesafedir.

[2] Hyrkania, aşırı derecede verimli, geniş ve yüksek bir düzeyde [olup], ünlü şehirler arasında ise ayırt edicidir. Bu şehirler arasında Talabroke, Samariane, Karta ve kraliyet şehri Tape vardır. Tape'nin biraz deniz üstünde inşa edilmiş olup Kaspia Kapıları'ndan 1400 *stadia*'lık bir mesafede olduğu söylenir. Bol olan ürünlerinden ötürü [yazarlar] [onu] kanıt gösterir. Örneğin bir üzüm asması 1 *metretes* şarap verir, bir incir ağacı ise 60 *medimnoi*. Tahıl, sapından düşen tohumdan yetişir, arı ise ağaçlarda kovan kurar, bal da çiçek yapraklarından damlar. Bu durum Media'nın Matiane Bölgesi ve Armenia'nın Sakasene ve Araksene bölgelerinde böyledir. Ancak ne ülkenin kendisi ne de ondan adını alan deniz yakışır bir ilgiyi görememiştir. [Bu deniz] ayrıca hem geçilemez hem de kullanılamazdır. Geçimin sağlanabildiği [yerde] adalar vardır. Bazı yazarların söylediklerine göre, bu yerde altın madeni mevcuttur. Bu sebepten ötürüdür ki,

βάρβαροι ὄντες οἱ τῶν Ὑρκανῶν, Μῆδοί τε καὶ Πέρσαι καὶ οἱ ὕστατοι Παρθουαῖοι, χεῖρους ἐκείνων ὄντες, καὶ ἡ γείτων ἅπασα χώρα ληστῶν καὶ νομάδων μεστή καὶ ἐρημίας. Μακεδόνες δ' ὀλίγον μὲν χρόνον ἐπῆρξαν, ἀλλ' ἐν πολέμοις ὄντες καὶ τὰ πόρρω σκοπεῖν οὐ δυνάμενοι. φησὶ δ' Ἀριστόβουλος ὑλώδη οὔσαν τὴν Ὑρκανίαν δρῦν ἔχειν, πεύκην δὲ καὶ ἐλάτην καὶ πῖτυν μὴ φύειν, τὴν δ' Ἰνδικὴν πληθύνειν τούτοις. τῆς δὲ Ὑρκανίας ἐστὶ καὶ ἡ Νησαία: τινὲς δὲ καὶ καθ' αὐτὴν τιθέασιν τὴν Νησαίαν.

[3] Διαρρεῖται δὲ καὶ ποταμοῖς ἡ Ὑρκανία τῷ τε Ὠχῷ καὶ Ὠξῷ μέχρι τῆς εἰς θάλατταν ἐκβολῆς, ὧν ὁ Ὠχος καὶ διὰ τῆς Νησαίας ρεῖ: ἔνιοι δὲ τὸν Ὠχον εἰς τὸν Ὠξον ἐμβάλλειν φασίν. Ἀριστόβουλος δὲ καὶ μέγιστον ἀποφαίνει τὸν Ὠξον τῶν ἐωραμένων ὑφ' ἑαυτοῦ κατὰ τὴν Ἀσίαν πλὴν τῶν Ἰνδικῶν: φησὶ δὲ καὶ εὐπλοῦν εἶναι (καὶ οὗτος καὶ Ἐρατοσθένης παρὰ Πατροκλέους λαβῶν) καὶ πολλὰ τῶν Ἰνδικῶν φορτίων κατάγειν εἰς τὴν Ὑρκανίαν θάλατταν, ἐντεῦθεν δ' εἰς τὴν Ἀλβανίαν περαιούσθαι καὶ διὰ τοῦ Κύρου καὶ τῶν ἐξῆς τόπων εἰς τὸν Εὐξείνου καταφέρεσθαι. οὐ πάνυ δὲ ὑπὸ τῶν παλαιῶν ὁ Ὠχος ὀνομάζεται: Ἀπολλόδωρος μὲντοι ὁ τὰ Παρθικὰ γράψας συνεχῶς αὐτὸν ὀνομάζει ὡς ἐγγυτάτω τοῖς Παρθουαίοις ῥέοντα.

[4] Προσεδοξάσθη δὲ καὶ περὶ τῆς θαλάττης ταύτης πολλὰ ψευδῆ διὰ τὴν Ἀλεξάνδρου φιλοτιμίαν: ἐπειδὴ γὰρ ὠμολόγητο ἐκ πάντων ὅτι διείργει τὴν Ἀσίαν ἀπὸ τῆς Εὐρώπης ὁ Τάναϊς ποταμός, τὸ δὲ μεταξὺ τῆς θαλάττης καὶ τοῦ Τανάιδος πολὺ μέρος τῆς Ἀσίας ὄν οὐχ ὑπέπιπτε τοῖς Μακεδόσι, στρατηγεῖν δ' ἔγνωστο ὥστε τῆ φήμῃ γε κάκεινων δόξαι τῶν μερῶν κρατεῖν τὸν Ἀλέξανδρον, εἰς ἓν συνῆγον τὴν τε Μαιώτιν λίμνην τὴν δεχομένην τὸν Τάναϊν καὶ τὴν Κασπίαν θάλατταν, λίμνην καὶ ταύτην καλοῦντες καὶ συντετρηῆσθαι φάσκοντες πρὸς ἀλλήλας ἀμφοτέρας, ἐκατέραν δὲ εἶναι μέρος τῆς ἐτέρας. Πολύκλειτος δὲ καὶ πίστει προφέρεται περὶ τοῦ λίμνην εἶναι τὴν θάλατταν ταύτην, (ὄφεις τε γὰρ ἐκτρέφειν καὶ ὑπόγλυκυ εἶναι τὸ ὕδωρ), ὅτι δὲ καὶ οὐχ ἕτερα τῆς Μαιώτιδος ἐστὶ, τεκμαιρόμενος ἐκ τοῦ τὸν Τάναϊν εἰς αὐτὴν ἐμβάλλειν: ἐκ γὰρ τῶν αὐτῶν ὄρων τῶν Ἰνδικῶν ἐξ ὧν ὁ τε Ὠχος καὶ ὁ Ὠξος καὶ ἄλλοι πλείους φέρεται καὶ ὁ Ἰαξάρτης ἐκδίδωσιν τε ὁμοίως ἐκείνοις εἰς τὸ Κάσπιον πέλαγος πάντων ἀρκτικώτατος. τοῦτον οὖν ὠνόμασαν Τάναϊν, καὶ προσέθεσάν γε τούτῳ πίστιν, ὡς εἴη Τάναϊς ὃν εἶρηκεν ὁ Πολύκλειτος: τὴν γὰρ περσικήν τοῦ ποταμοῦ τούτου φέρειν ἐλάτην καὶ οἰστοῖς ἐλατίνοις χρῆσθαι τοὺς ταύτη Σκύθας: τοῦτο δὲ καὶ τεκμήριον τοῦ τὴν χώραν τὴν πέραν τῆς Εὐρώπης εἶναι, μὴ τῆς Ἀσίας: τὴν γὰρ Ἀσίαν τὴν ἄνω καὶ τὴν πρὸς ἔω μὴ φύειν ἐλάτην. Ἐρατοσθένης δὲ φησὶ καὶ ἐν τῇ Ἰνδικῇ φύεσθαι ἐλάτην καὶ ἐντεῦθεν ναυπηγήσασθαι τὸν στόλον Ἀλεξάνδρου: πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα τοιαῦτα συγκρούειν Ἐρατοσθένης πειρᾶται, ἡμῖν δ' ἀποχρώντως εἰρήσθω περὶ αὐτῶν.

[5] Καὶ τοῦτο δ' ἐκ τῶν κατὰ τὴν Ὑρκανίαν ἱστορουμένων παραδόξων ἐστὶν ὑπὸ Εὐδόξου καὶ ἄλλων, ὅτι πρόκεινται τινες ἀκταὶ τῆς θαλάττης ὑπαντροί, τούτων δὲ μεταξὺ καὶ τῆς θαλάττης ὑπόκειται ταπεινὸς αἰγιαλός, ἐκ δὲ τῶν ὑπερθεῖν κρημνῶν ποταμοὶ ῥέοντες τοσαύτη προφέρονται βία ὥστε ταῖς ἀκταῖς συνάψαντες ἐξακοντίζουσι τὸ ὕδωρ

Hyrkanoi halkının ilk yöneticileri, kastım Medler ve Persler ile son yöneticiler ve oraların alt tabakası olan Partlar barbardırlar. Ayrıca komşu ülkenin tamamı da yağmacılarla, göçebelerle ve terk edilmiş [yerlerle] doludur. Makedonialılar kısa bir süreliğine ülkeye hâkimdiler ancak savaşlarla ilgilendiklerinden uzak mesafedeki yerlere sahip çıkamadılar. Aristobulos der ki, kerestesiyle bol bir ülke olan Hyrkania'nın meşe ağaçları da vardır lakin çam, köknar ve fıstıkçanı üretmez. Hâlbuki Indike [Bölgesi] bu ağaçlarla doludur. Nesaia [kenti] ise Hyrkania'ya aittir, fakat bazı yazarlar Nesaia'yı Hyrkania'dan ayrı tutarlar.

[3] Hyrkania, denize dökülen yerlere dek Okhus ve Oksus ırmaklarıyla geçilir. Bu ırmaklardan Okhus, Nesaia [kenti] aracılığıyla akar. Fakat bazıları da Okhus'un Oksus Irmağı'na boşaldığını söyler. Aristobulos, Oksus Nehri'nin, Indike'deki nehirler haricinde kendisi tarafından görülenlerin en büyüğü [olduğunu] beyan eder. Dahası, Oksus'un geçilebilir olduğunu (zira bu bilgiyi hem o hem de Eratosthenes Patrokles'ten almıştır), ayrıca Indikos mamullerinin büyük çoğunluğunun Hyrkania Denizi'ne sevk edildiğini, [mamullerin] buradan ise Albania'ya taşındığını ve Kyros [Nehri] ve ardından gelen yerler yoluyla da Eukseinos'a götürüldüğünü söyler. Okhus [Nehri] ise eski yazarlarca hemen hemen hiç bahsedilmez. Ancak *Parthika*'yı kaleme alan Apollodoros, Okhus Nehri'nin Parthların ülkesine çok çok yakın aktığından bahseder.

[4] Aleksandros'un ün sevdası yüzünden bu deniz üzerine birçok yanlış bilgiler verilmiştir. Herkes aynı fikirdedir ki; Tanais Irmağı, Asia'yı Avrupa'dan ayırır. Asia'nın büyük bir kısmı olan Tanais ve deniz arasındaki bölge Makedonların hâkimiyetine girmemişti ancak öyle bir sefere çıkılmıştı ki, Aleksandros [Asia'nın bu] kısımlarını fethettiği ünüyle düşünülmüştü. Buna binaen [onlar], Tanais'i içine alan Maiotis Gölü'nü Kaspia Denizi'ne bağladılar. Bunu bir göl [olarak] çağırırlar hatta her ikisinin bir diğerine kanal yardımıyla bağlandığını ve her birinin diğerinin bir kısmı olduğunu ileri sürerler. Polykleitos ise bu denizin bir göl olduğu hususunda inançlarıyla kanıtlama yoluna gider. [Örneğin der ki;] (suyu tatlıdır ve onda yılan yetişir), Tanais'in onun içine boşaldığı gerçeğinden bir hüküm çıkartarak Maiotis'ten başka bir şey değildir [söyler]. Okhus ve Oksus ile diğer nehirlerin doğduğu aynı Indikos Dağları'ndan bu nehirler gibi ayrıca Iaksartes de akarak Kaspia Denizi'ne boşalır. Bu nehir diğerlerine nazaran en kuzeydedir. Dolayısıyla bu nehri Tanais olarak adlandırmışlardır. Buna kanıt olarak da şunu eklemiştirler; bu nehir Polykleitos'un söz ettiği Tanais'tir. Tanais'in diğer tarafındaki ülkede meşe ağaçları yetiştiği için buradaki Skythes halkı meşeden oklar kullanırlar. Bu durum ayrıca, bu ülkenin, Asia'nın değil de Avrupa'nın diğer tarafı olduğunun bir kanıtıdır. Çünkü Kuzey ve Doğu Asia meşe üretmez [derler]. Fakat Eratosthenes, meşe ağacının Indike'de yetiştiğini ve Aleksandros'un donanmasını buradan inşa ettiğini söyler. Eratosthenes böyle birçok ayrımı karşılaştırmaya çalışıyor, bence onlar hakkında yeterince bilgi verilmiştir.

[5] Eudoksus ve diğerleri tarafından Hyrkania'ya ilişkin anlatılan akıl almaz şeyler arasında şunlar yer alır: denizin önünde uzanan bazı burunlarda yer altı mağaraları vardır. Bunlar ve deniz arasında da düşük rakımlı bir kıyı alttan uzanır. Nehirler dik kayalıklar üzerinden öyle

εἰς τὴν θάλατταν, ἄρραντον φυλάττοντες τὸν αἰγιαλὸν ὥστε καὶ στρατοπέδοις ὀδεύσιμον εἶναι σκεπαζομένοις τῷ ρεύματι, οἱ δ' ἐπιχώριοι κατάγονται πολλάκις εὐωχίας καὶ θυσίας χάριν εἰς τὸν τόπον, καὶ ποτὲ μὲν ὑπὸ τοῖς ἄντροις κατακλίνονται, ποτὲ δ' ὑπ' αὐτῷ τῷ ρεύματι ἠλιαζόμενοι ἄλλως ἄλλοι τέρπονται, παραφαινομένης ἅμα καὶ τῆς θαλάττης ἐκατέρωθεν καὶ τῆς ἡόνος ποόδους καὶ ἀνθηρᾶς οὔσης διὰ τὴν ἰκμάδα.

VIII

[1] Ἀπὸ δὲ τῆς Ὑρκανίας θαλάττης προϊόντι ἐπὶ τὴν ἕω δεξιὰ μὲν ἐστὶ τὰ ὄρη μέχρι τῆς Ἰνδικῆς θαλάττης παρατείνοντα, ἅπερ οἱ Ἕλληνες ὀνομάζουσι Ταῦρον, ἀρξάμενα ἀπὸ τῆς Παμφυλίας καὶ τῆς Κιλικίας καὶ μέχρι δεῦρο προϊόντα ἀπὸ τῆς ἐσπέρας συνεχῆ καὶ τυγχάνοντα ἄλλων καὶ ἄλλων ὀνομάτων. προσοικοῦσι δ' αὐτοῦ τὰ προσάρκτια μέρη πρῶτοι μὲν οἱ Γῆλαι καὶ Καδούσιοι καὶ Ἀμαρδοί, καθάπερ εἴρηται, καὶ τῶν Ὑρκανίων τινές, ἔπειτα τὸ τῶν Παρθυαίων ἔθνος καὶ τὸ τῶν Μαργιανῶν καὶ τῶν Ἀρίων καὶ ἡ ἔρημος, ἣν ἀπὸ τῆς Ὑρκανίας ὀρίζει ὁ Σάρνιος ποταμὸς πρὸς ἕω βαδίζουσι καὶ ἐπὶ τὸν Ὠχον. καλεῖται δὲ τὸ μέχρι δεῦρο ἀπὸ τῆς Ἀρμενίας διατείνον ἢ μικρὸν ἀπολείπον Παραχοάθρας. ἐστὶ δὲ ἀπὸ τῆς Ὑρκανίας θαλάττης εἰς τοὺς Ἀρίους περὶ ἑξακισχιλίους σταδίου, εἴθ' ἡ Βακτριανὴ ἐστὶ καὶ ἡ Σογδιανή, τελευταῖοι δὲ Σκύθαι νομάδες. τὰ δ' ὄρη Μακεδόνες μὲν ἅπαντα τὰ ἐφεξῆς ἀπὸ Ἀρίων Καύκασον ἐκάλεσαν, παρὰ δὲ τοῖς βαρβάροις τὰ τε ἄκρα κατὰ μέρος ὀνομάζετο ὁ Παροπάμισος τὰ προσβόρεια καὶ τὰ Ἡμωδὰ καὶ τὸ Ἴμαον καὶ ἄλλα τοιαῦτα ὀνόματα ἐκάστοις μέρεσιν ἐπέκειτο.

[2] Ἐν ἀριστερᾷ δὲ τούτοις ἀντιπάρκειται τὰ Σκυθικὰ ἔθνη καὶ τὰ νομαδικὰ ἅπασαν ἐκπληροῦντα τὴν βόρειον πλευράν. οἱ μὲν δὴ πλείους τῶν Σκυθῶν ἀπὸ τῆς Κασπίας θαλάττης ἀρξάμενοι Δᾶαι προσαγορεύονται, τοὺς δὲ προσεφούς τούτων μᾶλλον Μασσαγέτας καὶ Σάκας ὀνομάζουσι, τοὺς δ' ἄλλους κοινῶς μὲν Σκύθας ὀνομάζουσιν ἰδίᾳ δ' ὡς ἐκάστους: ἅπαντες δ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ νομάδες. μάλιστα δὲ γνώριμοι γεγόνασι τῶν νομάδων οἱ τοὺς Ἕλληνας ἀφελόμενοι τὴν Βακτριανήν, Ἀσιοὶ καὶ Πασιανοὶ καὶ Τόχαροι καὶ Σακάραιλοι, ὀρμηθέντες ἀπὸ τῆς περαίας τοῦ Ἰαξάρτου τῆς κατὰ Σάκας καὶ Σογδιανούς, ἣν κατεῖχον Σάκαι. καὶ τῶν Δαῶν οἱ μὲν προσαγορεύονται Ἀπαρνοὶ οἱ δὲ Ξάνθιοι οἱ δὲ Πίσσουροι. οἱ μὲν οὖν Ἀπαρνοὶ πλησιαίτατα τῇ Ὑρκανίᾳ παράκεινται καὶ τῇ κατ' αὐτὴν θαλάττῃ, οἱ δὲ λοιποὶ διατείνουσι καὶ μέχρι τῆς ἀντιπαρηκούσης τῇ Ἀρίᾳ.

[3] Μεταξὺ δ' αὐτῶν καὶ τῆς Ὑρκανίας καὶ τῆς Παρθυαίας μέχρι Ἀρίων ἔρημος πρόκειται πολλὴ καὶ ἄνυδρος, ἣν διεξιόντες μακραῖς ὁδοῖς κατέτρεχον τὴν τε Ὑρκανίαν καὶ τὴν Νησαίαν καὶ τὰ τῶν Παρθυαίων πεδία: οἱ δὲ συνέθεντο φόρους: φόρος δ' ἦν τὸ ἐπιτρέπειν τακτοῖς τισὶ χρόνοις τὴν χώραν κατατρέχειν καὶ φέρεσθαι λείαν. ἐπιπολαζόντων δ' αὐτῶν παρὰ τὰ συγκείμενα ἐπολεμεῖτο, καὶ πάλιν διαλύσεις καὶ ἀναπολεμήσεις ὑπῆρχον. τοιοῦτος δὲ καὶ ὁ τῶν ἄλλων νομάδων βίος, αἰετὶ τοῖς πλησίον ἐπιτιθεμένων ποτὲ δ' αὖ διαλλαττομένων.

bir kuvvetle fırlayıp akar ki, burunlara döküldüğünde kıyıyı ıslatmaksızın suyunu direk denize savurur, öyle ki ordular bile korunaklı bu akıntıyla [alttan] geçebilirler. Yerliler bu yere kurban ve şenlik adına sık sık gelirler, bazen de mağara altında uzanıp yatarlar. Bazı zaman da dalgalar altında güneşin keyfini çıkartırlar, başkaları ise farklı şekillerde eğlenirler. Aynı zamanda hem denizin hem kıyının her iki tarafı görünmektedir. [Bu kıyı] nemden ötürü çimenli ve çiçeklerle doludur.

Bölüm 8. Kaspia Denizi'nin Doğusu: Sakalar ve Massagetler

[1] Hyrkania Denizi'nden doğuya doğru ilerlendiğinde, sağda Indike Denizi'ne dek uzanan, Hellenlerin Tauros adını verdikleri dağlar vardır. [Bu dağ silsilesi] Pamphylia ve Kilikia'dan başlayarak batıdan kesintisiz bu noktaya kadar devam eder ve farklı farklı isimlerle karşılaşır. Buranın kuzey sınırlarında daha önce de söylenildiği gibi ilkin Gelai, Kadusioi ve Amardoi halkları, Hyrkanioi halkından bazıları, ardından Parthlardan bir grup ve Margianoi ve Arioi halkından da bir grup ikamet eder. Daha sonra bir çöl gelir. Bu çöl, doğuya ve Okhus Nehri'ne doğru giderken Sarnios Nehri'nce Hyrkania'dan ayrılır. İşte Armenia'dan bu noktaya kadar uzanan bu dağ silsilesi ya da onun küçük bir kısmı "Parakhoathras" olarak çağrılır. Hyrkania Denizi'nden Arianoi halkı ülkesine 6000 *stadia*'dır. Daha sonra Baktriane ve Sogdiane [ülkeleri] ve son olarak da Skyth göçebelere gelir. Şimdi Makedonlar, Arianoi halkı [ülkesinden] sonra ardı ardına gelen tüm dağlara "Kaukasus" adını vermişlerdir. Fakat kuzeye doğru zirvedeki barbarlar arasında kısma göre "Paropamisos" ve "Emoda" ve "Imaon" adları verilmiştir. Hatta böyle diğer adlar da ayrı kısımlara verilmiştir.

[2] Solda bunların karşısında Skyth halkı ve kuzey tarafın tümünü kaplayan göçebe halklar yer alır. Şimdi Skythes halkının büyük bir çoğunluğu, Kaspia Denizi'nden başlayarak "Daai" diye çağrılır. Fakat bu insanlar, Massagetler ve Sakalar olarak adlandırılan halklardan daha doğudadır. Hâlbuki her biri kendi adını almasına rağmen geri kalanlara genel olarak "Skythes" adı verilir. Onların hemen hemen çoğu göçebedir. Göçebeler arasından en bilinenleri, Hellenlerden Baktriane'ye ayrılanlardır ki bunlar da Asioi, Pasiano, Tokharoi ve Sakarauoi [adlı] halklardır. Bu halklar köken olarak Sakai ve Sogdiano halklarının karşısındaki Iaksartes Nehri'nin diğer tarafındaki ülkeden gelir. Bu ülke de Sakalar tarafından işgal edilmiştir. Daai halkına gelince, onların bazıları Aparnoi, bazıları Ksanthioi, bazıları da Pissuroi olarak çağrılır. Şimdi bunlardan Aparnoi halkı, Hyrkania ve aynı denize en yakın bir yerde bulunurlar, fakat geri kalanları ise Ariane'ye paralel uzanan yere kadar yayılırlar.

[3] Onların (Aparnoi), Hyrkania'nın ve Parthia'nın ve Arianoi halkına kadarki uzantısının arasında, büyük ve susuz bir çöl yatar. Burayı [onlar] uzun bir yolla kat ederler. Ardından Hyrkania ve Nesaia ile Parthların ovaları uzanır. Bu insanlar (Aparnoi) vergi vermeyi kabul etmişlerdir. Bu vergi, belirli bazı zamanlarda ülkeyi yağmalamak ve ganimetleri götürmekte görevli olan [istilacılar] içindi. Fakat bu istilacılar kararlaştırılan yerlerden daha fazlasına yayılınca savaş çıktı ve tekrardan çekişmelere ve yeni savaşa başlandı. Diğer göçebelerin yaşamları da bu şekildedir. Daima komşularına atakta bulunarak böylece kendi farklılıklarını ortaya koyarlar.

[4] Σάκαι μέντοι παραπλησίας ἐφόδους ἐποιήσαντο τοῖς Κιμμερίοις καὶ Τρήρεσι, τὰς μὲν μακροτέρας τὰς δὲ καὶ ἐγγύθεν: καὶ γὰρ τὴν Βακτριανὴν κατέσχον καὶ τῆς Ἀρμενίας κατεκτήσαντο τὴν ἀρίστην γῆν, ἣν καὶ ἐπώνυμον ἑαυτῶν κατέλιπον τὴν Σακασηνὴν, καὶ μέχρι Καππαδόκων καὶ μάλιστα τῶν πρὸς Εὐξεινῶ οὓς Ποντικούς νῦν καλοῦσι, προῆλθον. ἐπιθέμενοι δ' αὐτοῖς πανηγυρίζουσιν ἀπὸ τῶν λαφύρων οἱ ταύτη τότε τῶν Περσῶν στρατηγοὶ νύκτωρ ἄρδην αὐτοὺς ἠφάνισαν. ἐν δὲ τῷ πεδίῳ πέτραν τινὰ προσχώματι συμπληρώσαντες εἰς βουνοειδὲς σχῆμα ἐπέθηκαν τείχος καὶ τὸ τῆς Ἀναΐτιδος καὶ τῶν συμβῶμων θεῶν ἱερὸν ἰδρύσαντο, Ὡμανοῦ καὶ Ἀναδάτου Περσικῶν δαιμόνων, ἀπέδειξαν τε πανήγυριν κατ' ἔτος ἱεράν, τὰ Σάκαια, ἣν μέχρι νῦν ἐπιτελοῦσιν οἱ τὰ Ζῆλα ἔχοντες: οὕτω γὰρ καλοῦσι τὸν τόπον: ἔστι δὲ ἱεροδούλων πόλισμα τὸ πλέον: Πομπήιος δὲ προσθεῖς χώραν ἀξιόλογον καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ συνοικίσας εἰς τὸ τεῖχος μίαν τῶν πόλεων ἀπέφηεν ὧν διέταξε μετὰ τὴν Μιθριδάτου κατάλυσιν.

[5] Οἱ μὲν οὖν οὕτω λέγουσι περὶ τῶν Σακῶν, οἱ δ' ὅτι Κῦρος ἐπιστρατεύσας τοῖς Σάκαις ἠττηθεὶς τῇ μάχῃ φεύγει, στρατοπεδευσάμενος δ' ἐν ᾧ χωρίῳ τὰς παρασκευὰς ἀπολελοῖπει πλήρεις ἀφθονίας ἀπάσης καὶ μάλιστα οἴνου, διαναπαύσας μικρὰ τὴν στρατιάν, ἤλαυνεν ἀφ' ἐσπέρας ὡς φεύγων, πλήρεις ἀφείας τὰς σκηνάς: προελθὼν δ' ὅσον ἐδόκει συμφέρειν ἰδρύθη: ἐπιόντες δ' ἐκεῖνοι καὶ καταλαβόντες ἔρημον ἀνδρῶν τὸ στρατόπεδον τῶν δὲ πρὸς ἀπόλαυσιν μεστόν, ἀνέδην ἐνεπίμπλαντο: ὁ δ' ὑποστρέψας ἐξοίνους κατέλαβε καὶ παραπλήγας, ὥσθ' οἱ μὲν ἐν κάρῳ κείμενοι καὶ ὕπνω κατεκόπτοντο, οἱ δ' ὄρχοῦμενοι καὶ βακχεύοντες γυμνοὶ περιέπιπτον τοῖς τῶν πολεμίων ὄπλοις, ὀλίγου δ' ἀπώλοντο ἅπαντες. ὁ δὲ θεῖον νομίσας τὸ εὐτύχημα, τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἀνιερῶσας τῇ πατρίῳ θεῷ προσηγόρευσε Σάκαια: ὅπου δ' ἂν ἦ τῆς θεοῦ ταύτης ἱερὸν, ἐνταῦθα νομίζεται καὶ ἡ τῶν Σακαίων ἑορτὴ βακχεία τις μεθ' ἡμέραν καὶ νύκτωρ, διεσκευασμένων σκυθιστί, πινόντων ἅμα καὶ πληκτιζομένων πρὸς ἀλλήλους ἅμα τε καὶ τὰς συμπινούσας γυναῖκας.

[6] Μασσαγέται δ' ἐδήλωσαν τὴν σφετέραν ἀρετὴν ἐν τῷ πρὸς Κῦρον πολέμῳ, περὶ οὗ θρυλοῦσι πολλοί, καὶ δεῖ πυνθάνεσθαι παρ' ἐκείνων. λέγεται δὲ καὶ τοιαῦτα περὶ τῶν Μασσαγετῶν, ὅτι κατοικοῦσιν οἱ μὲν ὄρη τινὲς δ' αὐτῶν πεδία οἱ δὲ ἔλη ἃ ποιοῦσιν οἱ ποταμοί, οἱ δὲ τὰς ἐν τοῖς ἔλεσι νήσους. μάλιστα δὲ φασὶ τὸν Ἀράξην ποταμὸν κατακλύζειν τὴν χώραν πολλαχῇ σχιζόμενον, ἐκπίπτοντα δὲ τοῖς μὲν ἄλλοις στόμασιν εἰς τὴν ἄλλην τὴν πρὸς ἄρκτοις θάλατταν, ἐνὶ δὲ μόνῳ πρὸς τὸν κόλπον τὸν Ὑρκάνιον. θεὸν δὲ ἥλιον μόνον ἠγοῦνται, τούτῳ δὲ ἵπποθυτοῦσι: γαμῆ δ' ἕκαστος μίαν, χρῶνται δὲ καὶ ταῖς ἀλλήλων οὐκ ἀφανῶς, ὁ δὲ μινύμενος τῇ ἀλλοτρίᾳ τὴν φαρέτραν ἐξαρτήσας ἐκ τῆς ἀμάξης φανερῶς μίγνυται: θάνατος δὲ νομίζεται παρ' αὐτοῖς ἄριστος, ὅταν γηράσαντες κατακοπῶσι μετὰ προβατείων κρεῶν καὶ ἀναμιξ βρωθῶσι: τοὺς δὲ νόσῳ θανόντας ρίπτουσιν ὡς ἀσεβεῖς καὶ ἀξιούς ὑπὸ θηρίων βεβρωθῶσι. ἀγαθοὶ δὲ ἵπποται καὶ πεζοί, τόξοις δὲ χρῶνται καὶ μαχαίραις καὶ θώραξι καὶ σαγάρεσι χαλκαῖς, ζῶναι δὲ αὐτοῖς εἰσι χρυσαῖ καὶ διαδήματα ἐν ταῖς μάχαις: οἱ τε ἵπποι χρυσοχάλινοι, καὶ

[4] Bununla birlikte Sakalar da, Kimmerioi ve Treres halkına, kendilerine uzak ve yakın olan yerlere bu tarz ataklarda bulunmuşlardır. Örneğin, Baktriane'yi işgal etmişler ve kendilerinin ardından "Sakasene" adını bıraktıkları, Armenia'nın en iyi yerini ele geçirmişlerdir. Daha sonra Kappadokialıların ülkesine, en çok da şimdilerde Pontikoi olarak çağırdıkları, Eukseinos [Denizi'ne] yakın [olan] halkların yerlerine kadar ulaşmışlardır. Ancak onlar, [elde ettikleri] ganimetlerden kendilerine bir festival düzenledikleri sırada, Pers generallerince bir saldırıya uğramışlar, bu generaller de bir gecede onları tümüyle yok etmişlerdir. Daha sonra [bu generaller], ovadaki belirli bir kaya üzerine höyük şekli verdikleri bir tepe yığarak buna bir de duvar monte etmişlerdir. Ayrıca [buraya] Anaitis Tapınağı ile Pers Tanrıları Omanus ve Anadatus'un atlarını inşa etmişlerdir. Zela (bu yer bu şekilde çağrılır) sakinlerince günümüze dek sürdürülen Sakaia [adlı] yıllık kurban festivali başlatmışlardır. Zela, tapınak kölelerinin küçük bir şehridir. Fakat Pompeius daha sonrasında bu şehre kayda değer toprak eklemiş, kent duvarları içine yeni sakinler yerleştirmiştir. Burayı Mithridates bozgunu sonrası organize ettiği şehirlere biri haline getirmiştir.

[5] Bazıları şimdi Sakalar hakkında böyle söylerken bazıları da Kyros'un Sakalara karşı bir sefer düzenlediğini, bu savaşta yenilerek kaçtığını söylerler. Fakat Kyros, içinde en çok da şarap ve değerli olan her şeyin dolu olduğu ganimetleri bıraktığı yerde bir kamp kurmuş, ordusu kısa bir süre dinlendikten sonra ganimetlerle dolu olan [bu] çadırından ayrılarak kaçarcasına gece karanlığında yola koyulmuştur. Ta ki duraklayıp bir araya toplanmayı düşünene dek ilerlemiştir. Ele geçirilen buradaki Sakalar ise, insanların boşaltıldığı fakat eğlenecekleri şeylerle dolu bir kamp yerine özgürce dolmuşlardır. Kyros ise geri döndüğünde onları öyle sarhoş ve çılgın bir halde yakalamış ki bazıları *hypnos* (uyku hali, uyuma) içinde baygın yatarken katledilmiş bazıları da çıplak eğlenip dans ederken düşman kollarına kurban düşmüş, hemen hemen hepsi mahvolmuş [bir vaziyetteymiş]. Tanrı'nın iyi bir talih [olduğuna] inanan Kyros, burada ata tanrısı için "Sakaia" diye çağırdığı bir gün adamıştır. Yine bu yerde bu tanrının bir tapınağı olup burada Sakaların gece gündüz bir çeşit Bakheia Festivali [yapıtığı] bilinir. Skyth tarzında giyinilir, karşılıklı içki içilir, birbirleriyle hatta onlarla içen kadınlarla dövünülürmüş.

[6] Massagetler, Kyros'la olan savaşta kendi yiğitliklerini sergilemişlerdir. Bu hususta birçok yazar tekrar ve tekrar bahseder. Bunlardan öğrenilmelidir. Massagetler üzerine ayrıca şunlar söylenilir. Onların bazıları dağlarda ikamet ederken bazıları da ovalarda yaşar. Diğerleri nehirlerin oluşturduğu bataklıklarda, bir diğerleri ise bataklıklardaki adalarda yaşar. Derler ki, ülkenin çoğu kısmı Arakses Nehri'nce sulara gömülmüştür. Bu nehir birçok kola ayrılmakta olup, başka ağızlarla kuzeydeki diğer denize dökülmektedir. Yalnızca bir ağız da Hyrkania Körfezi'ne dökülür. [Massagetler] tanrı olarak yalnızca Helios'a inanır ve ona at kurban ederler. Her bir adam bir kadınla evlenir, fakat gizli olmayacak şekilde başkalarının eşleriyle de birlikte olur. Bunun yanında bir diğerinin eşiyle ilişkiye giren bir adam ok kılıfını vagona asıp açıkça ilişkiye girer. [Massagetler] için, yaşlandıklarında koyun etleriyle birlikte doğranmaları ve fark gözetmeksizin [karıştırılarak] yenmeleri ölümün en iyi şekli olarak düşünülür. Hastalıktan ölenleri ise, günahkâr oldukları ve de vahşi hayvanlarca yenilmeye değer oldukları için atarlar. Onlar iyi bir atlı ve piyadedirler. Kısa kılıç, zırh ve de bronzdan balta kullanırlar. Savaşlarda ise altından bir kemer ve saç bandı takarlar. Atlarının bile dizginleri

μασχαλιστήρες δὲ χρυσοῖ: ἄργυρος δ' οὐ γίνεται παρ' αὐτοῖς, σίδηρος δ' ὀλίγος, χαλκὸς δὲ καὶ χρυσὸς ἄφθονος.

[7] Οἱ μὲν οὖν ἐν ταῖς νήσοις οὐκ ἔχοντες σπόριμα ῥιζοφαγοῦσι καὶ ἀγρίοις χρῶνται καρποῖς, ἀμπέχονται δὲ τοὺς τῶν δένδρων φλοιούς (οὐδὲ γὰρ βοσκήματα ἔχουσι), πίνουσι δὲ τὸν ἐκ τῶν δένδρων καρπὸν ἐκθλίβοντες: οἱ δ' ἐν τοῖς ἔλεσιν ἰχθυοφαγοῦσιν, ἀμπέχονται δὲ τὰ τῶν φωκῶν δέρματα τῶν ἐκ θαλάττης ἀνατρεχουσῶν: οἱ δ' ὄρειοι τοῖς ἀγρίοις τρέφονται καὶ αὐτοὶ καρποῖς: ἔχουσι δὲ καὶ πρόβατα ὀλίγα ὥστ' οὐδὲ κατακόπτουσι φειδόμενοι τῶν ἐρίων χάριν καὶ τοῦ γάλακτος: τὴν δ' ἐσθῆτα ποικίλλουσιν ἐπιχρίστοις φαρμάκοις δυσεξιτηλον ἔχουσι τὸ ἄνθος. οἱ δὲ πεδινοὶ καίπερ ἔχοντες χώραν οὐ γεωργοῦσιν, ἀλλὰ ἀπὸ προβάτων καὶ ἰχθύων ζῶσι νομαδικῶς καὶ Σκυθικῶς. ἔστι γὰρ τις καὶ κοινὴ δίαιτα πάντων τῶν τοιούτων ἣν πολλάκις λέγω, καὶ ταφαὶ δ' εἰσὶ παραπλήσια καὶ ἦθη καὶ ὁ σύμπαρ βίος, αὐθέκαστος μὲν σκαιὸς τε καὶ ἄγριος καὶ πολεμικός, πρὸς δὲ τὰ συμβόλαια ἀπλοῦς καὶ ἀκάπηλος.

[8] Τοῦ δὲ τῶν Μασσαγετῶν καὶ τῶν Σακῶν ἔθνος καὶ οἱ Ἀττάσιοι καὶ οἱ Χωράσμιοι, εἰς οὓς ἀπὸ τῶν Βακτριανῶν καὶ τῶν Σογδιανῶν ἔφυγε Σπιταμένης, εἷς ἐκ τῶν ἀποδράντων Περσῶν τὸν Ἀλέξανδρον, καθάπερ καὶ Βῆστος: καὶ ὕστερον δὲ Ἀρσάκης τὸν Καλλίνικον φεύγων Σέλευκον εἰς τοὺς Ἀπασιάκας ἐχώρησε. φησὶ δ' Ἐρατοσθένης τοὺς Ἀραχωτοὺς καὶ Μασσαγέτας τοῖς Βακτρίοις παρακεῖσθαι πρὸς δύσιν παρὰ τὸν Ὠξον, καὶ Σάκας μὲν καὶ Σογδιανούς τοῖς ὄλοις ἐδάφεισιν ἀντικεῖσθαι τῇ Ἰνδικῇ, Βακτρίους δ' ἐπ' ὀλίγον: τὸ γὰρ πλεόν τῷ Παροπαμισῶ παρακεῖσθαι: διείργειν δὲ Σάκας μὲν καὶ Σογδιανούς τὸν Ἰαξάρτην, καὶ Σογδιανούς δὲ καὶ Βακτριανούς τὸν Ὠξον, μεταξύ δὲ Ὑρκανῶν καὶ Ἀρίων Ταπύρους οἰκεῖν: κύκλω δὲ περὶ τὴν θάλατταν μετὰ τοὺς Ὑρκανούς Ἀμάρδους τε καὶ Ἀναριάκας καὶ Καδουσίους καὶ Ἀλβανούς καὶ Κασπίους καὶ Οὐιτίους, τάχα δὲ καὶ ἑτέρους μέχρι Σκυθῶν, ἐπὶ θάτερα δὲ μέρη τῶν Ὑρκανῶν Δέρβικας, τοὺς δὲ Καδουσίους συμψαύειν Μήδων καὶ Ματιανῶν ὑπὸ τὸν Παραχοάθραν.

[9] Τὰ δὲ διαστήματα οὕτω λέγει: ἀπὸ μὲν τοῦ Κασπίου ἐπὶ τὸν Κῦρον ὡς χιλίους ὀκτακοσίους σταδίους, ἔνθεν δ' ἐπὶ Κασπίας πύλας πεντακισχιλίους ἑξακοσίους, εἴτ' εἰς Ἀλεξάνδρειαν τὴν ἐν Ἀρίοις ἑξακισχιλίους τετρακοσίους, εἴτ' εἰς Βάκτραν τὴν πόλιν, ἣ καὶ Ζαριάσπα καλεῖται, τρισχιλίους ὀκτακοσίους ἑβδομήκοντα, εἴτ' ἐπὶ τὸν Ἰαξάρτην ποταμόν, ἐφ' ὃν Ἀλέξανδρος ἦκεν, ὡς πεντακισχιλίους: ὁμοῦ δισμύριοι δισχιλίοι ἑξακόσιοι ἑβδομήκοντα. λέγει δὲ καὶ οὕτω τὰ διαστήματα ἀπὸ Κασπίων πυλῶν εἰς Ἰνδούς: εἰς μὲν Ἐκατόμυλον χιλίους ἑνακοσίους ἑξήκοντά φασι, εἰς δ' Ἀλεξάνδρειαν τὴν ἐν Ἀρίοις τετρακισχιλίους πεντακοσίους τριάκοντα, εἴτ' εἰς Προφθασίαν τὴν ἐν Δραγγῇ χιλίους ἑξακοσίους, οἱ δὲ πεντακοσίους, εἴτ' εἰς Ἀραχωτοὺς τὴν πόλιν τετρακισχιλίους ἑκατὸν εἴκοσιν, εἴτ' εἰς Ὀρτόσπανα ἐπὶ τὴν ἐκ Βάκτρων τρίοδον δισχιλίους, εἴτ' εἰς τὰ ὄρια τῆς Ἰνδικῆς χιλίους: ὁμοῦ μύριοι πεντακισχιλίοι τριακόσιοι. ἐπ' εὐθείας δὲ τῷ διαστήματι τούτῳ τὸ συνεχὲς δεῖ νοεῖν, τὸ ἀπὸ τοῦ Ἰνδοῦ μέχρι τῆς ἐφ' ἑσθ' ἀνατρεχούσης θαλάττης μήκος τῆς Ἰνδικῆς. ταῦτα μὲν τὰ περὶ τοὺς Σάκας.

ve altından semerleri vardır. Onların ülkesinde gümüş bulunmaz, yalnızca az miktarda demir bulunur fakat tunç ve altın ise bol miktardadır.

[7] Adalarda yaşayanlar, ekmek için tohumları olmadığından kök ve yabani meyveleri kullanırlar. (Büyükbaş hayvanları da olmadığı için) ağaç yapraklarını kıyafet olarak giyinirler. Ağaçlardan alınan meyveleri de sıkıp içerler. Bataklıklarda yaşayanlar ise, balık yerler, denizden sızrayan fokların derilerini giyinirler. Dağlarda yaşayanlar da, yabani meyvelerle yaşamlarını sürdürürler. [Bunların] çok az sayıda koyunları vardır, öyle ki [onları] kesmezler ama süt ve yünlerinden yararlanırlar. Kıyafetlerini, renkleri canlı olan yapay boyalarla renklendirerek çeşitlendirirler. Ovalarda yaşayanlar ise, her ne kadar toprakları olsa da bunu sürmezler, göçebelerin ya da Skythlerin tarzında koyun ve balıklarla yaşamlarını sürdürürler. Çünkü bu durum, bu tarz insanların tümünün ortak bir yaşam tarzıdır, bunu da sık sık söylerim. Onların gömüleri ve gelenekleri ve bir bütün yaşam tarzı benzerdir. İnsanı ısrarcı, patavatsız, vahşi ve savaşçıdır ancak, alışverişte dürüst ve güvenilirdir.

[8] Masagetler ve Sakalar arasında ayrıca Attasioi ve Khorasmioi halkı vardır. Tıpkı Bessos gibi Aleksandros'tan kaçan Perslilerden biri olan Spitamenes de Baktrianoi ve Sogdianoi halkı ülkesinden bu halklara kaçmıştır. Daha sonrasında Arsakes de Seleukos Kallinikos'tan kaçınca Apasiakai halkı ülkesine geri çekilmiştir. Eratosthenes, Arakhotoi halkı ve Massagetlerin batıya doğru Oksus Nehri boyunca Baktrianoi halkıyla yan yana ikamet ettiklerini ve Sakalar ile Sogdianoi halkının da tüm teritoryumuyla Indike karşısında fakat Baktri[an]oi halkına yalnızca kısa bir mesafede konumlandıklarını, çünkü [Baktrianoi halkının] çoğu kısmının Paropamisos'a yanaşık ikamet ettiklerini söyler. Yine, Sakalar ve Sogdianoi halkının Iaksartes Nehri'nce, Sogdianoi ve Baktrianoi halkının da Oksus Nehri'nce birbirinden ayrıldığını, Tapyroi halkının ise Hyrkanioi ve Arianoi halkı arasında ikamet ettiğini [ifade eder]. Eratosthenes ayrıca, Hyrkanioi halkından sonra deniz çevresindeki bir turda Amardoi, Anariakai, Kadusioi, Albanoi, Kaspioi, Vitioi halkıyla, Skythai halkına dek de muhtemelen diğer halklarla [karşılaşılacağını], Hyrkanioi halkının bir diğer tarafında Derbikes halkının yer aldığını, Kadusioi halkının ise, Parakhoathras'ın aşağısında Medlerle ve Matianoi halkıyla sınır olduğunu söyler.

[9] [Eratosthenes] ayrıca şöyle bir mesafe verir: Kaspisus'tan Kyros [Nehri'ne] yaklaşık 1800 *stadia*, oradan Kaspia Kapısı'na 5.600 *stadia*, daha sonra Arianoi halkı ülkesindeki Aleksandreia'ya 6.400 *stadia*, ardından Zariaspa olarak da adlandırılan Baktra kentine 3.870 *stadia*, daha sonra Aleksandros'un vardığı Iaksartes Nehri'ne ise yaklaşık 5000 *stadia* vardır. [Söylenilen] tüm bu mesafe de 22.670 *stadia*'dır. Eratosthenes ayrıca, Kaspiai Kapıları'ndan Indus'a şöyle mesafe verir: Hekatompylos kentine 1960 *stadia* derler. Arianoi halkı ülkesindeki Aleksandreia'ya ise 4.530 *stadia*, ardından Drange ülkesindeki Prophthasia kentine 1600 *stadia* (lakin bazıları 1500 *stadia* der), ardından Arakhoti kentine 4.120 *stadia*, daha sonra Baktra'dan üç yol ağzı yeri Ortospa kentine 2000 *stadia* ve ardından Indike sınırlarına 1000 *stadia* vardır. Söylenilen tüm bu mesafe ise, 15.300 *stadia*'dır. Indike'nin uzunluğunu, Indus Nehri'nden Doğu Denizi'ne kadar düz bir çizgi üzerinde kapsadığı bu mesafeyle göz önüne almalıyız. Sakalar üzerine bu kadar.

IX

[1] Ἡ δὲ Παρθυαία πολλή μὲν οὐκ ἔστι: συνετέλει γοῦν μετὰ τῶν Ὑρκανῶν κατὰ τὰ Περσικὰ καὶ μετὰ ταῦτα τῶν Μακεδόνων κρατούντων ἐπὶ χρόνον πολύν. πρὸς δὲ τῇ σμικρότητι δασεῖα καὶ ὄρεινὴ ἔστι καὶ ἄπορος, ὥστε διὰ τοῦτο δρόμῳ διεξιᾶσι τὸν ἑαυτῶν οἱ βασιλεῖς ὄχλον, οὐ δυναμένης τρέφειν τῆς χώρας οὐδ' ἐπὶ μικρόν: ἀλλὰ νῦν ἠΰξεται. μέρη δ' ἔστι τῆς Παρθυηνῆς ἢ τε Κωμισηνὴ καὶ ἡ Χωρήνη, σχεδὸν δέ τι καὶ τὰ μέχρι πυλῶν Κασπίων καὶ Ῥαγῶν καὶ Ταπύρων ὄντα τῆς Μηδίας πρότερον. ἔστι δ' Ἀπάμεια καὶ Ἡράκλεια, πόλεις περὶ τὰς Ῥάγας. εἰσὶ δ' ἀπὸ Κασπίων πυλῶν εἰς μὲν Ῥάγας στάδιοι πεντακόσιοι, ὡς φησὶν Ἀπολλόδωρος, εἰς δ' Ἐκατόμυλον τὸ τῶν Παρθυαίων βασιλείον χίλιοι διακόσιοι ἐξήκοντα: τοῦνομα δὲ ταῖς Ῥάγαις ἀπὸ τῶν γενομένων σεισμῶν γενέσθαι φασίν, ὅφ' ὧν πόλεις τε συχναὶ καὶ κῶμαι δισχίλια, ὡς Ποσειδώνιος φησι, ἀνετράπησαν. τοὺς δὲ Ταπύρους οἰκεῖν φασὶ μεταξὺ Δερβίκων τε καὶ Ὑρκανῶν. ἰστοροῦσι δὲ περὶ τῶν Ταπύρων ὅτι αὐτοῖς εἶη νόμιμον τὰς γυναῖκας ἐκδιδόναι τὰς γαμετὰς ἑτέροις ἀνδράσιν, ἐπειδὴν ἐξ αὐτῶν ἀνέλωνται δύο ἢ τρία τέκνα, καθάπερ καὶ Κάτων Ὀρτησίῳ δεηθέντι ἐξέδωκε τὴν Μαρκίαν ἐφ' ἡμῶν κατὰ παλαιὸν Ῥωμαίων ἔθος.

[2] Νεωτερισθέντων δὲ τῶν ἔξω τοῦ Ταύρου διὰ τὸ πρὸς ἄλλοις εἶναι τοὺς τῆς Συρίας καὶ τῆς Μηδίας βασιλέας τοὺς ἔχοντας καὶ ταῦτα, πρῶτον μὲν τὴν Βακτριανὴν ἀπέστησαν οἱ πεπιστευμένοι καὶ τὴν ἐγγὺς αὐτῆς πᾶσαν, οἱ περὶ Εὐθύδημον. ἔπειτ' Ἀρσάκης ἀνὴρ Σκύθης τῶν Δαῶν τινὰς ἔχων τοὺς Πάρνους καλουμένους νομάδας παροικούντας τὸν Ὠχον, ἐπῆλθεν ἐπὶ τὴν Παρθυαίαν καὶ ἐκράτησεν αὐτῆς. κατ' ἀρχὰς μὲν οὖν ἀσθενὴς ἦν διαπολεμῶν πρὸς τοὺς ἀφαιρεθέντας τὴν χώραν καὶ αὐτὸς καὶ οἱ διαδεξάμενοι ἐκείνον, ἔπειθ' οὕτως ἴσχυσαν ἀφαιρούμενοι τὴν πλησίον αἰεὶ διὰ τὰς ἐν τοῖς πολέμοις κατορθώσεις ὥστε τελευτῶντες ἀπάσης τῆς ἐντὸς Εὐφράτου κύριοι κατέστησαν. ἀφείλοντο δὲ καὶ τῆς Βακτριανῆς μέρος βιασάμενοι τοὺς Σκύθας καὶ ἔτι πρότερον τοὺς περὶ Εὐκρατίδαν, καὶ νῦν ἐπάρχουσι τοσαύτης γῆς καὶ τοσοῦτων ἔθνων ὥστε ἀντίπαλοι τοῖς Ῥωμαίοις τρόπον τινὰ γεγόνασιν κατὰ μέγεθος τῆς ἀρχῆς. αἴτιος δ' ὁ βίος αὐτῶν καὶ τὰ ἔθη τὰ ἔχοντα πολὺ μὲν τὸ βάρβαρον καὶ τὸ Σκυθικόν, πλέον μὲντοι τὸ χρησιμὸν πρὸς ἡγεμονίαν καὶ τὴν ἐν τοῖς πολέμοις κατόρθωσιν.

[3] Φασὶ δὲ τοὺς Πάρνους Δάας μετανάστας εἶναι ἐκ τῶν ὑπὲρ τῆς Μαιώτιδος Δαῶν, οὓς Ξανδίους ἢ Παρίους καλοῦσιν: οὐ πάνυ δ' ὠμολόγηται Δάας εἶναι τινὰς τῶν ὑπὲρ τῆς Μαιώτιδος Σκυθῶν: ἀπὸ τούτων δ' οὖν ἔλκειν φασὶ τὸ γένος τὸν Ἀρσάκην, οἱ δὲ Βακτριανὸν λέγουσιν αὐτόν, φεύγοντα δὲ τὴν αὕξησιν τῶν περὶ Διόδοτον ἀποστῆσαι τὴν Παρθυαίαν. εἰρηκότες δὲ πολλὰ περὶ τῶν Παρθικῶν νομίμων ἐν τῇ ἑκτη τῶν ἱστορικῶν ὑπομνημάτων βίβλῳ, δευτέρῃ δὲ τῶν μετὰ Πολύβιον, παραλείψομεν ἐνταῦθα μὴ ταυτολογεῖν δόξωμεν, τοσοῦτον εἰπόντες μόνον ὅτι τῶν Παρθυαίων συνέδριόν φησιν εἶναι Ποσειδώνιος διττόν, τὸ μὲν συγγενῶν τὸ δὲ σοφῶν καὶ μάγων, ἐξ ὧν ἀμφοῖν τοὺς βασιλεῖς καθίστασθαι.

Bölüm 9. Tümüyle Parthia

[1] Parthyaia [ülkesine] gelince, çok da geniş değildir. Pers döneminde Hyrkanoi halkıyla birlikte vergi verirdi, bundan sonra uzun bir zaman burada Makedonlar hâkimiyet sürdürdü. Küçüklüğünün yarı sıra yoğun ormanlık ve dağlıktır ayrıca çok fakirdir, öyle ki, krallar çok sayıda yandaşlarıyla birlikte kısa bir süre için bile bu kadar kalabalığın geçimini sağlayamayan bu ülkeden büyük bir hızla geçerler. Ancak şimdilerde [ülke] genişlemiştir. Parthyene [ülkesinin] kısımları Komisene ve Khorene'dir. Hemen hemen tüm bölge [kısmen] Media'ya bağlı olan Kaspiai Kapıları'na, Rhagai ve Tapyroi halkına dek [uzanır]. Rhagai'nin çevresindekiler, Apameia ve Herakleia kentleridir. Kaspia Kapıları'ndan Rhagai'a 500 *stadia*'dır. Apollodoros'un söylediği gibi, Parthların Krallığı Hekatompylos'a da 1.260 *stadia* vardır. Rhagai'nin ismini, ülkede olan depremlerden aldığı söylerler. Poseidonios'un ifadesine göre bu depremlerle çok sayıda kent ve kasabalar tahrip olmuştur. Tapyroi halkının Derbikes ve Hyrkanoi halkları arasında ikamet ettiği söylenir. Tapyroi halkı üzerine anlatılır ki; onlarda evlilik hususunda, eşlerinden iki veya üç çocuk yapar yapmaz, eşlerini diğer adamlara vermek bir adettir. Tıpkı bizim zamanımızda olduğu gibi, Romalıların eski bir geleneğine göre Kato, [karısı] Markia'yı, [onu] isteyen Hortesius'a vermişti.

[2] Tauros dışındaki ülkelerce, bu ülkeleri elinde tutan Syria ve Media krallarından ötürü isyanlar çıkardığında, diğerleriyle ilgileniliyordu. Görevlendirilmiş [bu kişiler], sözüm ona Euthydemos ve takipçileri, ilkin Baktriane ve onun yakınındaki ülkenin tamamında isyana neden oldular. Ardından bir Skyth adamı olan Arsakes, Daoi halkından bazılarıyla, misal bunlar Okhus [Irmağ] boyunca ikamet eden ve Aparnoi olarak çağrılan göçebelendir, Parthyaia'yı işgal etmiş ve orayı fethetmişlerdir. Başlangıçta Arsakes zayıftı, ülkeden mahrum edilenlerle savaş içindeydi. Orada bulunan hem kendi hem de ardılları daha sonrasında öyle güçlendiler ki, savaşlarda başarılarıyla daima komşu topraklarını almaya başladılar. Öyle ki sona geldiklerinde Euphrates içinde ülkenin tümünün efendileri olarak kendilerini tanıttılar. [onlar] Skythes halkını zorlayarak Baktriane'nin bir kısmını aldılar, daha öncesinde de Eukratides ve ardılları onlara [bırakmıştı], şimdilerde ise o kadar büyük toprağa ve o kadar çok halka hükmediyorlar ki, imparatorluğun büyüklüğü karşısında Romalılara bir bakıma rakip kimseler haline geldiler. Bunun nedeni de onların yaşam tarzı ve ayrıca, daha çok barbar ve Skyth tarzında olan gelenekleridir. Bununla beraber dahası, bu durum, savaşlardaki başarı ve egemenliklerine olanak sağlamıştır.

[3] Derler ki, Aparnoi Daoi halkı, Maiotis Gölü yukarısındaki Ksandioi ya da Parioi olarak çağrılan Daoi halkı göçmenleriydi. Ancak bu Daoi halkının Maiotis Gölü üzerindeki Skythes halkının bir kısmı olduğunu çoğunluk kabul etmez. Bazıları Arsakes'in soyunun, Skythes halkından geldiğini söyler, hâlbuki ki diğerleri de onun bir Baktrianeli olduğunu hatta büyüyen Diodotus ve ardıllarının gücünden kaçarken Parthyaia'da isyan çıkardığını söylerler. Parth yasaları hakkında *Historika Hypomnemata* adlı eserimin VI. Kitabında ve de Polybios tarihinin bir devamı olan II. Kitapta çokça bahsetmişimdir. Dolayısıyla burada çıkartacağım, söyleme gereği duymuyorum. Yalnızca şunu söylemeliyim ki, Poseidonios'a göre Parthların konsülü iki gruptan oluşur. [Bunlardan] bir grup, [kralın] yakınları diğeri ise bilge ve büyücülerdir. Bu her iki gruptan da krallar atanır.

X

[1] Ἡ δ' Ἀρία καὶ ἡ Μαργιανὴ κράτιστα χωρία ἐστὶ ταύτη, τῇ μὲν ὑπὸ τῶν ὄρων ἐγκλειόμενα τῇ δ' ἐν πεδίοις τὰς οἰκῆσεις ἔχοντα. τὰ μὲν οὖν ὄρη νέμονται σκηνῖταί τινες, τὰ δὲ πεδία ποταμοῖς διαρρεῖται ποτίζουσιν αὐτὰ τὰ μὲν τῷ Ἀρίῳ τὰ δὲ Μάργω. ὁμορεῖ δὲ ἡ Ἀρία τῇ Βακτριανῇ καὶ τὴν ὑποστάσαν ὄρει τῷ ἔχοντι τὴν Βακτριανήν: διέχει δὲ τῆς Ὑρκανίας περὶ ἑξακισχιλίουσ σταδίου. συντελής δ' ἦν αὐτῇ καὶ ἡ Δραγγιανὴ μέχρι Καρμανίας, τὸ μὲν πλεον τοῖς νοτίοις μέρεσι τῶν ὄρων ὑποπεπτωκυῖα, ἔχουσα μέντοι τινὰ τῶν μερῶν καὶ τοῖς ἀρκτικοῖς πλησιάζοντα τοῖς κατὰ τὴν Ἀρίαν: καὶ ἡ Ἀραχωσία δὲ οὐ πολὺ ἄπρωθέν ἐστὶ, καὶ αὕτη τοῖς νοτίοις μέρεσι τῶν ὄρων ὑποπεπτωκυῖα καὶ μέχρι τοῦ Ἰνδοῦ ποταμοῦ τεταμένη, μέρος οὖσα τῆς Ἀριανῆς. μῆκος δὲ τῆς Ἀρίας ὅσον δισχιλίοι στάδιοι, πλάτος δὲ τριακόσιοι τοῦ πεδίου: πόλεις δὲ Ἀρτακάηνα καὶ Ἀλεξάνδρεια καὶ Ἀχαῖα, ἐπώνυμοι τῶν κτισάντων. εὐοινεῖ δὲ σφόδρα ἡ γῆ: καὶ γὰρ εἰς τριγωνίαν παραμένει ἐν ἀπιπτώτοις ἄγγεσι.

[2] Παραπλησία δ' ἐστὶ καὶ ἡ Μαργιανή, ἐρημίαις δὲ περιέχεται τὸ πεδίων. θαυμάσας δὲ τὴν εὐφυῖαν ὁ Σωτῆρ Ἀντίοχος τείχει περιέβαλε κύκλον ἔχοντι χιλίων καὶ πεντακοσίων σταδίων, πόλιν δὲ ἔκτισεν Ἀντιόχειαν. εὐάμπελος δὲ καὶ αὕτη ἡ γῆ: φασὶ γοῦν τὸν πυθμένα εὐρίσκεσθαι πολλάκις δυσὶν ἀνδράσι περιληπτόν, τὸν δὲ βότρυν δίπηχυν.

XI

[1] Τῆς δὲ Βακτρίας μέρη μὲν τινὰ τῇ Ἀρίᾳ παραβέβληται πρὸς ἄρκτον, τὰ πολλὰ δ' ὑπέρκειται πρὸς ἕω: πολλὴ δ' ἐστὶ καὶ πάμφορος πλὴν ἐλαίου. τοσοῦτον δὲ ἴσχυσαν οἱ ἀποστήσαντες Ἕλληνες αὐτὴν διὰ τὴν ἀρετὴν τῆς χώρας ὥστε τῆς τε Ἀριανῆς ἐπεκράτουν καὶ τῶν Ἰνδῶν, ὡς φησὶν Ἀπολλόδωρος ὁ Ἀρταμιτηνός, καὶ πλείω ἔθνη κατεστρέψαντο ἢ Ἀλέξανδρος, καὶ μάλιστα Μένανδρος (εἶ γε καὶ τὸν Ὑπανὶν διέβη πρὸς ἕω καὶ μέχρι τοῦ Ἰμάου προῆλθε) τὰ μὲν αὐτὸς τὰ δὲ Δημήτριος ὁ Εὐθυδήμου υἱὸς τοῦ Βακτρίων βασιλέως: οὐ μόνον δὲ τὴν Παταληνὴν κατέσχον ἀλλὰ καὶ τῆς ἄλλης παραλίας τὴν τε Σαραόστου καλουμένην καὶ τὴν Σιγέρδιδος βασιλείαν. καθ' ὅλου δὲ φησὶν ἐκεῖνος τῆς συμπάσης Ἀριανῆς πρόσχημα εἶναι τὴν Βακτριανήν: καὶ δὴ καὶ μέχρι Σηρῶν καὶ Φρυνῶν ἐξέτεινον τὴν ἀρχήν.

[2] Πόλεις δ' εἶχον τὰ τε Βάκτρα ἦνπερ καὶ Ζαριάσπαν καλοῦσιν, ἦν διαρρεῖ ὁμώνυμος ποταμὸς ἐκβάλλων εἰς τὸν Ὠξον, καὶ Ἄδραφα καὶ ἄλλας πλείους: τούτων δ' ἦν καὶ ἡ Εὐκρατίδεια τοῦ ἄρξαντος ἐπώνυμος. οἱ δὲ κατασχόντες αὐτὴν Ἕλληνες καὶ εἰς σατραπείας διηρήκασιν, ὧν τὴν τε Ἀσπιώνου καὶ τὴν Ταπυρίαν ἀφήρηντο Εὐκρατίδην οἱ Παρθυαῖοι. ἔσχον δὲ καὶ τὴν Σογδιανὴν ὑπερκειμένην πρὸς ἕω τῆς Βακτριανῆς μεταξὺ τοῦ τε Ὠξου ποταμοῦ, ὃς ὀρίζει τὴν τε τῶν Βακτρίων καὶ τὴν τῶν Σογδίων, καὶ τοῦ Ἰαξάρτου: οὗτος δὲ καὶ τοὺς Σογδίους ὀρίζει καὶ τοὺς νομάδας.

Bölüm 10. Aria ve Margiane

[1] Aria ve Margiane, bu bölgedeki en güçlü ülkelerdir. Buraların bir kısmı dağlarla kaplı olup, bir kısmı da yerleşimin ovalıklarda olduğu yerlerdir. Şimdiler de dağlar çadır sakinlerince mesken tutulmuştur, ovalar ise onları sulayan kısmen Arios kısmen Margos nehirlerince bölünmüştür. Aria, [Margiane'ye] sınırdır ve dağlık bir bölgede bulunduğu için Baktriane'nin altında yer alır. Hyrkania'dan yaklaşık 6000 *stadia* mesafededir. Drangiane [ülkesi] ise vergi hususunda Karmania [ülkesine] kadar Aria ile birdir. Çoğu bölümü dağların güney kısmıyla aşağıda yer alırken, bazı kısımları da Aria karşısında kuzey [kısımlara] yakındır. Arakhosia [ülkesi] ise, çok uzakta değildir. Bu da dağların güney kısımlarıyla aşağıda yer alır ve Indus Nehri'ne dek uzanır, ayrıca Ariane'nin bir kısmını oluşturur. Aria'nın uzunluğu 2000 *stadia*, ovanın genişliği ise 300 *stadia*'dır. [Aria'nın] kentleri ise, hepsi adlarını kurucularından alan Artakaina, Aleksandreia ve Akhaia'dır. Ülke aşırı derece iyi şarap üretimi yapar, zira [bu şaraplar] ağzı zamklanmamış fiçilerde üç nesil boyunca bozulmadan durur.

[2] Margiane [ülkesi] de benzer şekildedir, sadece onun ovaları çöllerle çevrilidir. [Ülkenin] doğal şekline hayran kalan Antiokhos Soter, 1500 *stadia*'lık bir çemberi duvarla örerek kuşatmıştır ve Antiokheia kentini kurmuştur. Kent toprağı şaraba elverişlidir. İki adamın etrafını sardığı bir asma stokunun çoğu zaman bulunduğunu ve üzüm salkımlarının 2 *cubit* [uzunluğunda] olduğunu söylerler.

Bölüm 11. Baktria

[1] Baktria'ya gelince, onun bir kısmı kuzeye doğru Aria boyunca uzanır, çoğu kısmı da doğuya doğru [Aria'nın] yukarısında yatar. Ülkenin çoğunluğu, zeytinyağı hariç her şeyi üretir. Bu ülkede isyan çıkartan Hellenler, ülkenin verimliliği sayesinde öyle güçlü oldular ki hem Ariane'nin hem de Indoi halkının efendileri haline geldiler. Artemitalı Apollodoros'un söylediğine göre, çok sayıda halk Aleksandros ve özellikle de Menandros tarafından boyunduruk altına alınmıştır. (Şayet [Menandros] doğuya doğru Hypanis'i geçseydi, Imaon'a kadar da varırdı.) [bu halkların] bazıları bizzat [Menandros'un] kendisi tarafından bazıları ise Baktria Kralı Euthydemos'un oğlu Demetrios tarafından [boyunduruk altına alınmıştır]. [Onlar] yalnızca Patalena'yı değil, ayrıca Saraostos ve Sigerdis Krallığı olarak çağrılan tüm kıyıyı ele geçirmişlerdir. [Bu arada Apollodoros] sözün kısası Baktriane'nin, tüm Ariane'nin bir savunması olduğunu söyler. [Onlar] dahası, imparatorluklarını Seres ve Phrynoi halkı [topraklarına] kadar genişletmişlerdir.

[2] [Baktria'nın] şehirleri ise, ayrıca Zariaspa olarak da çağrılan, aynı isimli bir nehrin onun aracılığıyla akıp Oksus Nehri'ne boşaldığı Baktra ve Darapsa ile diğer birçok [kentlerdi]. Bunların arasında, adını yöneticisinden alan Eukratidia [kenti] de vardır. Bu kenti ellerinde tutan Hellenler, onu satraplıklara bölmüşlerdir. Bu satraplıklardan Turiva ve Aspionos ise, Parthlarca Eukratides'ten ayrılmıştır. [Hellenler] ayrıca, Oksus Nehri arası, doğuya doğru Baktriane'nin hemen yukarısında yer alan Sogdiane [bölgesini] de ellerinde tutarlardı. Bu Oksus Nehri, Baktri[an]oi ve Sogdioi halklarının ve Iaksartes [Nehri'nin] sınırını oluşturur. Iaksartes ise, Sogdioi halkı ile göçebeler arasında sınır teşkil eder.

[3] Τὸ μὲν οὖν παλαιὸν οὐ πολὺ διέφερον τοῖς βίοις καὶ τοῖς ἔθεσι τῶν νομάδων οἱ τε Σογδιανοὶ καὶ οἱ Βακτριανοί, μικρὸν δ' ὅμως ἡμερώτερα ἦν τὰ τῶν Βακτριανῶν, ἀλλὰ καὶ περὶ τούτων οὐ τὰ βέλτιστα λέγουσιν οἱ περὶ Ὀνησίκριτον: τοὺς γὰρ ἀπειρηκότας διὰ γῆρας ἢ νόσον ζῶντας παραβάλλεσθαι τρεφομένοις κυσὶν ἐπίτηδες πρὸς τοῦτο, οὓς ἐνταφιαστάς καλεῖσθαι τῇ πατρῷα γλώττῃ, καὶ ὄρασθαι τὰ μὲν ἔξω τείχους τῆς μητροπόλεως τῶν Βάκτρων καθαρὰ, τῶν δ' ἐντὸς τὸ πλεόν ὀστέων πλήρες ἀνθρωπίνων: καταλῦσαι δὲ τὸν νόμον Ἀλέξανδρον. τοιαῦτα δὲ πως καὶ τὰ περὶ τοὺς Κασπίους ἱστοροῦσι: τοὺς γὰρ γονέας, ἐπειδὰν ὑπὲρ ἑβδομήκοντα ἔτη γεγονότες τυγχάνωσιν, ἐγκλεισθέντας λιμοκτονεῖσθαι. τοῦτο μὲν οὖν ἀνεκτότερον καὶ τῷ Κεῖων νόμῳ παραπλήσιον καίπερ ὄν σκυθικόν, πολὺ μέντοι σκυθικώτερον τὸ τῶν Βακτριανῶν. καὶ δὴ διαπορεῖν ἄξιον ἦν, ἠνίκα Ἀλέξανδρος τοιαῦτα κατελάμβανε τάνταῦθα, τί χρῆ εἰπεῖν τὰ ἐπὶ τῶν πρώτων Περσῶν καὶ τῶν ἔτι πρότερον ἡγεμόνων ὁποῖα εἰκὸς ἦν παρ' αὐτοῖς νενομίσθαι.

[4] Φασὶ δ' οὖν ὀκτὼ πόλεις τὸν Ἀλέξανδρον ἐν τε τῇ Βακτριανῇ καὶ τῇ Σογδιανῇ κτίσαι, τινὰς δὲ κατασκάψαι, ὧν Καριάτας μὲν τῆς Βακτριανῆς, ἐν ἣ Καλλισθένης συνελήφθη καὶ παρεδόθη φυλακῇ, Μαράκανδα δὲ τῆς Σογδιανῆς καὶ τὰ Κῦρα, ἔσχατον ὄν Κύρου κτίσμα ἐπὶ τῷ Ἰαξάρτῃ ποταμῷ κείμενον, ὅπερ ἦν ὄριον τῆς Περσῶν ἀρχῆς: κατασκάψαι δὲ τὸ κτίσμα τοῦτο καίπερ ὄντα φιλόκυρον διὰ τὰς πυκνὰς ἀποστάσεις: ἐλεῖν δὲ καὶ πέτρας ἐρυμνὰς σφόδρα ἐκ προδοσίας τὴν τε ἐν τῇ Βακτριανῇ τὴν Σισιμίθρου ἐν ἣ εἶχεν Ὀξυάρτης τὴν θυγατέρα Ῥωξάνην, καὶ τὴν ἐν τῇ Σογδιανῇ τὴν τοῦ Ὠξου, οἱ δ' Ἀριαμάζου φασί. τὴν μὲν οὖν Σισιμίθρου πεντεκαίδεκα σταδίων ἱστοροῦσι τὸ ὕψος, ὀγδοήκοντα δὲ τὸν κύκλον, ἄνω δ' ἐπίπεδον καὶ εὐγεων ὅσον πεντακοσίους ἄνδρας τρέφειν δυναμένην, ἐν ἣ καὶ ξενίας τυχεῖν πολυτελοῦς καὶ γάμους ἀγαγεῖν Ῥωξάνης τῆς Ὀξυάρτου θυγατρὸς τὸν Ἀλέξανδρον: τὴν δὲ τῆς Σογδιανῆς διπλασίαν τὸ ὕψος φασί. περὶ τούτους δὲ τοὺς τόπους καὶ τὸ τῶν Βραγχιδῶν ἄστῃ ἀνελεῖν, οὓς Ξέρξην μὲν ἰδρῦσαι αὐτόθι συναπάραντας αὐτῷ ἐκόντας ἐκ τῆς οἰκείας διὰ τὸ παραδοῦναι τὰ χρήματα τοῦ θεοῦ τὰ ἐν Διδύμοις καὶ τοὺς θησαυροὺς, ἐκεῖνον δ' ἀνελεῖν μυσσαττόμενον τὴν ἱεροσυλίαν καὶ τὴν προδοσίαν.

[5] Τὸν δὲ διὰ τῆς Σογδιανῆς ῥέοντα ποταμὸν καλεῖ Πολυτίμητον Ἀριστόβουλος, τῶν Μακεδόνων ὄνομα θεμένων (καθάπερ καὶ ἄλλα πολλὰ τὰ μὲν καινὰ ἔθεσαν τὰ δὲ παρωνόμασαν), ἄρδοντα δὲ τὴν χώραν ἐκπίπτειν εἰς ἔρημον καὶ ἀμμώδη γῆν καταπίνεσθαι τε εἰς τὴν ἄμμον, ὡς καὶ τὸν Ἄριον τὸν δι' Ἀρίων ῥέοντα. τοῦ δὲ Ὠχου ποταμοῦ πλησίον ὀρύττοντας εὐρεῖν ἐλαίου πηγὴν λέγουσιν: εἰκὸς δέ, ὥσπερ νιτρώδη τινὰ καὶ στύφοντα ὑγρὰ καὶ ἀσφαλτώδη καὶ θειώδη διαρρεῖ τὴν γῆν, οὕτω καὶ λιπαρὰ εὐρίσκεσθαι, τὸ δὲ σπάνιον ποιεῖ τὴν παραδοξίαν. ῥεῖν δὲ τὸν Ὠχον οἱ μὲν διὰ τῆς Βακτριανῆς φασιν οἱ δὲ

[3] Eskiden hem Sogdianoï hem de Baktrianoï halkı yaşam şekilleri ve gelenekleriyle göçebelere çok da farklı değildi. Buna rağmen Baktrianoï halkı biraz daha medeniydi. Ancak bunlar hakkında Onesikritos'un onların en iyi karakteristik özelliklerinden bahsetmediğini söylerler. [Buna karşın] örneğin yaşlılık ve hastalıktan ötürü çaresiz kalanların av olarak bu amaçtaki köpeklere atıldığını, bu köpeklere de ulusal dillerinde "cenaze kaldırıcıları" (*entaphias*) dendiğini söylerler. Yine Baktrianoï halkının kent duvarları dışındaki yerlerin tertemiz görüldüğü ancak kent duvarlarının iç kısmındaki çoğu yerlerin ise insana ait ölü kemikleriyle dolu olduğunu fakat [sonrasında] Aleksandros'un bu geleneği de bozduğunu söylerler. Kaspioï halkı üzerine de benzer şeyler anlatırlar. Örneğin, ebeveynler 70 yaşın üzerinde yaşadıkları zaman bir yere hapsedilip açlıktan ölüme terk edilirmiş. Şimdilerde ise bu gelenek daha toleranslı olup, Skyth kökenli olmasına rağmen, Keioï halkı yasalarıyla hemen hemen benzerdir. Yine de Baktrianoï halkı geleneği daha çok Skyth tarzına yakındır. Eğer burada Aleksandros, böyle geleneklerle karşılaştığında bu durum bir şüphe konusu olmaya değer olsaydı, Perslerin ilk ve daha önceki yöneticileri zamanında bu halk arasında ne gibi bir gelenek olurdu konusunda ne söylenmelidir?

[4] Aleksandros'un Baktriane ve Sogdiane'de sekiz şehir kurduğunu ve bazılarını da yıktığını söylerler. [Söylenenlere göre] bu yıkılan şehirler arasında Baktriane'de bulunan Kariata [şehir] vardır. Burada Kallisthenes yakalanmış ve hapse atılmıştır. [Diğer şehirler] Sogdiane'de bulunan Marakanda ve Kyra'dır. Kyra, Kyros tarafından kurulmuş en uzak [şehir] olup Pers İmparatorluğu'nun sınırı olan Iaksartes Nehri üzerine konumlanmıştır. Bu yerleşim her ne kadar Kyros'un kurduğu bir yer olsa da [burada] sürekli çıkan isyanlar nedeniyle yine [Kyros] tarafından yıkılmıştır. Yine [Kyros] bir hilelik yoluyla, iyi derecede tahkim edilmiş kayalıklar almıştır. Biri, Baktriane'de Oksyartes'in burada kızı Rhoksane'yi tuttuğu Sisimithres'in Kayalığı; diğeri ise Sogdiane'de bazılarının da Ariamazes'in kayalığı dedikleri Oksus'un Kayalığı'dır. Şimdilerde yazarlar, Sisimithres Kayalığı'nın 15 *stadia* yükseklikte ve çevresinin de 80 *stadia* olduğunu rapor ederler. Yine derler ki, tepede düzlüktür ve 500 adamı besleyebilecek kadar verimli topraklara sahiptir. Burada Aleksandros çok şaşalı bir konukseverlikle karşılaşmıştır ayrıca Oksyartes'in kızı Rhoksane ile de evlenmiştir. Fakat Sogdiane'deki kayalığın [Baktriane'deki Sisimithres Kayalığı'ndan] iki kat daha yüksek olduğunu söylerler. [Yine derler ki], bu yerlerin yakınında [Aleksandros], bir de Brankhidoï halkı kasabasını yıkmıştır. Hâlbuki Kserkses [buraya] Didyma'daki tanrının mal ve hazineleri konusunda ihanet etmelerinden ötürü, varanlarından gelip ona gönüllü olarak eşlik edenleri yerleştirmişti. Böylece [Aleksandros'un] da, kutsal şeye saygısızlık ve ihanetten nefret ettiği için orayı yıktığını söylerler.

[5] Aristobulos, Sogdiane'den akan bir nehri Polytimetos olarak çağırır. Bu isim de Makedonlara atfedilir (hâlbuki diğer birçok yerlere de isimler atfetmişlerdir, bazılarını yeni isimler vermişler diğerlerinin isimlerini de zamanla değiştirmişlerdir). Bu nehir ülkeyi sulayarak bir çöl ve kum yatağına düşer, ardından kum tarafından yutulur, tıpkı Arianoï halkı ülkesinden akan Arios Nehri gibi. [İnsanların] Okhus Nehri yakınlarında kazarak bir yağ kaynağı bulduklarını söylerler. Muhtemeldir ki, azot, astrenjen sıvı, zift ve sülfik gibi sıvılar toprak aracılığıyla yerden akar, böylece yağimsı sıvılar bulunur, fakat bunların kıtlığı da

παρ' αὐτήν, καὶ οἱ μὲν ἕτερον τοῦ Ὠξου μέχρι τῶν ἐκβολῶν νοτιώτερον ἐκείνου, ἀμφοτέρων δ' ἐν τῇ Ὑρκανίᾳ τὰς εἰς τὴν θάλατταν ὑπάρχειν ἐκρύψεις, οἱ δὲ κατ' ἀρχὰς μὲν ἕτερον συμβάλλειν δ' εἰς ἓν τὸ τοῦ Ὠξου ρεῖθρον, πολλαχοῦ καὶ ἕξ καὶ ἑπτὰ σταδίων ἔχοντα τὸ πλάτος. ὁ μὲντοι Ἰαξάρτης ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους ἕτερός ἐστι τοῦ Ὠξου, καὶ εἰς μὲν τὴν αὐτὴν τελευτῶν θάλατταν, αἱ δ' ἐμβολαὶ διέχουσιν ἀλλήλων, ὡς φησι Πατροκλῆς, παρασάγγας ὡς ὀγδοήκοντα: τὸν δὲ παρασάγγην τὸν περσικὸν οἱ μὲν ἐξήκοντα σταδίων φασίν, οἱ δὲ τριάκοντα ἢ τετταράκοντα. ἀναπλεόντων δ' ἡμῶν τὸν Νεῖλον ἄλλοτ' ἄλλοις μέτροις χρώμενοι τὰς σχοίνους ὠνόμαζον ἀπὸ πόλεως ἐπὶ πόλιν, ὥστε τὸν αὐτὸν τῶν σχοίνων ἀριθμὸν ἀλλαχοῦ μὲν μείζω παρέχειν πλοῦν ἀλλαχοῦ δὲ βραχύτερον: οὕτως ἕξ ἀρχῆς παραδεδομένον καὶ φυλαττόμενον μέχρι νῦν.

[6] Μέχρι μὲν δὴ τῆς Σογδιανῆς πρὸς ἀνίσχοντα ἥλιον ἰόντι ἀπὸ τῆς Ὑρκανίας γνώριμα ὑπῆρξε τὰ ἔθνη καὶ τοῖς Πέρσαις πρότερον τὰ εἶσω τοῦ Ταύρου καὶ τοῖς Μακεδόσι μετὰ ταῦτα καὶ τοῖς Παρθυαίοις. τὰ δ' ἐπέκεινα ἐπ' εὐθείας ὅτι μὲν Σκυθικὰ ἐστίν, ἐκ τῆς ὁμοειδεῖας εἰκάζεται, στρατεῖαι δ' οὐ γέγονασιν ἐπ' αὐτοὺς ἡμῖν γνώριμοι, καθάπερ οὐδὲ ἐπὶ τοὺς βορειοτάτους τῶν νομάδων, ἐφ' οὓς ἐπεχείρησε μὲν ὁ Ἀλέξανδρος ἄγειν στρατείαν, ὅτε τὸν Βῆσσον μετῆι καὶ τὸν Σπιταμένην, ζωγρία δ' ἀναχθέντος τοῦ Βῆσσου, τοῦ δὲ Σπιταμένουσ ὑπὸ τῶν βαρβάρων διαφθαρέντος, ἐπαύσατο τῆς ἐπιχειρήσεως. οὐχ ὁμολογοῦσι δ' ὅτι περιέπλευσάν τινες ἀπὸ τῆς Ἰνδικῆς ἐπὶ τὴν Ὑρκανίαν: ὅτι δὲ δυνατόν, Πατροκλῆς εἴρηκε.

[7] Λέγεται δὲ διότι τοῦ Ταύρου τὸ τελευταῖον, ὃ καλοῦσιν Ἰμαιοί, τῇ Ἰνδικῇ θαλάττῃ ξυνάπτον, οὐδὲν οὔτε προὔχει πρὸς ἕω τῆς Ἰνδικῆς μᾶλλον οὔτ' εἰσέχει: παριόντι δ' εἰς τὸ βόρειον πλευρὸν αἰεὶ τι τοῦ μήκους ὑφαίρει καὶ τοῦ πλάτους ἢ θάλαττα, ὥστ' ἀποφαίνειν μείουρον πρὸς ἕω τὴν νῦν ὑπογραφομένην μερίδα τῆς Ἀσίας, ἣν ὁ Ταῦρος ἀπολαμβάνει πρὸς τὸν ὠκεανὸν τὸν πληροῦντα τὸ Κάσπιον πέλαγος. μήκος δ' ἐστὶ ταύτης τῆς μερίδος τὸ μέγιστον ἀπὸ τῆς Ὑρκανίας θαλάττης ἐπὶ τὸν ὠκεανὸν τὸν κατὰ τὸ Ἰμαιοί τρισμυρίων ποὺ σταδίων, παρὰ τὴν ὀρεινὴν τοῦ Ταύρου τῆς πορείας οὔσης, πλάτος δ' ἔλαττον τῶν μυρίων. εἴρηται γὰρ ὅτι περὶ τετρακισμυρίους σταδίους ἐστὶ τὸ ἀπὸ τοῦ Ἰσσοῦ κόλπου μέχρι τῆς ἑφῶς θαλάττης τῆς κατὰ Ἰνδοῦς, ἐπὶ δ' Ἰσσοῦ ἀπὸ τῶν ἐσπερίων ἄκρων τῶν κατὰ στήλας ἄλλοι τρισμύριοι: ἐστὶ δὲ ὁ μυχὸς τοῦ Ἰσσοῦ κόλπου μικρὸν ἢ οὐδὲν ἄμισοῦ ἐωθινώτερος, τὸ δὲ ἀπὸ Ἄμισοῦ ἐπὶ τὴν Ὑρκανίαν γῆν περὶ μυρίους ἐστὶ σταδίους, παράλληλον ὄν τῷ ἀπὸ τοῦ Ἰσσοῦ λεχθέντι ἐπὶ τοὺς Ἰνδοῦς. λείπεται δὴ τὸ λεχθὲν μήκος ἐπὶ τὴν ἕω τῆς περιωδευμένης νυνὶ μερίδος οἱ τρισμύριοι στάδιοι. πάλιν δὲ τοῦ πλάτους τοῦ μεγίστου τῆς οἰκουμένης ὄντος περὶ τρισμυρίους σταδίους, χλαμυδοειδοῦς οὔσης, τὸ διάστημα τοῦτο ἐγγὺς ἂν εἴη τοῦ μεσημβρινοῦ τοῦ διὰ τῆς Ὑρκανίας θαλάττης γραφομένου καὶ τῆς Περσικῆς, εἴπερ ἐστὶ τὸ μήκος τῆς οἰκουμένης ἑπτὰ μυριάδες: εἰ οὖν ἀπὸ τῆς Ὑρκανίας ἐπὶ Ἀρτεμίταν τὴν ἐν τῇ Βαβυλωνίᾳ στάδιοι εἰσὶν ὀκτακισχίλιοι, καθάπερ εἴρηκεν Ἀπολλόδωρος ὁ ἐκ τῆς Ἀρτεμίτας, ἐκεῖθεν δ' ἐπὶ τὸ στόμα τῆς κατὰ Πέρσας θαλάττης ἄλλο τοσοῦτόν ἐστι, καὶ πάλιν τοσοῦτον ἢ

şaşırtıcı bir durum yaratır. Bazıları Okhus Nehri'nin Baktriane aracılığıyla aktığını, diğerleri ise onun yanından aktığını söyler. Bazıları ise, Oksus Nehri'nden onun daha güneyindeki ağızlarına kadar başka bir nehir olduğunu söyler. Neticede her ikisi de Hyrkania'daki [Kaspia] Denizi'ne çıkış ağızlarını bırakır. Hâlbuki ki bazıları da der ki; başlangıçta farklıdır fakat altı ya da sekiz *stadia* genişliğinde birçok yeri ıslatan Oksus Nehri ile birleşir. Ancak Iaksartes Irmağı başlangıçtan sona kadar Oksus'tan farklı bir nehirdir, fakat aynı denizde son bulurlar. İkisinin ağızı Patrokles'in dediği gibi birbirinden 80 *parasangai* uzaklıktadır. Bazıları Pers *parasanges*'inin 60 *stadia* olduğunu, bazıları ise 30 ya da 40 *stadia*'ya eşdeğer olduğunu söyler. Biz Neilos Nehri'ne açılırken, onlar birbirinden farklı ölçüler kullanarak şehirden şehre olan mesafeyi *skhoinos* olarak isimlendirdiler. Öyle ki, *skhoinos*ların aynı sayısı bazı yerlerde daha uzun seyahati bazı yerlerde ise daha kısa seyahati gösterdi. Böylece başlangıçtan bugüne, bu farklılık kendini korumuştur.

[6] Şimdi Hyrkania'dan güneşin doğduğu Sogdiane'ye kadar gidildiğinde ilkin, çok bilindik halklar olan Perslerle karşılaşılır. Söz konusu bu halk İç Tauros'takilerdir. Daha sonrasında ise Makedonlarla ve bunların ardından Parthlarla [karşılaşılır]. [Bu halkların] ötesinde ve [onlarla] düz bir çizgi üzerinde [konumlanan] (Perslerin) benzer karakterlerinden Skyth oldukları sanılır. Göçebelerin en kuzeyindekilere karşı bir sefer düzenlenmediği gibi bildiğimiz kadarıyla onlara karşı da herhangi bir sefer düzenlenmemiştir. Şimdi Aleksandros, Bessus ve Spitamenes'in peşinde olduğu vakit bunlara karşı bir sefer girişiminde bulundu. Ancak Bessus sağ olarak ele geçirilince ve Spitamenes barbarlarca katledilince [Aleksandros] da bu girişiminden vazgeçmiştir. İnsanların Indike'den Hyrkania'ya deniz yoluyla açılması durumu herkesçe kabul görülmez ancak Patrokles bunun mümkün olduğunu söyler.

[7] Yine denilir ki, Tauros'un Imaion olarak çağırılan son kısmı, Indike Denizi'ne sınır olduğu için ne Indike'nin doğusuna ne de daha içlerine doğru uzanır. Herhangi biri kuzeye doğru ilerlediğinde deniz, uzunluk ve genişlik bakımından daima çekilmektedir, öyle ki, [bu durum] şimdilerde doğuya doğru Asya'nın bir kısmının gittikçe incelen bir görüntüsünü ortaya koymaktadır. Bu kısım da Kaspia Denizi'ni dolduran *Okeanos*'a doğru Tauros tarafından çevrelenmektedir. Ayrıca bu kısmın Hyrkania Denizi'nden karşısında Imaios'un bulunduğu *Okeanos*'a doğru maksimum uzunluğu 30.000 *stadia*'dır. Tauros'un dağlık bölge boyunca güzergâhının genişliği ise 10.000 *stadia* daha azdır. Çünkü söylenilir ki, Issikos Körfezi'nden Indus boyunca Doğu Denizi'ne kadar yaklaşık 40.000 *stadia*'dır. (Herakles) Sütunları boyunca batı ucundan Issos'a kadar ise 30.000 *stadia*'dan fazladır. Issikos Körfezi'nin girintisi azdır, hiç değilse Amisos'tan daha doğuda değildir. Amisos'tan Hyrkania topraklarına kadar ki mesafe 10.000 *stadia*'dır. Bu da yukarıda bahsedilen Issos'tan Indus'a olan mesafeye paraleldir. Şimdi ise tarif edilen kısmın doğusuna doğru yukarıda bahsedilen uzunluk olarak 30.000 *stadia*'lık bir mesafe kalır. Tekrardan, *khlamys* (erkek pelerin türü) şeklindeki ikamet edilen yerin maksimum mesafesi 30.000 *stadia*'dır. Bu mesafe Hyrkania ve Persike denizleri vasıtasıyla çizilen meridyen çizgisine yakın ölçülmüş olabilir, şayet böyleyse o zaman ikamet edilen yerin uzunluğu 70.000 *stadia*'dır. Eğer Hyrkania'dan Babylonia'daki Artemita'ya 8.000 *stadia* varsa, o zaman Artemitalı Apollodoros'un belirttiği gibi buradan Pers Denizi ağızına da bir bu kadarlık mesafe vardır. Ve yine bir bu kadarlık ya da biraz daha az bir mesafe de

μικρὸν ἀπολείπον εἰς τὰ ἀνταίροντα τοῖς ἄκροις τῆς Αἰθιοπίας, λοιπὸν ἂν εἴη τοῦ πλάτους τῆς οἰκουμένης τοῦ λεχθέντος ἀπὸ τοῦ μυχοῦ τῆς Ὑρκανίας θαλάττης ἐπὶ τοῦ στόματος αὐτῆς ὅσον εἰρήκαμεν. μούρου δ' ὄντος τοῦ τμήματος τούτου τῆς γῆς ἐπὶ τὰ πρὸς ἕω μέρη, γίνοιτ' ἂν τὸ σχῆμα προσόμοιον μαγειρικῆ κοπίδι, τοῦ μὲν ὄρους ἐπ' εὐθείας ὄντος καὶ νοουμένου κατὰ τὴν ἀκμὴν τῆς κοπίδος, τῆς δ' ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ Ὑρκανίου παραλίας ἐπὶ Τάμαρον κατὰ θάτερον πλευρὸν εἰς περιφερῆ καὶ μούρον γραμμὴν ἀπολήγον.

[8] Ἐπιμνηστὸν δὲ καὶ τῶν παραδόξων ἐνίων ἃ θρυλοῦσι περὶ τῶν τελέως βαρβάρων, οἷον τῶν περὶ τὸν Καύκασον καὶ τὴν ἄλλην ὄρεινῃν. τοῖς μὲν γὰρ νόμιμον εἶναι φασι τὸ τοῦ Εὐριπίδου

τὸν φύντα θρηνεῖν, εἰς ὅσ' ἔρχεται κακά,

τὸν δ' αὖ θανόντα καὶ πόνων πεπαυμένον

χαίροντας εὐφημοῦντας ἐκπέμπειν δόμων.

ἑτέροις δὲ μηδένα ἀποκτείνειν τῶν ἑξαμαρτόντων τὰ μέγιστα, ἀλλ' ἐξορίζει μόνον μετὰ τῶν τέκνων, ὑπεναντίως τοῖς Δέρβιξι: καὶ γὰρ ἐπὶ μικροῖς οὗτοι σφάττουσι. σέβονται δὲ γῆν οἱ Δέρβικες: θύουσι δ' οὐδὲν θῆλυ οὐδὲ ἐσθίουσι: τοὺς δὲ ὑπὲρ ἑβδομήκοντα ἔτη γεγονότας σφάττουσιν, ἀναλίσκουσι δὲ τὰς σάρκας οἱ ἄγχιστα γένους: τὰς δὲ γράϊας ἀπάγχουσιν, εἶτα θάπτουσι: τοὺς δὲ ἐντὸς ἑβδομήκοντα ἐτῶν ἀποθανόντας οὐκ ἐσθίουσιν ἀλλὰ θάπτουσι. Σίγιννοι δὲ τᾶλλα μὲν περσιζουσιν, ἵππαρίοις δὲ χρῶνται μικροῖς δασέσιν, ἅπερ ἵππότην ὀχεῖν μὲν οὐ δύναται, τέθριππα δὲ ζευγνύουσιν: ἠνιοχοῦσι δὲ γυναῖκες ἐκ παίδων ἡσκημένοι, ἢ δ' ἄριστα ἠνιοχοῦσα συνοικεῖ ᾧ βούλεται: τινὰς δ' ἐπιτηδεύειν φασὶν ὅπως ὡς μακροκεφαλῶτατοι φανοῦνται καὶ προπεπτωκότες τοῖς μετώποις ὥσθ' ὑπερκύπτειν τῶν γενεῶν. Ταπύρων δ' ἔστι καὶ τὸ τοὺς μὲν ἄνδρας μελανιμονεῖν καὶ μακροκομεῖν, τὰς δὲ γυναῖκας λευχειμονεῖν καὶ βραχυκομεῖν². καὶ ὁ ἀνδρειότατος κριθεὶς γαμεῖ ἢν βούλεται. Κάσπιοι δὲ τοὺς ὑπὲρ ἑβδομήκοντα ἔτη λιμοκτονήσαντες εἰς τὴν ἐρημίαν ἐκτιθέασιν, ἄπωθεν δὲ σκοπεύοντες ἂν μὲν ὑπ' ὀρνίθων κατασπωμένους ἀπὸ τῆς κλίνης ἴδωσιν, εὐδαιμονίζουσιν, ἂν δὲ ὑπὸ θηρίων ἢ κυνῶν, ἦπτον, ἂν δ' ὑπὸ μηδενός, κακοδαιμονίζουσι.

XII

[1] Ἐπεὶ δὲ τὰ βόρεια μέρη τῆς Ἀσίας ποιεῖ ὁ Ταῦρος, ἃ δὴ καὶ ἐντὸς τοῦ Ταύρου καλοῦσιν, εἰπεῖν προειλόμεθα πρῶτον περὶ τούτων: τούτων δ' ἔστι καὶ τὰ ἐν τοῖς ὄρεσιν αὐτοῖς ἢ ὅλα ἢ τὰ πλεῖστα. ὅσα μὲν οὖν τῶν Κασπίων πυλῶν ἐωθινώτερα ἔστιν, ἀπλουστέραν ἔχει τὴν περιήγησιν διὰ τὴν ἀγριότητα, οὐ πολὺ τε ἂν διαφέρει τοῦδε ἢ τοῦδε τοῦ κλίματος συγκαταλεχθέντα: τὰ δ' ἐσπέρια πάντα δίδωσιν εὐπορίαν τοῦ λέγειν περὶ αὐτῶν, ὥστε δεῖ προάγειν ἐπὶ τὰ παρακείμενα ταῖς Κασπίαις πύλαις. παράκειται δὲ ἡ Μηδία πρὸς δύσιν, χώρα καὶ πολλὴ καὶ δυναστεύσασά ποτε καὶ ἐν μέσῳ τῷ Ταύρῳ κειμένη, πολυσχιδεῖ κατὰ ταῦτα ὑπάρχοντι τὰ μέρη καὶ αὐλῶνας ἐμπεριλαμβάνοντι μεγάλους, καθάπερ καὶ τῇ Ἀρμενίᾳ τοῦτο συμβέβηκε.

Aithiopia'nın karşısında yükselen tepelerdeki yerlere kadar vardır. Geri kalanı, Hyrkania Denizi girintisinden aynı denizin ağzına kadar, daha önce söylenilmiş ikamet edilen düzlüklerin mesafesi olmalıdır. Yeryüzünün bu kısmı, doğu bölümlere doğru sivrildiği için şekli bir aşçı bıçağına benzetilebilir. Dağ ise, düz bir çizgide ve bıçağın sırtı olarak düşünüldüğünde, Hyrkania'nın ağzından [başlayan] sahil şeridi, karşı kanadında Tamaros'a kadar eliptik ve sivri bir hat halinde [uzanarak] sona erer.

[8] Tamamıyla barbar olan halkların özellikle de Kaukasus civarı ve diğer dağlık [ülkelerde] yaşayan halkların hakkında konuşulan bazı tuhaf şeyleri hatırlatmak gerekir. Zira Euripides'in [sözünü ettiği] şeyin onlar için bir gelenek olduğu söylenir: “[Hayatta] o kadar çok kötü şey [başına] geleceği için yeni doğana ağlamak, diğer yandan öleni ve derterini son bulanı sevinçle (ve) dualarla evlerinden çıkartmak.” Diğerlerinin arasındaki gelenek ise, en büyük cinayetlerin hiçbirinde idam olmamasıdır. Fakat yalnızca kendileri ve çocukları sınır dışına gönderilir. [Bu gelenek de] Derbikes halkı için zıt bir durumdur, zira onlar küçük [suçlar] nedeniyle [bile] öldürürler. Derbikes halkı Toprak Ana'ya tapınır. Dişi olan hiçbir şeyi kurban etmez ya da yemezler. Yetmiş yaşını geçen yaşlıları katlederler, [bunların] bedenleri ise en yakın akrabalarınca tüketilir. Yaşlı kadınları ise boğarlar, daha sonra da yakarlar. Yetmiş yaşın altında ölen adamları ise yemezler ancak [cesetlerini] yakarlar. Siginnoi halkı ise her şeyde Persleri taklit eder, küçük ve tüylü olan atları kullanırlar, öyle ki [bu atlar] bir biniciyi taşıyamayacak küçüklüktedirler. [Bunları] dört atıyla yönetirler ve yine [bunları] çocukluktan eğitim görmüş kadınlar sürerler. En iyi süren kadın her kimi istiyorsa onunla yaşar. Diğer [halkların] ise mümkün olduğunca uzun görünen ve alınlarından önde giden başlarıyla pratik ettikleri, öyle ki, [başlarıyla] çenelerinin ötesinden bakındıkları söylenir. Tapyroi halkının bir özelliği ise erkeklerinin siyah giyinmeleri ve saçlarının uzun olmasıdır. Kadınlarının ise beyaz giyinip, kısa saçlı olmalarıdır. Tapyroi halkı, Debrikes ve Hyrkanoi halkları arasında ikamet eder, [onlarda] en güçlü olduğu düşünülen kişi kimi isterse onunla evlenir. Kaspioi halkı, yetmiş yaşın üzerindeki kişileri aklıktan ölüme terk ettikten sonra [onları] ıssız bir yere koyarlar ve ardından [onları] uzaktan seyrederek. Şayet [cesetlerinin] kuşlar tarafından tabuttan çekildiğini görürlerse, onları talihli sayarlar; şayet vahşi hayvanlarca ya da köpeklerce çekildiğini görürlerse onları daha az talihli düşünürler; şayet hiçbir şey olmadığını görürlerse onları lanetli sayarlar.

Bölüm 12. İç Tauros Asia ve Tauros

[1] Asia'nın kuzey kısımlarını Tauros oluşturduğu için, bu kısımlar “Tauros içi” (İç Tauros) olarak adlandırılır, bunlardan ilki üzerine konuşmayı tercih ettik. Bu kısımlar kendi dağlarındaki bölgelerin tümü ya da çoğunu kapsar. Kaspia Kapıları'ndan daha doğuda yer alan [bölgeler] yabani olduklarından ötürü daha basit bir coğrafi tasvire sahiptir. [Bu bölgelerden] onun ya da bunun diyarı olarak bahsetmek çok da farklılık yaratmaz. Hâlbuki batı kısımlarının tasviri hususunda zengin olduğu düşünülür. Böylece Kaspia Kapıları'na dek uzanan kısımlara doğru ilerlememizde fayda var. Batıya doğru (Kaspia Kapıları'na yakın), bir zamanlar hem geniş hem de güçlü olan bir ülke Media uzanır, bu ayrıca Tauros'un ortalarında konumlanır. [Tauros], tıpkı Armenia'da da bu şekilde olduğu üzere [Media'nın] bölgelerinde birçok kısma ayrılır ve geniş kanalları içerir.

[2] Τὸ γὰρ ὄρος τοῦτο ἄρχεται μὲν ἀπὸ τῆς Καρίας καὶ Λυκίας, ἀλλ' ἐνταῦθα μὲν οὔτε πλάτος οὔτε ὕψος ἀξιόλογον δεικνυσιν: ἐξαιρεται δὲ πολὺ πρῶτον κατὰ τὰς Χελιδονίας: αὗται δ' εἰσὶ νῆσοι κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς Παμφύλων παραλίας: ἐπὶ δὲ τὰς ἀνατολὰς ἐκτεινόμενον αὐλῶνας μακροὺς ἀπολαμβάνει τοὺς τῶν Κιλικῶν: εἶτα τῇ μὲν τὸ Ἄμανόν ἀπ' αὐτοῦ σχίζεται τῇ δὲ ὁ Ἀντίταυρος, ἐν ᾧ τὰ Κόμανα ἴδρυται τὰ ἐν τοῖς ἄνω λεγομένοις Καππάδοξιν. οὗτος μὲν οὖν ἐν τῇ Καταονίᾳ τελευτᾷ, τὸ δὲ Ἄμανόν ὄρος μέχρι τοῦ Εὐφράτου καὶ τῆς Μελιτηνῆς πρόεισι, καθ' ἣν ἡ Κομμαγηνὴ τῇ Καππαδοκίᾳ παράκειται: ἐκδέχεται δὲ τὰ πέραν τοῦ Εὐφράτου ὄρη, συνεχῆ μὲν τοῖς προειρημένοις πλὴν ὅσον διακόπτει ῥέων διὰ μέσων ὁ ποταμὸς, πολλὴν δ' ἐπίδοσιν λαμβάνει εἰς τὸ ὕψος καὶ τὸ πλάτος καὶ τὸ πολυσχιδές. τὸ δ' οὖν νοτιώτατον μάλιστα ἐστὶν ὁ Ταῦρος ὀρίζων τὴν Ἀρμενίαν ἀπὸ τῆς Μεσοποταμίας.

[3] Ἐντεῦθεν δὲ ἀμφότεροι ῥέουσιν οἱ τὴν Μεσοποταμίαν ἐγκυκλούμενοι ποταμοὶ καὶ συνάπτοντες ἀλλήλοις ἐγγὺς κατὰ τὴν Βαβυλωνίαν, εἶτα ἐκδιδόντες εἰς τὴν κατὰ Πέρσας θάλατταν, ὃ τε Εὐφράτης καὶ Τίγρις. ἔστι δὲ καὶ μείζων ὁ Εὐφράτης καὶ πλείω διέξεισι χώραν σκολιῶ τῷ ῥείθρῳ, τὰς πηγὰς ἔχων ἐν τῷ προσβορείῳ μέρει τοῦ Ταύρου, ῥέων δ' ἐπὶ δύσιν διὰ τῆς Ἀρμενίας τῆς μεγάλης καλουμένης μέχρι τῆς μικρᾶς, ἐν δεξιᾷ ἔχων ταύτην ἐν ἀριστερᾷ δὲ τὴν Ἀκιλισηνὴν: εἶτ' ἐπιστρέφει πρὸς νότον, συνάπτει δὲ κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν τοῖς Καππαδόκων ὀρίοις: δεξιᾷ δὲ ταῦτα ἀφείς καὶ τὰ τῶν Κομμαγηνῶν, ἀριστερᾷ δὲ τὴν Ἀκιλισηνὴν καὶ Σωφηνὴν τῆς μεγάλης Ἀρμενίας πρόεισιν ἐπὶ τὴν Συρίαν καὶ λαμβάνει πάλιν ἄλλην ἐπιστροφὴν εἰς τὴν Βαβυλωνίαν καὶ τὸν Περσικὸν κόλπον. ὁ δὲ Τίγρις ἐκ τοῦ νοτίου μέρους τοῦ αὐτοῦ ὄρους ἐνεχθεὶς ἐπὶ τὴν Σελεύκειαν συνάπτει τῷ Εὐφράτῃ πλησίον καὶ ποιεῖ τὴν Μεσοποταμίαν πρὸς αὐτόν, εἶτ' ἐκδίδωσι καὶ αὐτὸς εἰς τὸν αὐτὸν κόλπον. διέχουσι δὲ ἀλλήλων αἱ πηγαὶ τοῦ τε Εὐφράτου καὶ τοῦ Τίγριος περὶ δισχιλίους καὶ πεντακοσίους σταδίους.

[4] Ἀπὸ δ' οὖν τοῦ Ταύρου πρὸς ἄρκτον ἀποσχίδες πολλαὶ γέγονασι, μία μὲν ἡ τοῦ καλουμένου Ἀντιταύρου: καὶ γὰρ ἐνταῦθα οὕτως ὠνομάζετο ὁ τὴν Σωφηνὴν ἀπολαμβάνων ἐν αὐλῶνι μεταξὺ κειμένῳ αὐτοῦ τε καὶ τοῦ Ταύρου. πέραν δὲ τοῦ Εὐφράτου κατὰ τὴν μικρὰν Ἀρμενίαν ἐφεξῆς τῷ Ἀντιταύρῳ πρὸς ἄρκτον ἐπεκτείνεται μέγα ὄρος καὶ πολυσχιδές: καλοῦσι δὲ τὸ μὲν αὐτοῦ Παρυάδρην τὸ δὲ Μοσχικὰ ὄρη τὸ δ' ἄλλοις ὀνόμασι: ταῦτα δ' ἀπολαμβάνει τὴν Ἀρμενίαν ὅλην μέχρι Ἰβήρων καὶ Ἀλβανῶν. εἶτ' ἄλλ' ἐπανίσταται πρὸς ἕω, τὰ ὑπερκείμενα τῆς Κασπίας θαλάττης μέχρι Μηδίας τῆς τε Ἀτροπατίου καὶ τῆς μεγάλης: καλοῦσι δὲ καὶ ταῦτα τὰ μέρη πάντα τῶν ὀρῶν Παραχοάθραν καὶ τὰ μέχρι τῶν Κασπίων πυλῶν καὶ ἐπέκεινα ἔτι πρὸς ταῖς ἀνατολαῖς τὰ συνάπτοντα τῇ Ἀρίᾳ. τὰ μὲν δὴ πρόσβορρα ὄρη οὕτω καλοῦσι, τὰ δὲ νότια τὰ πέραν τοῦ Εὐφράτου τῆς Καππαδοκίας καὶ τῆς Κομμαγηνῆς πρὸς ἕω τείνοντα κατ' ἀρχὰς μὲν αὐτὸ τοῦτο καλεῖται Ταῦρος, διορίζων τὴν Σωφηνὴν καὶ τὴν ἄλλην Ἀρμενίαν ἀπὸ τῆς Μεσοποταμίας: τινὲς δὲ Γορδυαῖα ὄρη καλοῦσιν. ἐν δὲ τούτοις ἐστὶ καὶ τὸ Μάσιον, τὸ ὑπερκείμενον τῆς Νισίβιος ὄρος καὶ τῶν Τιγρανοκέρτων. ἔπειτα ἐξαιρεται πλέον καὶ καλεῖται Νιφάτης: ἐνταῦθα δὲ πού καὶ τοῦ Τίγριος πηγαὶ κατὰ τὸ νότιον τῆς ὀρεινῆς πλευρόν: εἶτ' ἀπὸ τοῦ Νιφάτου μᾶλλον ἔτι καὶ μᾶλλον ἡ ῥάχισ ἐκτεινομένη τὸ

[2] Zira bu dağ (Tauros), Karia ve Lykia'dan itibaren başlar fakat burada ne kayda değer bir genişliği ne de bir yükseltisi vardır. İlk kayda değer yükseltisi, Pamphylia kıyılarının başlangıcı boyunca ki adalar olan Khelidonia karşısında başlar ve ardından doğuya doğru Kilikia'nın geniş kanallarına doğru uzanır. Ardından kendisi, bir taraftan Amanos Dağı boyunca diğer taraftan ise Antitauros Dağı tarafından bölünür, "Yukarı Kappadokia" dedikleri burada da Komana [kenti] yer alır. Şimdi ise Antitauros Kataonia'da son buluyor, hâlbuki Amanos Dağı, Euphrates Nehri ve Melitene'ye kadar uzanıyor, burada da Kappadokia'ya bitişik Kommagene [ülkesi] uzanıyor. [Tauros], Euphrates'in öte tarafındaki dağlarca bitişik gelir, [bu dağlar] daha önce bahsedilenlerle bir çizgidedir. Onların arasından akan nehir bunları ikiye böler. [Burada] yüksekliği, genişliği ve kolları artışı göstermektedir. Neticede en güneydeki kısım da Armenia'yı Mesopotamia'dan ayıran Tauros'tur.

[3] O yerden ise sözüm ona [Euphrates ve Tigris] nehirlerinin her ikisi akar, bu nehirler Mesopotamia'yı çevrelemekte ve Babylonia'da birbirlerine katılarak daha sonrasında Pers Denizi'ne dökülmektedirler. Euphrates daha büyük bir nehir olup kavisli akıntılarıyla ülkeyi dolandır. Tauros'un kuzey bölgelerinde onun kaynakları vardır. Batıya doğru, çağrıldığı üzere Büyük Armenia aracılığıyla sağında bulunan Küçük Armenia'ya doğru akar. Solunda ise Akilisene vardır. Daha sonra güneye doğru bükülür, kıvrımında ise Kappadokia'nın sınıрыyla birleşir. Buradan uzaklaştıktan sonra sağında Kommagene bölgelerini, solunda ise Büyük Armenia'daki Akilisene ve Sophene'yi [görür]. Ardından Syria'ya doğru ilerler. Babylonia ve Persikos Körfezi'ne doğru ise tekrar diğer kıvrımını yapar. Tigris [Nehri] ise aynı dağın güney kısımlarından Seleukeia'ya doğru taşınır, Euphrates ile yakınlaşır ve onunla Mesopotamia'yı oluşturur. Daha sonra kendisi de aynı körfeze doğru dökülür. Euphrates ve Tigris'in kaynakları birbirlerinden yaklaşık 2500 *stadia* mesafededir.

[4] Şimdi Tauros'un kuzeye doğru çok sayıda kolları vardır. Bunlardan biri Antitauros olarak çağrılır. Zira burada aynı şekilde adlandırılan Tauros ile kendisi arasında yer alan bir kanal içinde Sophene'yi çevreleyen bir dağdır. Euphrates'in öte tarafında, Küçük Armenia yanında, kuzeye doğru Antitauros'un bitişğinde birçok kollu büyük bir dağ uzanır. [bu kollar] biri Paryadres olarak çağrılır, diğeri Moskhika Dağı, bir diğeri ise çeşitli isimlerle çağrılır. Bunlar, Iberia ve Albania'ya kadar tüm Armenia'yı içine alır. Daha sonra diğer dağlar ise doğuya doğru yükselir. Bu dağlar Antropatios Media ve Büyük Media'ya kadar Kaspia Denizi üzerinde uzanır. Dağların tüm bu kısımları, ayrıca Kaspia Kapıları'na dek uzanalar ve doğuya doğru yani Aria'ya sınır olanlar hep "Parakhoathra" olarak çağrılır. Kuzeydeki dağlar da aynı şekilde çağrılır, hâlbuki güneyde Euphrates'in öte tarafındakiler Kappadokia ve Kommagene'den doğuya doğru uzanır. Başlangıçtan itibaren bu yer Tauros diye çağrılır. Bu da Armenia'nın geri kalanını ve Sophene'yi Mesopotamia'dan ayırır. Kimisine göre buralar "Gordyaia Dağları" olarak adlandırılır. Bunların arasında Masius da vardır. Bu dağ, Nisibis ve Tigranokerta'nın üzerinde yer alır. Daha sonra Niphates diye çağrılan daha yüksek bir dağ yükselir. Burada bazı yerler dağın güney tarafındaki Tigris'in kaynaklarıdır. Daha sonra Niphates'ten artık daha uzağa doğru bir dağ sırtı uzanarak Zagros Dağı'nı oluşturur.

Ζάγριον ὄρος ποιεῖ τὸ διορίζον τὴν Μηδίαν καὶ τὴν Βαβυλωνίαν: μετὰ δὲ τὸ Ζάγριον ἐκδέχεται ὑπὲρ μὲν τῆς Βαβυλωνίας ἢ τε τῶν Ἑλυμαίων ὄρεινὴ καὶ ἡ τῶν Παραϊτακηνῶν, ὑπὲρ δὲ τῆς Μηδίας ἢ τῶν Κοσσαιῶν: ἐν μέσῳ δ' ἐστὶν ἡ Μηδία καὶ ἡ Ἀρμενία, πολλὰ μὲν ὄρη περιλαμβάνουσα πολλὰ δὲ ὄροπέδια, ὡσαύτως δὲ πεδία καὶ αὐλῶνας μεγάλους, συχνὰ δὲ καὶ ἔθνη τὰ περιοικοῦντα, μικρὰ ὄρεινὰ καὶ ληστρικὰ τὰ πλείω. οὕτω μὲν τοίνυν τίθεμεν ἐντὸς τοῦ Ταύρου τὴν τε Μηδίαν, ἧς εἰσι καὶ αἱ Κάσπιοι πύλαι, καὶ τὴν Ἀρμενίαν.

[5] Καθ' ἡμᾶς μὲν τοίνυν προσάρκτια ἂν εἴη τὰ ἔθνη ταῦτα, ἐπειδὴ καὶ ἐντὸς τοῦ Ταύρου, Ἐρατοσθένης δὲ πεπονημένος τὴν διαίρεσιν εἰς τὰ νότια μέρη καὶ τὰ προσάρκτια καὶ τὰς ὑπ' αὐτοῦ λεγομένας σφραγίδας, τὰς μὲν βορείους καλῶν τὰς δὲ νοτίους, ὄρια ἀποφαίνει τῶν κλιμάτων ἀμφοῖν τὰς Κασπίους πύλας: εἰκότως οὖν τὰ νοτιώτερα, πρὸς ἕω τείνοντα, τῶν Κασπίων πυλῶν νότια ἂν ἀποφαίνοι, ὧν ἐστὶ καὶ ἡ Μηδία καὶ ἡ Ἀρμενία, τὰ δὲ βορειότερα πρόσβορρα, κατ' ἄλλην καὶ ἄλλην διάταξιν τούτου συμβαίνοντος. τάχα δὲ οὐκ ἐπέβαλε τούτω, διότι ἔξω τοῦ Ταύρου πρὸς νότον οὐδὲν ἐστὶν οὔτε τῆς Ἀρμενίας μέρος οὔτε τῆς Μηδίας.

XIII

[1] Ἡ δὲ Μηδία δίχα διήρηται: καλοῦσι δὲ τὴν μὲν μεγάλην, ἧς μητρόπολις τὰ Ἐκβάτανα, μεγάλη πόλις καὶ τὸ βασιλεῖον ἔχουσα τῆς Μήδων ἀρχῆς (διατελοῦσι δὲ καὶ νῦν οἱ Παρθυαῖοι τούτω χρώμενοι βασιλείῳ, καὶ θερίζουσί γε ἐνταῦθα οἱ βασιλεῖς: ψυχρὰ γὰρ ἡ Μηδία: τὸ δὲ χειμάδιόν ἐστὶν αὐτοῖς ἐν Σελευκείᾳ τῇ ἐπὶ τῷ Τίγριδι πλησίον Βαβυλῶνος), ἡ δ' ἑτέρα μερίς ἐστὶν ἡ Ἀτροπάτιος Μηδία: τούνομα δ' ἔσχεν ἀπὸ τοῦ ἡγεμόνος Ἀτροπάτου, ὃς ἐκώλυσε ὑπὸ τοῖς Μακεδόσι γίνεσθαι καὶ ταύτην μέρος οὔσαν μεγάλης Μηδίας: καὶ δὴ καὶ βασιλεὺς ἀναγορευθεὶς ἰδίᾳ συνέταξε καθ' αὐτὴν τὴν χώραν ταύτην, καὶ ἡ διαδοχὴ σώζεται μέχρι νῦν ἐξ ἐκείνου, πρὸς τε τοὺς Ἀρμενίων βασιλέας ποιησαμένων ἐπιγαμίας τῶν ὕστερον καὶ Σύρων καὶ μετὰ ταῦτα Παρθυαίων.

[2] Κεῖται δὲ ἡ χώρα τῇ μὲν Ἀρμενίᾳ πρὸς ἕω τῇ δὲ μεγάλῃ Μηδίᾳ πρὸς δύσιν, πρὸς ἄρκτον δ' ἀμφοτέραις: τοῖς δὲ περὶ τὸν μυχὸν τῆς Ὑρκανίας θαλάττης καὶ τῇ Ματιανῇ ἀπὸ νότου παράκειται. ἐστὶ δ' οὐ μικρὰ κατὰ τὴν δύναμιν, ὡς φησὶν Ἀπολλωνίδης, ἢ γε καὶ μυρίους ἰππέας δύναται παρέχεσθαι, πεζῶν δὲ τέτταρας μυριάδας. λίμνην δ' ἔχει τὴν Καπαῦτα, ἐν ἧ ἄλες ἐπανθοῦντες πῆττονται: εἰσὶ δὲ κνησμώδεις καὶ ἐπαλγεῖς: ἔλαιον δὲ τοῦ πάθους ἄκος, ὕδωρ δὲ γλυκὺ τοῖς καπυρωθεῖσιν ἱματίοις, εἴ τις κατ' ἄγνοιαν βάψειεν εἰς αὐτὴν πλύσεως χάριν. ἔχουσι δ' ἰσχυροὺς γείτονας τοὺς Ἀρμενίους καὶ τοὺς Παρθυαίους, ὑφ' ὧν περικόπτονται πολλάκις: ἀντέχουσι δ' ὁμως καὶ ἀπολαμβάνουσι τὰ ἀφαιρεθέντα, καθάπερ τὴν Συμβάκην ἀπέλαβον παρὰ τῶν Ἀρμενίων ὑπὸ Ῥωμαίοις γεγονότων, καὶ αὐτοὶ προσεληλύθασι τῇ φιλίᾳ τῇ πρὸς Καίσαρα: θεραπεύουσι δ' ἅμα καὶ τοὺς Παρθυαίους.

Bu dağ da Media ve Babylonia'yı ayırır. Zagros'tan sonra Babylonia'nın üzerini Elymaioi ve Paraitakenoi halkı ülkesinin dağları, Media'nın üzerini ise Kossaioi halkı ülkesinin dağları takip eder. Ortada Media ve Armenia vardır. Bunlar birçok dağı, birçok platoyu, aynı şekilde ovaları, büyük vadileri ve çok sayıda halkı içinde barındırır. Bu halkların küçük bir kısmı dağ tepelerinde yaşarken, çoğunluğu ise korsancılıkla meşgul olurdu. Böylece Tauros içerisine Kaspiai Kapıları'nın da ait olduğu hem Media'yı hem de Armenia'yı yerleştirdik.

[5] Bizim bu şekilde konumlandırıdığımızı göre mademki bu halklar Tauros içinde yer alır aslında kuzeye doğru da olabilir. Fakat Asia'nın güney ve kuzeyinde hatta kendi tabiriyle *sphragides* (antik yazarlarca dünya haritasında bir nevi numaralandırılmış alan ya da bölüm) kısmında ayırımını yapan Eratosthenes, iki bölge arasında Kaspi Kapıları'nı da sınır olarak gösterir. Ayrıca *sphragidesin* bazılarını kuzey, diğerlerini ise güney olarak çağırır. Makulen Eratosthenes, Kaspi Kapılarından doğuya doğru uzanan daha güney kısımları "güney" olarak göstermiş olabilir. Bunların arasında Media ve Armenia vardır. Daha kuzey kısımları da "kuzey" olarak göstermiştir. Böylece biri diğeriyle karışmasın diye ayırım yapmıştır. Fakat belki de bu durum Eratosthenes'in dikkatini hiç çekmemiştir, çünkü Tauros dışında güneye doğru ne Armenia'nın ne de Media'nın bir kısmı vardır.

Bölüm 13. Media

[1] Media iki kısma ayrılır. Bir kısmı Büyük Media diye anılır. Buranın *metropolis*i, Med İmparatorluğu'nun kraliyet sarayını içinde barındıran büyük şehir Ekbatana'dır. (Şimdilerde bile Parthlar burayı kraliyet sarayı olarak kullanmaya devam etmektedirler. Media soğuk olduğu için krallar yazı burada geçirirler. Onların kışlıkları ise Babylon yakınlarında Tigris üzerindeki Seleukeia'dadır). Diğer kısım ise Atropatios Media'dır. Adını komutan Atropatos'tan almıştır. Bu kişi Büyük Media'nın bir kısmı olan bu ülkeyi Makedonlardan korumuştur. Dahası kral olarak duyulduktan sonra bu ülkeyi kendince ayrı bir devlet olarak organize etmiştir. Bu başarısı haleflerinden bugüne dek korunmuştur. Halefleri, Armenioi halkı kralları ve daha sonrasında Syriai ve Parthyaioi halkı kralları ile evlilik ilişkilerine girmişlerdir.

[2] Bu ülke (Atropatios Media), Armenia ve Matiane'nin doğusunda, Büyük Media'nın batısında, her ikisinin de kuzeyinde yer alır. Hyrkania Denizi girintisi çevresinde ve güneydeki Matiane'ye bitişik uzanır. Gücüne bakılacak olursa, [Atropatios Media] öyle küçük bir ülke değildir. Apollonides'in dediğine göre 10.000 atlıyı ve 40.000 kadar da yaya askeri bünyesinde bulundurabilir. [Buranın] Kapauta adlı bir gölü vardır, bu gölde tuz kristalleşerek katılaştır. [Bu tuz], kaşıntı ve acı vericidir, fakat bu durumun tedavisi de ham zeytinyağıdır. Şayet birisi yıkama amacıyla bu göle bilmeden giysilerini daldırırsa, kaskatı olan giysileri için çözüm ise tatlı sudur. Onların Armenioi ve Parthyaioi halkları içinde güçlü komşuları vardır hatta onlar tarafından sık sık yağmalanırlar. Fakat halen onlara ayak diretirler. [Kendilerinden] aşırıları geri alırlar tıpkı Romalılara bağlanan Armenioi halkından Symbake'yi aldıkları gibi. Ayrıca kendilerince Kaisar ile dostluğa gittiler. Aynı zamanda Parthlara karşı da yakınlık gösterirler.

[3] Βασίλειον δ' αὐτῶν θερινὸν μὲν ἐν πεδίῳ ἰδρυμένον Γάζακα χειμερινὸν δὲ ἐν φρουρίῳ ἐρμυνῶ Ὀυέρα, ὅπερ Ἀντώνιος ἐπολιόρησε κατὰ τὴν ἐπὶ Παρθυαίους στρατείαν. διέχει δὲ τοῦτο τοῦ Ἀράξου ποταμοῦ τοῦ ὀρίζοντος τὴν τε Ἀρμενίαν καὶ τὴν Ἀτροπατηνὴν σταδίους δισχιλίους καὶ τετρακοσίους, ὡς φησὶν ὁ Δέλλιος, ὁ τοῦ Ἀντωνίου φίλος, συγγράφας τὴν ἐπὶ Παρθυαίους αὐτοῦ στρατείαν ἐν ἣ παρῆν καὶ αὐτὸς ἡγεμονίαν ἔχων. ἔστι δὲ τῆς χώρας ταύτης τὰ μὲν ἄλλα εὐδαίμονα χωρία, ἡ δὲ προσάρκτιος ὄρεινὴ καὶ τραχεῖα καὶ ψυχρά, Καδουσίων κατοικία τῶν ὄρεινῶν καὶ Ἀμάρδων καὶ Ταπύρων καὶ Κυρτίων καὶ ἄλλων τοιούτων, οἱ μετανάσται εἰσὶ καὶ ληστρικοί. καὶ γὰρ ὁ Ζάγρος καὶ ὁ Νιφάτης κατεσπαρμένα ἔχουσι τὰ ἔθνη ταῦτα, καὶ οἱ ἐν τῇ Περσίδι Κύρτιοι καὶ Μάρδοι (καὶ γὰρ οὕτω λέγονται οἱ Ἀμαρδοί) καὶ οἱ ἐν τῇ Ἀρμενίᾳ μέχρι νῦν ὁμωνύμως προσαγορευόμενοι τῆς αὐτῆς εἰσὶν ἰδέας.

[4] Οἱ δ' οὖν Καδουσίοι πλήθει τῶ πεζῶ μικρὸν ἀπολείπονται τῶν Ἀριανῶν, ἀκοντισταὶ δ' εἰσὶν ἄριστοι, ἐν δὲ τοῖς τραχέσιν ἀνθ' ἵππέων πεζοὶ διαμάχονται. Ἀντωνίῳ δὲ χαλεπὴν τὴν στρατείαν ἐποίησεν οὐχ ἡ τῆς χώρας φύσις, ἀλλ' ὁ τῶν ὁδῶν ἡγεμὼν, ὁ τῶν Ἀρμενίων βασιλεὺς Ἀρταουάσδης, ὃν εἰκῆ ἐκεῖνος ἐπιβουλεύοντα αὐτῷ σύμβουλον ἐποιεῖτο καὶ κύριον τῆς περὶ τοῦ πολέμου γνώμης: ἐτιμωρήσατο μὲν οὖν αὐτόν, ἀλλ' ὄψέ, ἡνίκα πολλῶν αἴτιος κατέστη κακῶν Ῥωμαίοις καὶ αὐτὸς καὶ ἐκεῖνος, ὅστις τὴν ἀπὸ τοῦ Ζεύγατος ὁδὸν τοῦ κατὰ τὸν Εὐφράτην μέχρι τοῦ ἄψασθαι τῆς Ἀτροπατηνῆς ὀκτακισχιλίων σταδίων ἐποίησε, πλεον ἢ διπλασίαν τῆς εὐθείας, διὰ ὄρων καὶ ἀνοδιῶν καὶ κυκλοπορίας.

[5] Ἡ δὲ μεγάλη Μηδία τὸ μὲν παλαιὸν τῆς Ἀσίας ἡγήσατο πάσης καταλύσασα τὴν τῶν Σύρων ἀρχήν: ὕστερον δ' ὑπὸ Κύρου καὶ Περσῶν ἀφαιρεθεῖσα τὴν τοσαύτην ἐξουσίαν ἐπὶ Ἀστυάγου διεφύλαττεν ὅμως πολὺ τοῦ πατρίου ἀξιώματος, καὶ ἦν τὰ Ἐκβάτανα χειμάδιον τοῖς Πέρσαις: ὁμοίως δὲ καὶ τοῖς ἐκείνους καταλύσασι Μακεδόσι τοῖς τὴν Συρίαν ἔχουσι, καὶ νῦν ἔτι τοῖς Παρθυαίων βασιλεῦσι τὴν αὐτὴν παρέχεται χρεῖαν τε καὶ ἀσφάλειαν.

[6] Ὅριζεται δ' ἀπὸ μὲν τῆς ἕω τῇ τε Παρθυαίᾳ καὶ τοῖς Κοσσαίων ὄρεσι ληστρικῶν ἀνθρώπων, οἱ τοξότας μυρίους καὶ τρισχιλίους παρέσχοντό ποτε Ἑλυμαίοις συμμαχοῦντες ἐπὶ Σουσίους καὶ Βαβυλωνίους. Νέαρχος δὲ φησι τεττάρων ὄντων ληστρικῶν ἐθνῶν, ὧν Μάρδοι μὲν Πέρσαις προσεχεῖς ἦσαν, Οὔξιοι δὲ καὶ Ἑλυμαῖοι τούτοις τε καὶ Σουσίους, Κοσσαῖοι δὲ Μήδοις, πάντας μὲν φόρους πράττεσθαι τοὺς βασιλέας, Κοσσαίους δὲ καὶ δῶρα λαμβάνειν, ἡνίκα ὁ βασιλεὺς θερίσας ἐν Ἐκβατάνοις εἰς τὴν Βαβυλωνίαν καταβαίνοι: καταλῦσαι δ' αὐτῶν τὴν πολλὴν τόλμαν Ἀλέξανδρον ἐπιθέμενον χειμῶνος. τούτοις τε δὴ ἀφορίζεται πρὸς ἕω καὶ ἔτι τοῖς Παιραιτακηνοῖς, οἱ συνάπτουσι Πέρσαις ὄρεινοὶ καὶ αὐτοὶ καὶ ληστρικοί: ἀπὸ δὲ τῶν ἄρκτων τοῖς ὑπεροικοῦσι τῆς Ὑρκανίας θαλάττης Καδουσίους καὶ τοῖς ἄλλοις, οὓς ἄρτι διήλθομεν: πρὸς νότον δὲ τῇ Ἀπολλωνιάτιδι, ἣν Σιτακηνὴν ἐκάλουσιν οἱ παλαιοί, καὶ τῶ Ζάγρω, καθ' ὃ ἡ Μασσαβατικὴ κεῖται τῆς Μηδίας οὔσα, οἱ δὲ τῆς Ἑλυμαίας φασι: πρὸς δύσιν δὲ τοῖς

[3] Onların yazlık sarayı, Gazaka'da bir düzlükte inşa edilmiştir. Kışlık yerleri ise Vera adındaki tahkim edilmiş bir kalede yer alır. Burası Antonius tarafından Parthlara karşı olan seferi sırasında kuşatılmıştır. Antonius'un bir arkadaşı olan Dellios'un dediğine göre bu kale, Armenia ve Atropatene arasında sınırı belirleyen Arakses Nehri'nden 2.400 *stadia* mesafededir. Dellios, Antonius'un Parthlar üzerine olan seferini kaleme almıştır, kendisi bir komutandı ve bu seferde Antonius'a eşlik etmişti. Bu ülkenin tüm bölgeleri verimlidir ancak kuzeye doğru olan kısımlar hariç. Buralar dağlık, sarp ve soğuktur. Dağların sakinleri Kadusioi, Amardioi, Tapyroi ve Kyrzioi halkları ile göçebe ve yağmacı olan böyle diğer halklardır. Zira Zagros ve Niphates [dağları] bu halkları dağınık bir halde içlerinde barındırır. Persis'teki Kyrzioi ve Mardoï (ayrıca Amardoi olarak da çağrılır) halkları ve Armenia'daki halklar bugüne dek aynı karakterdeki aynı isimle çağrılırlar.

[4] Kadusioi halkı, yaya askerleri sayısı bakımından Arianoi halkının az daha gerisindedirler. Ancak mızrakçıları harikadır, sarp kayalıklı yerlerde atlıların yerine yaya askerleri dövüş yaparlar. Antonius için zor bir askeri sefer yapmada ülkenin doğası uygun değildi. Fakat [onun] yol rehberi, Armenioi halkı kralı Artavasdes, Antonius'a karşı bir planda bulundu. Onu alelacele konsül ve savaş fikirleri hususunda akıl hocası yaptı. Antonius bunun üzerine onu cezalandırdı. Fakat [bunun için] çok geçti. Romalılara karşı çok sayıda kötülüğün suçlusu olduğu kanıtlandığında, sadece kendisi değil diğer rehber de dağlar, geçitsiz yerler ve dolambaçlı yollar üzerinden orduya rehberlik ederek Euphrates üzerindeki Zeugma'dan Atropatenes kıyılarına dek 8000 *stadia* uzunluğunda yani direk yolun iki katı daha fazla bir uzunlukta yol almıştı.

[5] Çok eskiden Büyük Media, Syriai halkı imparatorluğunu yıkınca Asia'nın tümüne hâkim olmuştu. Daha sonra Astyages zamanında böyle bir yetkiyi Kyros ve Persler tarafından kaybedince uzun bir süre eski itibarını korumayı sürdürdü. Ekbatana, Pers kralları için kışlık saray yeri idi, tıpkı Persleri yerle bir ettikten sonra Syria'yı işgal eden Makedonyalılarda olduğu gibi. Bugün bile hala [bu yer] Parthların krallarına aynı avantaj ve güvenliği sağlamaktadır.

[6] [Büyük Media], doğu tarafından Parthyaia ve Kossaioi halkı dağlarıyla sınırlıdır. [bu Kossaioi halkı] yağmacı insanlar olup bir zamanlar Susioi ve Babylonioi halklarına karşın birlikte savaştıkları Elymaioi halkına 13.000 okçu sağlamışlardı. Nearkhos der ki, [bu bölgenin] dört yağmacı halkı vardır. Bunlardan biri Perslere bitişik olan Mardoï; bunlara ve Susioi halkına bitişik olan Ouksioi ve Elymaioi; Medoi halkına bitişik olan ise Kossaioi halkıdır. Bunların hepsi, kralları vergiye tabi tutmuştur. Hatta Kossaioi halkı, kral, yaz dönemini Ekbatana'da geçirip Babylonia'ya geçtiği vakitlerde [ondan] hediyeler bile almışlardır. Fakat Aleksandros, bir kış vakti saldırdığında onların bu tüm yürekliliğini yerle bir etmiştir. İşte [Büyük Media] doğuda bu halklarla ve ayrıca Paraitakenoi halkıyla sınırlandırılır. Paraitakenoi halkı ise Perslerle sınır olup onlar da dağcı ve yağmacı [halklardır]. [Büyük Media] kuzeyden ise, Hyrkania Denizi'nin yukarısında ikamet eden Kadusioi halkı ve az önce bahsettiğimiz diğer halklarla sınırlandırılır. Güneyden ise eskilerin Sitakene diye çağırıldıkları Apolloniatis ile bir de Massabatike'nin bulunduğu Zagros Dağı'yla sınırlandırılır.

Ἀτροπατίους καὶ τῶν Ἀρμενίων τισίν. εἰσὶ δὲ καὶ Ἑλληνίδες πόλεις κτίσματα τῶν Μακεδόνων ἐν τῇ Μηδίᾳ, ὧν Λαοδικεῖα τε καὶ Ἀπάμεια καὶ ἡ πρὸς Ῥάγαις Ἡράκλεια καὶ αὐτὴ Ῥάγα, τὸ τοῦ Νικάτορος κτίσμα, ὃ ἐκεῖνος μὲν Εὐρώπῳ ὠνόμασε, Πάρθοι δὲ Ἀρσακίαν, νοτιωτέραν οὖσαν τῶν Κασπίων πυλῶν πεντακοσίοις πρὸς σταδίοις, ὡς φησιν Ἀπολλόδωρος Ἀρτεμιτηνός.

[7] Ἡ πολλὴ μὲν οὖν ὑψηλὴ ἐστὶ καὶ ψυχρά: τοιαῦτα δὲ καὶ τὰ ὑπερκείμενα τῶν Ἐκβατάνων ὄρη καὶ τὰ περὶ τὰς Ῥάγας καὶ τὰς Κασπίους πύλας καὶ καθόλου τὰ προσάρκτια μέρη τὰ ἐντεῦθεν μέχρι πρὸς τὴν Ματιανὴν καὶ τὴν Ἀρμενίαν, ἡ δ' ὑπὸ ταῖς Κασπίοις πύλαις ἐν ταπεινοῖς ἐδάφεισι καὶ κοίλοις οὖσα εὐδαίμων σφόδρα ἐστὶ καὶ πάμφορος πλὴν ἐλαίας: εἰ δὲ καὶ φύεται πρὸς, ἀλιπῆς τέ ἐστὶ καὶ ξηρά: ἵππόβοτος δὲ καὶ αὕτη ἐστὶ διαφερόντως καὶ ἡ Ἀρμενία, καλεῖται δὲ τις καὶ λειμῶν ἵππόβοτος, ὃν καὶ διεξίασιν οἱ ἐκ τῆς Περσίδος καὶ Βαβυλῶνος εἰς Κασπίους πύλας ὁδεύοντες, ἐν ᾧ πέντε μυριάδας ἵππων θηλείων νέμεσθαί φασιν ἐπὶ τῶν Περσῶν, εἶναι δὲ τὰς ἀγέλας ταύτας βασιλικάς. τοὺς δὲ Νησαίους ἵππους, οἷς ἐχρῶντο οἱ βασιλεῖς ἀρίστοις οὖσι καὶ μεγίστοις, οἱ μὲν ἐνθένδε λέγουσι τὸ γένος, οἱ δ' ἐξ Ἀρμενίας: ἰδιόμορφοι δὲ εἰσιν, ὥσπερ καὶ οἱ Παρθικοὶ λεγόμενοι νῦν, παρὰ τοὺς Ἑλλαδικούς καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς παρ' ἡμῖν. καὶ τὴν βοτάνην δὲ τὴν μάλιστα τρέφουσιν τοὺς ἵππους ἀπὸ τοῦ πλεονάζειν ἐνταῦθα ἰδίως μηδικὴν καλοῦμεν. φέρει δὲ καὶ σίλφιον ἢ χῶρα, ἀφ' οὗ ὁ Μηδικὸς καλούμενος ὀπός, ἐπὶ τὸ πολὺ λειπόμενος τοῦ Κυρηναϊκοῦ, ἐστὶ δ' ὅτε καὶ διαφέρων ἐκεῖνου, εἴτε παρὰ τὰς τῶν τόπων διαφορὰς εἴτε τοῦ φυτοῦ κατ' εἶδος ἐξαλλάττοντος, εἴτε καὶ παρὰ τοὺς ὀπιζόντας καὶ σκευάζοντας ὥστε συμμένειν πρὸς τὴν ἀπόθεσιν καὶ τὴν χρεῖαν.

[8] Τοιαύτη μὲν τις ἡ χῶρα: τὸ δὲ μέγεθος ἀρίστος πῶς ἐστὶν εἰς πλάτος καὶ μήκος: δοκεῖ δὲ μέγιστον εἶναι μήκος τῆς Μηδίας τὸ ἀπὸ τῆς τοῦ Ζάγρου ὑπερθέσεως, ἥπερ καλεῖται Μηδικὴ πύλη, εἰς Κασπίους πύλας διὰ τῆς Σιγριανῆς σταδίων τετρακισχιλίων ἑκατόν. τῷ δὲ μεγέθει καὶ τῇ δυνάμει τῆς χῶρας ὁμολογεῖ καὶ ἡ περὶ τῶν φόρων ἱστορία: τῆς γὰρ Καππαδοκίας παρεχούσης τοῖς Πέρσαις κατ' ἐνιαυτὸν πρὸς τῷ ἀργυρικῷ τέλει ἵππους χιλίους καὶ πεντακοσίους, ἡμίονους δὲ δισχιλίους, προβάτων δὲ πέντε μυριάδας, διπλάσια σχεδὸν τι τούτων ἐτέλουν οἱ Μῆδοι.

[9] Ἐθὴ δὲ τὰ πολλὰ μὲν τὰ αὐτὰ τούτοις τε καὶ τοῖς Ἀρμενίοις διὰ τὸ καὶ τὴν χῶραν παραπλησίαν εἶναι. τοὺς μέντοι Μήδους ἀρχηγέτας εἶναι φασὶ καὶ τούτοις καὶ ἔτι πρότερον Πέρσαις τοῖς ἔχουσιν αὐτοὺς καὶ διαδεξαμένοις τὴν τῆς Ἀσίας ἐξουσίαν. ἡ γὰρ νῦν λεγομένη Περσικὴ στολὴ καὶ ὁ τῆς τοξικῆς καὶ ἵππικῆς ζῆλος καὶ ἡ περὶ τοὺς βασιλέας θεραπεία καὶ κόσμος καὶ σεβασμὸς θεοπρεπῆς παρὰ τῶν ἀρχομένων εἰς τοὺς Πέρσας παρὰ Μήδων ἀφίκεται. καὶ ὅτι τοῦτ' ἀληθὲς ἐκ τῆς ἐσθῆτος μάλιστα δῆλον: τῆς γὰρ τις καὶ κίταρις καὶ πῖλος καὶ χειριδωτοὶ χιτῶνες καὶ ἀναξυρίδες ἐν μὲν τοῖς ψυχροῖς τόποις καὶ προσβόρροις ἐπιτήδειά ἐστι φορήματα, οἷοί εἰσιν οἱ Μηδικοί, ἐν δὲ τοῖς νοτίοις ἥκιστα: οἱ δὲ Πέρσαις τὴν πλείστην οἴκησιν ἐπὶ τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάττῃ κέκτηνται, μεσημβρινώτεροι καὶ Βαβυλωνίων ὄντες καὶ Σουσιῶν: μετὰ δὲ τὴν κατάλυσιν τὴν τῶν Μήδων προσεκλήσαντό τινα καὶ τῶν προσαπτομένων Μηδίᾳ. ἀλλ' οὕτως ἐφάνη σεμνὰ καὶ τοῦ βασιλικοῦ προσχήματος οἰκεία τὰ ἔθνη τοῖς νικήσαντι τὰ τῶν νικηθέντων, ὥστ'

[Zagros], Media'ya aittir, lakin bazıları onun Elymaia'ya dâhil olduğunu söyler. [Büyük Media] batıda ise, Atropatioi halkı ve Armenioi halkının bir kısmıyla sınırlanır. Media'da Makedonlular tarafından kurulmuş Hellen şehirleri vardır. Bunlar arasında Laodikeia, Apameia ve bir de Rhagai ya da Rhaga yakınlarında Nikator tarafından kurulmuş bir şehir [yer alır]. Nikator bu kenti Europus, Parthlar ise Arsakia olarak adlandırmıştır. Artemitalı Apollodoros'un dediğine göre, bu kent Kaspiai Kapıları'nın daha güneyine doğru 500 *stadia*'lık bir mesafedir.

[7] Şimdilerde ülkenin çoğu kesimi yüksek ve soğuktur, tıpkı Ekbatana'nın yukarısında yatan dağlar ve Rhaga ile Kaspiai Kapıları civarındakiler gibi. Genel olarak kuzeye doğru olan bölgeler buradan Matiane ve Armenia'ya kadar uzanır. Kaspiai Kapıları'nın aşağısındaki bölge, toprak zemin ve oyuklardan oluşur, ayrıca çok verimli olup zeytin hariç her türlü ürüne [sahiptir]. [Zeytin] yetişse bile kuru ve yağsız olur. Bu bölge, Armenia'nın yanı sıra özellikle iyi bir at yetiştiriciliği [yeridir]. Belirli bir çayırı *hippobotos* (atların olatıldığı yer) olarak çağrılır. Persis ve Babylon'dan Kaspiai Kapıları'na dek seyahat edenler burası aracılığıyla geçerler. Persler zamanında burada 50.000 atın olatıldığı, bu sürülerin de krallara ait olduğu söylenir. Nesaios atlarına gelince, bunları en iyi ve en büyük olduklarından krallar kullanırdı. Bazıları [bu atların] soylarının buradan geldiğini bazıları ise Armenia'dan geldiğini söyler. Onlar cins olarak farklıdır. Tıpkı şimdilerde Hellen ve bizim ülkedeki diğer atlarla kıyasla Parth atları olarak çağrıldıkları gibi. Dahası burada bol miktarda bulunan, atlar için en çok besin yapan otu, özel bir ad olarak "*Medike*" diye adlandırırız. Ülke ayrıca *silphion* (bir çeşit reçine) üretir. Bundan dolayı "Medik suyu" olarak isimlendirilir. Aslında Kyrenaika suyundan daha kalitesizdir, fakat bazen de ya bölgesel farklılıktan ötürü ya bitki türlerindeki değişiklikten ötürü ya da ona bakan ve öz suyunu işleyenlerden ötürü Kyrenaika suyundan daha iyidir. Öyle ki kullanım ve stok için konserve edilir.

[8] Ülkenin doğası bu şekildedir. Ülkenin büyüklüğüne gelince genişlik ve uzunlukta hemen hemen eşittir. Media'nın en büyük genişliğinin, Medike Kapısı diye de çağırılan Zagros'un geri kalan yerinden Sigriane yoluyla ta ki Kaspiai Kapılarına dek 4.100 *stadia* olduğu düşünülür. Vergi üzerine anlatılanlar, ülkenin büyüklük ve gücüyle örtüşmektedir. Çünkü Kappadokia Perslere yıllık, gümüş yanında 1500 at, 2000 katır, 50.000 koyun öderler. Hâlbuki Medler bunun kadar iki misli öder.

[9] Adetlerine gelince hemen hemen benzer ülke olduklarından ötürü [onların adetlerinin] çoğu Armenialıların adetleriyle aynıdır. Ancak bunları Armenialılara ilk aktaranlar Medler ve daha önce onların efendileri hatta Asia İmparatorlu'ndaki halefleri olan Persler olmuştur. Örneğin, şimdilerde söylenildiği üzere onların "Pers *stolası*" (toga tarzı gelenksel giysi), okçuluk ve bencilik hevesi, krallara tapınım, aksesuarlar ve tanrıya saygı [gibi şeyleri] başları olan Medlerden Perslere gelmiştir. Şu bir gerçektir ki, özellikle de kıyafetleri [buna] bir kanıttır: Misal *tiara* (kral tacı), *kitaris* (başlık), *pilos* (bere, külah şapka), ellere kadar uzanan *khitones* (tunikler) ve pantolonlar tıpkı Medlerde olduğu gibi kuzey ve soğuk bölgelerde giyilmeye elverişli kıyafetlerdir. Fakat güney bölgelerinde katıyen [elverişli değildir]. Perslerin ikamet ettiği çoğu yerler, Babylonioi ve Susioi halklarından daha da güneylerde Erythra Denizi üzerinde yer alır. Fakat Medlerin kovulmalarının ardından [Persler], Media'ya uzanan bazı yerleri elde etmişlerdir. Ancak fetihçiler için bu tarz gelenekler kraliyet ihtişamına o kadar uygun ve kutsal görünüyordu ki,

ἀντὶ γυμνητῶν καὶ φιλῶν θηλυστολεῖν ὑπέμειναν, καὶ κατηρεφεῖς εἶναι τοῖς σκεπάσμασι.

[10] Τινὲς δὲ Μήδειαν καταδειῖσαι τὴν ἐσθῆτα ταύτην φασὶ δυναστεύσασαν ἐν τοῖς τόποις, καθάπερ καὶ Ἰάσονα, καὶ ἐπικρυπτομένην τὴν ὄψιν ὅτε ἀντὶ τοῦ βασιλέως ἐξίοι: τοῦ μὲν οὖν Ἰάσονος ὑπομνήματα εἶναι τὰ Ἰασόνια ἠρῶα τιμώμενα σφόδρα ὑπὸ τῶν βαρβάρων (ἔστι δὲ καὶ ὄρος μέγα ὑπὲρ τῶν Κασπίων πυλῶν ἐν ἀριστερᾷ καλούμενον Ἰασόνιον), τῆς δὲ Μηδείας τὴν ἐσθῆτα καὶ τοῦνομα τῆς χώρας. λέγεται δὲ καὶ Μῆδος υἱὸς αὐτῆς διαδέξασθαι τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν χώραν ἐπόνυμον αὐτοῦ καταλιπεῖν. ὁμολογεῖ δὲ τούτοις καὶ τὰ κατὰ τὴν Ἀρμενίαν Ἰασόνια καὶ τὸ τῆς χώρας ὄνομα καὶ ἄλλα πλείω περὶ ὧν ἐροῦμεν.

[11] Καὶ τοῦτο δὲ Μηδικὸν, τὸ βασιλέα αἰρεῖσθαι τὸν ἀνδριότατον, ἀλλ' οὐ πᾶσιν ἀλλὰ τοῖς ὀρείοις: μᾶλλον δὲ τὸ τοῖς βασιλευσιν πολλὰς εἶναι γυναῖκας. τοῖς δ' ὀρείοις τῶν Μήδων καὶ πᾶσιν ἔθος τοῦτο, ἐλάττους δὲ τῶν πέντε οὐκ ἔξεστιν: ὡς δ' αὐτως τὰς γυναῖκας φασιν ἐν καλῷ τίθεσθαι ὅτι πλείστους νέμειν ἄνδρας, τῶν πέντε δὲ ἐλάττους συμφορὰν ἠγεῖσθαι. τῆς δ' ἄλλης Μηδίας εὐδαιμονούσης τελέως λυπρὰ ἐστὶν ἢ προσάρκτιος ὀρεινῆ: σιτοῦνται γοῦν ἀπὸ ἀκροδρύων, ἐκ τε μήλων ξηρῶν κοπέντων ποιοῦνται μάζας, ἀπὸ δ' ἀμυγδάλων φωχθέντων ἄρτους, ἐκ δὲ ῥιζῶν τινῶν οἶνον ἐκθλίβουσι, κρέασι δὲ χρῶνται θηρείοις, ἡμερα δὲ οὐ τρέφουσι θρέμματα. τοσαῦτα καὶ περὶ Μήδων φαμέν: περὶ δὲ τῶν νομίμων κοινῇ τῆς συμπάσης Μηδίας, ἐπειδὴ ταῦτα τοῖς Περσικοῖς γεγένηται διὰ τὴν τῶν Περσῶν ἐπικράτειαν, ἐν τῷ περὶ ἐκείνων λόγῳ φήσομεν.

XIV

[1] Τῆς δ' Ἀρμενίας τὰ μὲν νότια προβέβληται τὸν Ταῦρον, διείργοντα αὐτὴν ἀφ' ὅλης τῆς μεταξὺ Εὐφράτου καὶ τοῦ Τίγριος, ἣν Μεσοποταμίαν καλοῦσι, τὰ δὲ ἑωθινὰ τῇ Μηδίᾳ συνάπτει τῇ μεγάλῃ καὶ τῇ Ἀτροπατηνῇ: προσάρκτια δὲ ἐστὶ τὰ ὑπερκείμενα τῆς Κασπίας θαλάττης ὄρη τὰ τοῦ Παραχοάθρα καὶ Ἀλβανοὶ καὶ Ἰβηρες καὶ ὁ Καύκασος ἐγκυκλούμενος τὰ ἔθνη ταῦτα καὶ συνάπτων τοῖς Ἀρμενίοις, συνάπτων δὲ καὶ τοῖς Μοσχικοῖς ὄρεσι καὶ Κολχικοῖς μέχρι τῶν καλουμένων Τιβαρανῶν: ἀπὸ δὲ τῆς ἐσπέρας ταῦτα ἐστὶ τὰ ἔθνη καὶ ὁ Παρναδρῆς καὶ ὁ Σκυδίσσης μέχρι τῆς μικρᾶς Ἀρμενίας καὶ τῆς τοῦ Εὐφράτου ποταμίας, ἣ διείργει τὴν Ἀρμενίαν ἀπὸ τῆς Καππαδοκίας καὶ τῆς Κομμαγηνῆς.

[2] Ὁ γὰρ Εὐφράτης ἀπὸ τῆς βορείου πλευρᾶς τοῦ Ταύρου τὰς ἀρχὰς ἔχων τὸ μὲν πρῶτον ῥεῖ πρὸς δύσιν διὰ τῆς Ἀρμενίας, εἴτ' ἐπιστρέφει πρὸς νότον καὶ διακόπτει τὸν Ταῦρον μεταξὺ τῶν Ἀρμενίων τε καὶ Καππαδόκων καὶ Κομμαγηνῶν, ἐκπεσὼν δ' ἔξω καὶ γενόμενος κατὰ τὴν Συρίαν ἐπιστρέφει πρὸς χειμερινὰς ἀνατολὰς μέχρι Βαβυλῶνος καὶ ποιεῖ τὴν Μεσοποταμίαν πρὸς τὸν Τίγριν: ἀμφοτέροι δὲ τελευτῶσιν εἰς τὸν Περσικὸν κόλπον. τὰ μὲν δὴ κύκλῳ τοιαῦτα, ὀρεινὰ σχεδόν τι πάντα καὶ τραχέα πλὴν τῶν πρὸς τὴν Μηδίαν κεκλιμένων ὀλίγων. πάλιν δὲ τοῦ λεχθέντος Ταύρου τὴν ἀρχὴν λαμβάνοντος ἀπὸ τῆς περαίας τῶν Κομμαγηνῶν καὶ τῶν Μελιτηνῶν ἣν ὁ Εὐφράτης ποιεῖ, Μάσιον μὲν ἐστὶ τὸ ὑπερκείμενον ὄρος τῶν ἐν τῇ Μεσοποταμίᾳ Μυγδόνων ἐκ νότου, ἐν οἷς ἡ Νίσιβις ἐστίν: ἐκ δὲ τῶν πρὸς ἄρκτον μερῶν ἡ Σωφηνὴ κεῖται μεταξὺ τοῦ τε Μασίου καὶ τοῦ Ἀντιταύρου.

onlar örtüsüz ya da hafif kapalı olmak yerine kadınsı giyinmeye ve kıyafetlerle örtünmeye maruz kalıyorlardı.

[10] Bazıları, Medeia'nın bu bölgede Iason ile birlikte hâkimiyet kurduğu vakitler bu tarz kıyafetleri sergilediğini hatta her ne zaman kralın yerine geçse yüzünü gizlediğini söylerler. Ve yine, barbarlarca aşırı derecede saygı gören Iasonia Mabedi'nin, Iason anısına olduğunu söylerler, (solda, Kaspiai Kapıları üzerindeki büyük dağ Iasionium olarak çağrılır), hâlbuki ülkenin adı ve kıyafeti Medeia'nın anısınadır. Ayrıca onun oğlu olan Medus'un, imparatorluğu ele aldığı ve ülkeye kendi ismini bıraktığı da söylenir. Hakkında sorguladığımız Armenia Iasonia'sı, ülkenin adı ve diğer şeyler bunlarla mutabıktır.

[11] Bir kral olarak en cesurunu seçmek bir Med geleneğidir, ancak tüm Medlerin değil yalnızca dağlıların bir [geleneğidir]. Dahası çok eşli olmak da, krallar için bir gelenektir. Bu da Medli dağlıların ve tüm Medlerin bir geleneğidir. Beşten daha az eşliliğe onay verilmemiştir. Aynı şekilde kadınlarının da mümkün olduğunca çok eşliliğe iyi bir gözle baktıkları, beşten daha azını bir felaket olarak düşündükleri söylenir. [Bunların haricinde] Media'nın geri kalanı baştan sona verimlidir. Kuzeye kalan dağlık bölge ise verimsizdir. İnsanları ağaç meyveleri ile beslenirler, kesilmiş ve kurutulmuş elmalardan kek, kavrulmuş bademlerden de beyaz ekmek yaparlar. Belirli köklerden şarap çıkartırlar, vahşi hayvan etlerini kullanırlar, fakat evcil hayvan beslemezler. Medler hakkında bu kadar şey söyledik. Tüm Media'nın ortak kuruluşları hakkında konuşacak olursak, [bunlar] Pers yönetimi olmalarından ötürü Perslerinkiyle aynıdır, [kaldı ki] bunlar hakkında daha sonraki bölümlerde söz edeceğiz.

Bölüm 14. Armenia

[1] Armenia'ya gelince, güneye bakan kısımların önünde Tauros yer alır. Tauros Armenia'yı, Euphrates ve Tigris arasındaki ülkenin tamamından ayırır. Bu ülke, Mesopotamia olarak çağrılır. [Armenia'nın] doğu kısımları, Büyük Armenia ve Atropatene'ye sınırdır. Kuzeyde ise Kaspia Denizi'nin yukarısında yatan Parakhoathras Dağları, Albanoi halkı, Iberes halkı ve Armenioi halkına sınır hatta bu halkları da kuşatan Kaukasus vardır. Kaukasus, çağrıldığı üzere Tibaranoi halkına kadar Kolkhis ve Moskhikos Dağları ile sınırdır. Batıdan bu yana ise bu halklar ayrıca Paryadres [Dağları] ve bir de Küçük Armenia'ya ile Armenia'yı Kappadokia ve Kommagene'den ayıran Euphrates Nehri'ne kadar uzanan Skydises [Dağları] vardır.

[2] Euphrates'e gelince, başlangıçları Tauros'un kuzey kısımlarından bu yana olup, kendisi de ilkin Armenia yoluyla batıya doğru akar, daha sonra güneye doğru kıvrım yapar, ayrıca Armenia, Kappadokia ve Kommagene arasında Tauros'u keser. Dışarıya döküldükten sonra Syria'ya doğru varır, Babylon'a kadar kış güneşi doğumuna doğru kavis yapar ve Tigris ile birlikte Mesopotamia'yı oluşturur. [Ardından] her iki nehir de Persikos Körfezi'nde son bulur. [Armenia'nın] çemberi dâhilinde bu şekildeki hemen hemen tüm kısımları, (sadece Media'ya doğru bent yapan çok azı hariç) dağlık ve kayalıktır. Fakat yukarıda bahsedilen Tauros, Euphrates Nehri'nin oluşturduğu Melitene ve Kommagene [bölgelerinin] öte tarafından tekrardan bir başlangıç alır. Masius, güneyinde Nisibis kentinin olduğu Mesopotamia'daki Mygdones halkının yukarısında bulunan bir dağdır. Masius ve Antitauros

οὗτος δ' ἀπὸ τοῦ Εὐφράτου καὶ τοῦ Ταύρου τὴν ἀρχὴν λαβὼν τελευτᾷ πρὸς τὰ ἑῷα τῆς Ἀρμενίας ἀπολαμβάνων μέσσην τὴν Σωφηνήν, ἐκ θατέρου δὲ μέρους ἔχων τὴν Ἀκιλιστηνὴν μεταξὺ ἰδρυμένην τοῦ Ταύρου τε καὶ τῆς τοῦ Εὐφράτου ποταμίας πρὶν ἢ κάμπειν αὐτὴν ἐπὶ νότον. βασιλείον δὲ τῆς Σωφηνῆς Καρκαθιόκερτα. τοῦ δὲ Μασίου ὑπέγκειται πρὸς ἕω πολὺ κατὰ τὴν Γορδυηνήν ὁ Νιφάτης, εἴθ' ὁ Ἄβος, ἀφ' οὗ καὶ ὁ Εὐφράτης ρεῖ καὶ ὁ Ἀράξης, ὁ μὲν πρὸς δύσιν ὁ δὲ πρὸς ἀνατολάς: εἴθ' ὁ Νίβαρος μέχρι τῆς Μηδίας παρατείνει.

[3] Ὁ μὲν οὖν Εὐφράτης εἴρηται ὄν τρόπον ρεῖ: ὁ δὲ Ἀράξης, πρὸς τὰς ἀνατολάς ἐνεχθεὶς μέχρι τῆς Ἀτροπατηνῆς, κάμπει πρὸς δύσιν καὶ πρὸς ἄρκτους καὶ παραρρεῖ τὰ Ἄζαρα πρῶτον, εἴτ' Ἀρτάξατα, πόλεις Ἀρμενίων: ἔπειτα διὰ τοῦ Ἀραξηνοῦ πεδίου πρὸς τὸ Κάσπιον ἐκδίδωσι πέλαγος.

[4] Ἐν αὐτῇ δὲ τῇ Ἀρμενίᾳ πολλὰ μὲν ὄρη πολλὰ δὲ ὀροπέδια, ἐν οἷς οὐδ' ἄμπελος φύεται ῥαδίως, πολλοὶ δ' αὐλῶνες οἱ μὲν μέσως οἱ δὲ καὶ σφόδρα εὐδαίμονες καθάπερ τὸ Ἀραξηνὸν πεδίων, δι' οὗ ὁ Ἀράξης ποταμὸς ῥέων εἰς τὰ ἄκρα τῆς Ἀλβανίας καὶ τὴν Κασπίαν ἐκπίπτει θάλατταν, καὶ μετὰ ταῦτα ἢ Σακασηνὴ καὶ αὐτὴ τῇ Ἀλβανίᾳ πρόσχωρος καὶ τῷ Κύρῳ ποταμῷ, εἴθ' ἢ Γωγαρηνῇ: πᾶσα γὰρ ἡ χώρα αὕτη καρποῖς τε καὶ τοῖς ἡμέροις δένδροις καὶ τοῖς ἀειθαλέσι πληθύνει, φέρει δὲ καὶ ἐλαίαν. ἔστι δὲ καὶ ἡ Φαυηνὴ τῆς Ἀρμενίας ἐπαρχία καὶ ἡ Κωμισσηνὴ καὶ Ὀρχιστηνὴ πλείστην ἵππειαν παρέχουσα: ἡ δὲ Χορζηνὴ καὶ Καμβουσηνὴ προσβορρόταται εἰσι καὶ νιφόβολοι μάλιστα, συνάπτουσαι τοῖς Καυκασίοις ὄρεσι καὶ τῇ Ἰβηρίᾳ καὶ τῇ Κολχίδι: ὅπου φασὶ κατὰ τὰς ὑπερβολὰς τῶν ὀρῶν πολλάκις καὶ συνοδίας ὄλας ἐν τῇ χιόνι καταπίνεσθαι νιφετῶν γινομένων ἐπὶ πλέον: ἔχειν δὲ καὶ βρακτηρίας πρὸς τοὺς τοιούτους κινδύνους, ἃς παρεξαίροντας εἰς τὴν ἐπιφάνειαν ἀναπνοῆς τε χάριν καὶ τοῦ διαμηνύειν τοῖς ἐπιούσιν ὥστε βοηθείας τυγχάνειν, ἀνορύττεσθαι καὶ σώζεσθαι. ἐν δὲ τῇ χιόνι βώλους πηγνυσθαι φασὶ κοίλας περιεχοῦσας χρηστὸν ὕδωρ ὡς ἐν χιτῶνι, καὶ ζῶα δὲ ἐν αὐτῇ γεννᾶσθαι: καλεῖ δὲ σκώληκας Ἀπολλωνίδης, Θεοφάνης δὲ θρῖπας: κὰν τούτοις ἀπολαμβάνεσθαι χρηστὸν ὕδωρ, περισχισθέντων δὲ τῶν χιτῶνων πίνεσθαι: τὴν δὲ γένεσιν τῶν ζῶων τοιαύτην εἰκάζουσιν οἷαν τὴν τῶν κωνώπων ἐκ τῆς ἐν τοῖς μετάλλοις φλογὸς καὶ τοῦ φεψάλου.

[5] Ἱστοροῦσι δὲ τὴν Ἀρμενίαν, μικρὰν πρότερον οὔσαν ἀυξηθῆναι διὰ τῶν περὶ Ἀρταξίαν καὶ Ζαρίαδριν, οἱ πρότερον μὲν ἦσαν Ἀντιόχου τοῦ μεγάλου στρατηγοί, βασιλεύσαντες δ' ὕστερον μετὰ τὴν ἐκείνου ἦσαν ὁ μὲν τῆς Σωφηνῆς καὶ τῆς Ἀκισηνῆς καὶ Ὀδομαντίδος καὶ ἄλλων τινῶν ὁ δὲ τῆς περὶ Ἀρτάξατα, συνηύξησαν ἐκ τῶν περικειμένων ἔθνῶν ἀποτεμόμενοι μέρη, ἐκ Μήδων μὲν τὴν τε Κασπιανὴν καὶ Φαυνίτιν καὶ Βασοροπέδαν, Ἰβήρων δὲ τὴν τε παρῶρειαν τοῦ Παρυάδρου καὶ τὴν Χορζηνὴν καὶ Γωγαρηνὴν, πέραν οὔσαν τοῦ Κύρου, Χαλύβων δὲ καὶ Μοσυνοίκων Καρηνίτιν καὶ Ξερξήνην, ἃ τῇ μικρᾷ Ἀρμενίᾳ ἐστὶν ὄμορα ἢ καὶ μέρη αὐτῆς ἐστὶ, Καταόνων δὲ Ἀκιλιστηνὴν καὶ τὴν περὶ τὸν Ἀντίταυρον, Σύρων δὲ Ταρωνίτιν, ὥστε πάντας ὁμογλώττους εἶναι.

arasında, kuzeye doğru olan kısımlarda Sophene yer alır. Antitauros, başlangıcını Euphrates ve Tauros'tan bu yana alır, Armenia'nın doğu kısımlarına doğru da son bulur. Öte taraftan Sophene'nin ortasını çevreler. Diğer tarafında ise önceden güneye doğru bükülen Euphrates ve Antitauros'un arasında yer alan Akilisene vardır. Sophene'nin kraliyet merkezi Karkathiokerta'dır. Masius [Dağı'nın] yukarısında, Gordyene karşısında, epey doğruya doğru Niphates [Dağı] uzanır. Daha sonra Abus [Dağı] gelir. Bu yerden de biri batıya biri doğuya doğru hem Euphrates hem de Arakses nehirleri akar. Daha sonra Media'ya kadar uzanan Nibarus [Dağı] gelir.

[3] Euphrates'in akma yönü zaten söylenmişti. Arakses'e gelince, doğuya doğru Atropatene'ye kadar taşınır. Ardından batıya ve kuzeye doğru bükülür, ilkin Azara'ya daha sonra da Armenia şehirleri Artaksata'ya doğru akar. Ardından Araksene Ovası vasıtasıyla Kaspia Denizi'ne boşalır.

[4] Bizzat Armenia'da üzüm asmasının kolayca yetişemediği birçok dağ ve platolar vardır. Ayrıca birçok vadiler de vardır, [bunlardan] bazıları kısmen verimli diğerleri ise aşırı derecede verimlidir. Örneğin Araksene Ovası. Arakses Nehri bunun vasıtasıyla Albania burunlarına akar ve Kaspia Denizi'ne dökülür. Bunlardan sonra Sakasene gelir. Bunun da Albania ve Kyra Nehri'ne sınırı vardır. Ardından Gogarene gelir. Tüm [Gogarene] ülkesi meyvelerle, kültür ağaçlarıyla ve daima yeşil kalan bitkilerle doludur. Hatta [burada] zeytin ağacı bile yetişir. [Bu ülkede] ayrıca, Armenia'nın bir eyaleti olan Phauene ve Komisene ve en çok süvarisi bulunan Orkhistene vardır. Khorzene ve Kambyzene en kuzeydedir ve en çok karla kaplı yerlerdir. [Bunlar] Kaukasus [Dağları'na], Iberia'ya ve Kolkhis'e sınırdır. Burada, dağlar üzerindeki geçitlerde kışın ani bir kar fırtınası çıktığı vakit, tüm kervanların yutulduğunu söylerler. Ayrıca böyle tehlike içindeki insanların nefes alabilmek ve hayatta kalabilmek için, öyle ki bir yardım elde etmek, çıkarılmak ve kaçıp kurtulmak uğruna karın görünen yüzeyine çıktıklarını söylerler. Dahası karda, tıpkı bir kaban gibi iyi suyu örten buz kütlesi oyukların olduğunu ve karda bir yaşam yarattıklarını söylerler. Apollonides buna “*skoleks*” (solucan, kurtçuk), Theophanes ise “*thripes*” (ahşap solucanı, tahta kurdu) der. Ayrıca insanların [buz] katmanlarını yarararak açıp içme suyu elde ettikleri bu buz kütlesi oyuklarda iyi suyun hapsedildiğini söylerler. Dahası bu yaşamların oluşumunun, madenlerdeki alev ve kıvılcımdan çıkan sivrisineklerinki gibi olduğu sanılır.

[5] Armenia'nın eskiden küçük bir ülke olduğu, Büyük Antiokhos'un ilk zamanki generalleri olan Artaksias ve Zariadris sayesinde gücünü arttırdığı rapor edilir. Yine raporlara göre, [bu kişiler] daha sonraları Antiokhos'un yenilgisi ardından kral gibi hüküm sürmüşler (biri Sophene'nin, Akisene'nin ve Odomantis'in ve hatta diğer ülkelerin kralı olarak, bir diğeri ise Artaksata civarındaki ülkenin kralı olarak). Civarlarında bulunan halkların bir kısmını bölerek (sözüm ona Medler ülkesinden Kaspiane, Phaunitis ve Basoropeda'ya bölerek) beraber kendi krallıklarını genişlettiler. Yine aynı şekilde, Iberes halkı ülkesinden Paryadres [Dağı] tarafındaki bölgeyi, Khorzene'yi ve Kyros Nehri'nin diğer tarafında kalan Gogarene'yi bölerek; Khalybler ve Mosynoiklar ülkesinden ise Küçük Armenia'ya sınır ya da onun bir parçası olan Kserksene'yi ve Karenitis'i bölerek; Kataonoi halkı ülkesinden de Antitauros civarındaki ülkeyi ve Akilisene'yi bölerek; son olarak Syriai halkı ülkesinden de Taronitis'i bölerek krallıklarını genişlettiler. Böylece hepsi aynı dili konuşur oldular.

[6] Πόλεις δ' εἰσὶν τῆς Ἀρμενίας Ἀρτάξατά τε, ἦν καὶ Ἀρταξιάσατα καλοῦσιν, Ἀνίβα κτίσαντος Ἀρταξία τῷ βασιλεῖ, καὶ Ἀρξατα, ἀμφοτέραι ἐπὶ τῷ Ἀράξει, ἡ μὲν Ἀρξατα πρὸς τοῖς ὄροις τῆς Ἀτροπατίας, ἡ δὲ Ἀρτάξατα πρὸς τῷ Ἀραξηνῶ πεδίῳ συνωκισμένη καλῶς καὶ βασιλείον οὔσα τῆς χώρας. κεῖται δ' ἐπὶ χερρονησιάζοντος ἀγκῶνος τὸ τεῖχος ἔχουσα κύκλῳ προβεβλημένον τὸν ποταμὸν πλὴν τοῦ ἰσθμοῦ, τὸν ἰσθμὸν δ' ἔχει τάφρῳ καὶ χάρακι κεκλεισμένον. οὐ πολὺ δ' ἄπωθεν τῆς πόλεως ἐστὶ τὰ Τιγράνου καὶ Ἀρταουάσδου γαζοφυλάκια, φρούρια ἐρυμνά, Βάβυρσά τε καὶ Ὀλανή: ἦν δὲ καὶ ἄλλα ἐπὶ τῷ Εὐφράτῃ. Ἀρταγήρας δὲ ἀπέστησε μὲν Ἄδων ὁ φρούραρχος, ἐξεῖλον δ' οἱ Καίσαρος στρατηγοὶ πολιορκήσαντες πολὺν χρόνον, καὶ τὰ τεῖχη περιεῖλον.

[7] ποταμοὶ δὲ πλείους μὲν εἰσὶν ἐν τῇ χώρῃ, γνωριμώτατοι δὲ Φάσις μὲν καὶ Λύκος εἰς τὴν Ποντικὴν ἐκπίπτοντες θάλατταν (Ἐρατοσθένης δ' ἀντὶ τοῦ Λύκου τίθησι Θερμώδοντα οὐκ εἶ), εἰς δὲ τὴν Κασπίαν Κῦρος καὶ Ἀράξης, εἰς δὲ τὴν Ἐρυθρὰν ὁ τε Εὐφράτης καὶ ὁ Τίγρις.

[8] Εἰσὶ δὲ καὶ λίμναι κατὰ τὴν Ἀρμενίαν μεγάλαι, μία μὲν ἡ Μαντιανή, Κυανὴ ἐρμηνευθεῖσα, μεγίστη, ὡς φασι, μετὰ τὴν Μαιῶτιν, ἀλμυροῦ ὕδατος, διήκουσα μέχρι τῆς Ἀτροπατίας, ἔχουσα καὶ ἀλοπήγια: ἡ δὲ Ἀρσηνή, ἦν καὶ Θωπίτιν καλοῦσιν: ἐστὶ δὲ νιτρίτις, τὰς δ' ἐσθήτας ῥήττει καὶ διαξάινει: διὰ δὲ τοῦτο καὶ ἄποτόν ἐστὶ τὸ ὕδωρ. φέρεται δὲ δι' αὐτῆς ὁ Τίγρις ἀπὸ τῆς κατὰ τὸν Νιφάτην ὄρεινῆς ὄρμηθεις, ἄμικτον φυλάττων τὸ ρεῦμα διὰ τὴν ὀξύτητα, ἀφ' οὗ καὶ τοῦνομα, Μήδων τίγριν καλούντων τὸ τόξευμα: καὶ οὗτος μὲν ἔχει πολυειδεῖς ἰχθῦς, οἱ δὲ λιμναῖοι ἐνὸς εἶδους εἰσὶ: κατὰ δὲ τὸν μυχὸν τῆς λίμνης εἰς βάραθρον ἐμπεσὼν ὁ ποταμὸς καὶ πολὺν τόπον ἐνεχθεὶς ὑπὸ γῆς ἀνατέλλει κατὰ τὴν Χαλωνίτιν: ἐκεῖθεν δ' ἤδη πρὸς τὴν Ὠπιν καὶ τὸ τῆς Σεμράμιδος καλούμενον διατείχισμα ἐκεῖνός τε καταφέρεται τοὺς Γορδουαίους ἐν δεξιᾷ ἀφείς καὶ τὴν Μεσοποταμίαν ὅλην, καὶ ὁ Εὐφράτης τὸναντίον ἐν ἀριστερᾷ ἔχων τὴν αὐτὴν χώραν: πλησιάσαντες δὲ ἀλλήλοις καὶ ποιήσαντες τὴν Μεσοποταμίαν ὁ μὲν διὰ Σελευκείας φέρεται πρὸς τὸν Περσικὸν κόλπον, ὁ δὲ διὰ Βαβυλῶνος, καθάπερ εἴρηται που ἐν τοῖς πρὸς Ἐρατοσθένην καὶ Ἰππαρχον λόγοις.

[9] Μέταλλα δ' ἐν μὲν τῇ Συσπιρίτιδι ἐστὶ χρυσοῦ κατὰ τὰ Κάβαλλα, ἐφ' ἃ Μένωνα ἔπεμψεν Ἀλέξανδρος μετὰ στρατιωτῶν, ἀνήχθη δ' ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων: καὶ ἄλλα δ' ἐστὶ μέταλλα, καὶ δὴ τῆς σάνδικος καλουμένης, ἦν δὴ καὶ Ἀρμένιον καλοῦσι χρῶμα, ὅμοιον κάλῃ. οὕτω δ' ἐστὶν ἵπποβότος σφόδρα ἡ χώρα καὶ οὐχ ἦπτον τῆς Μηδίας, ὥστε οἱ Νησαῖοι ἵπποι καὶ ἐνταῦθα γίνονται, οἷσπερ οἱ Περσῶν βασιλεῖς ἐχρῶντο, καὶ ὁ σατράπης τῆς Ἀρμενίας τῷ Πέρσῃ κατ' ἔτος διςμυρίους πῶλους τοῖς Μιθρακίνοις ἔπεμψεν. Ἀρταουάσδης δὲ Ἀντωνίῳ χωρὶς τῆς ἄλλης ἵππείας αὐτὴν τὴν κατάφρακτον ἔξακισχιλίαν ἵππων ἐκτάξας ἐπέδειξεν, ἠνίκα εἰς τὴν Μηδίαν ἐνέβαλε σὺν αὐτῷ. ταύτης δὲ τῆς ἵππείας οὐ Μῆδοι μόνον καὶ Ἀρμένιοι ζηλωταὶ γεγονασιν, ἀλλὰ καὶ Ἄλβανοί: καὶ γὰρ ἐκεῖνοι καταφράκτοις χρῶνται.

[6] Armenia'nın şehirleri, Kral Artaksias için Hannibal tarafından kurulmuş, Artaksiasata olarak da çağrılan, Artaksata ve Arksata'dır. Her iki kent de Arakses Nehri çevresindedir. Arksata, Atropatia sınırları yakınlarında iken Artaksata ise Araksene Ovası yakınlarındadır. Burası güzel bir yerleşim yeri ve ülkenin kraliyet yeridir. [Artaksata] dirsek şeklindeki bir yarımada üzerinde bulunur. Kentin duvarları, hendek ve çit duvarlarla kapanmış bir kanal haricinde etrafını koruyan bir nehre sahiptir. Tigranes ve Artavasdes'in hazineleri kentten çok uzakta değildir. Güçlü kaleleri ise Babyrsa ve Olane'dir. Ayrıca Euphrates'te de kaleler vardır. Bunlardan Artageras, komutanı Ador tarafından isyan ettirilmiş ancak Caesar'ın generalleri uzun bir kuşatmadan sonra bu kaleyi görevden almış ve duvarlarını ise yıkmıştır.

[7] Ülkede birçok nehir vardır ancak en bilineni, Pontike Denizi'ne dökülen Phasis ve Lykos'tur. (Eratosthenes, Lykos yerine yanlışlıkla Thermodon'u koyar). Kyros ve Arakses nehirleri ise Kaspia Denizi'ne, Euphrates ve Tigris nehirleri de Erythra Denizi'ne dökülür.

[8] Armenia boyunca ayrıca büyük göller vardır. Bunlardan biri "Kuane/mavi" olarak da telaffuz edilen Mantiane'dir. Söylenilenlere göre Mantiane, Maiotis'ten sonraki en büyük tuz gölüdür, Atropatia'ya kadar uzanır ve onun tuz kaynakları vardır. Bir diğeri ise, Thopitis olarak da çağrılan Arsene'dir. [Burada] *nitron* (soda) vardır, [bu madde] kıyafetleri temizler ve yeniler. Fakat bu madde yüzünden de su içilemez. Tigris, Niphates boyuncaki dağlık bölgeden başladıktan sonra bu göl vasıtasıyla akar. Hızından dolayı akıntısını korur, gölle karışmaz. Tigris'in adına gelince, Medlerce "ok" kelimesi "*tigris*" olarak çağrılır. Bu nehirde birçok balık çeşidi vardır ancak göldekiler tek çeşittir. Nehir, gölün en iç kısmına doğru bir çukura düşer, yer altında belli bir mesafe taşındıktan sonra Khalonitis yakınlarında tekrar yükselir. Nehir buradan, adlandırıldığı üzere Semiramis Duvarı ve Opis'e doğru akar. Sağda Gordyaoi halkı ve tüm Mesopotamia'yı geçer. Karşısında Euphrates, solunda ise aynı ülke vardır. [Euphrates ile] birbirlerine yaklaştıktan sonra Mesopotamia'yı oluştururlar. Daha önce Eratosthenes ve Hipparkhos'a karşın söylenilen iddialarda olduğu üzere, [bunlardan] biri Seleukeia aracılığıyla diğeri ise Babylon aracılığıyla Persikos Körfezi'ne akar.

[9] Kaballa yakınlarındaki Syspiritis'te altın madeni bulunur. Askerleriyle Aleksandros, Menon'u buraya göndermiştir ancak Menon [buranın] yerlileri tarafından engellenmiştir. Ayrıca diğeri madenler de vardır; çağrıldığı üzere "*sandyks*", mor rengine (*kalkhe*) benzer, ayrıca "Armenia rengi" olarak da söylenir. Bu ülke at otlaticılığında oldukça iyidir. Media'dan daha kötü değildir öyle ki, Pers krallarınca kullanılan Nesaioi atları burada yetişir. Armenia Satrabı her yıl Mithrakina dönemlerinde Pers Kralı'na 20.000 tay gönderirdi. Artavasdes, bir zamanlar Antonius ile birlikte Media'yı istila ettiğinde ona, süvari birliği haricinde savaşta görevlendirilmek üzere donatılmış tam 6.000 at sunmuştur. Yalnızca Medoi ve Armenioi halkı bu tür süvarilere hayranlık duymaz ayrıca Albanoi halkı da duyar çünkü onlar da ful donanımlı atları kullanırlar.

[10] Τοῦ δὲ πλοῦτου καὶ τῆς δυνάμεως τῆς χώρας σημεῖον οὐ μικρὸν ὅτι Πομπηίου Τιγράνη τῷ πατρὶ τῷ Ἀρταουάσδου τάλαντα ἐπιγράψαντος ἑξακισχίλια ἀργυρίου, διένειμεν αὐτίκα ταῖς δυνάμεσι τῶν Ῥωμαίων, στρατιώτῃ μὲν κατ' ἄνδρα πεντήκοντα δραχμὰς ἑκατοντάρχη δὲ χιλίας ἱππάρχῳ δὲ καὶ χιλιάρχῳ τάλαντον.

[11] Μέγεθος δὲ τῆς χώρας Θεοφάνης ἀποδίδωσιν εὖρος μὲν σχοίνων ἑκατὸν μῆκος δὲ διπλάσιον, τιθεὶς τὴν σχοῖνον τετταράκοντα σταδίων: πρὸς ὑπερβολὴν δ' εἴρηκεν: ἐγγυτέρω δ' ἐστὶ τῆς ἀληθείας μῆκος μὲν θέσθαι τὸ ὑπ' ἐκείνου λεχθὲν εὖρος, εὖρος δὲ τὸ ἥμισυ ἢ μικρῶ πλεῖον. ἢ μὲν δὴ φύσις τῆς Ἀρμενίας καὶ δύναμις τοιαύτη.

[12] Ἀρχαιολογία δὲ τίς ἐστὶ περὶ τοῦ ἔθνους τοῦδε τοιαύτη: ἄρμενος ἔξ Ἀρμενίου πόλεως Θετταλικῆς, ἣ κεῖται μεταξὺ Φερῶν καὶ Λαρίσης ἐπὶ τῇ Βοίβῃ, καθάπερ εἴρηται, συνεστράτευσεν Ἰάσονι εἰς τὴν Ἀρμενίαν: τούτου φασὶν ἐπώνυμον τὴν Ἀρμενίαν οἱ περὶ Κυρσίλον τὸν Φαρσάλιον καὶ Μήδιον τὸν Λαρισαῖον, ἄνδρες συνεστρατευκότες Ἀλεξάνδρῳ, τῶν δὲ μετὰ τοῦ Ἀρμένου τοὺς μὲν τὴν Ἀκιλισσηνὴν οἰκῆσαι τὴν ὑπὸ τοῖς Σωφηνοῖς πρότερον οὔσαν, τοὺς δὲ ἐν τῇ Συσπιρίτιδι ἕως τῆς Καλαχηνῆς καὶ τῆς Ἀδιαβηνῆς ἔξω τῶν Ἀρμενιακῶν ὄρων. καὶ τὴν ἐσθῆτα δὲ τὴν Ἀρμενιακὴν Θετταλικὴν φασιν, οἷον τοὺς βαθεῖς χιτῶνας οὓς καλοῦσιν Θετταλικούς ἐν ταῖς τραγωδίαις, καὶ ζωννύουσι περὶ τὰ στήθη καὶ ἐφαπτίδας, ὡς καὶ τῶν τραγωδῶν μιμησαμένων τοὺς Θετταλούς: ἔδει μὲν γὰρ αὐτοῖς ἐπιθέτου κόσμου τοιούτου τινός, οἱ δὲ Θετταλοὶ μάλιστα βαθυστολοῦντες, ὡς εἰκός, διὰ τὸ πάντων εἶναι Ἑλλήνων βορειοτάτους καὶ ψυχροτάτους νέμεσθαι τόπους ἐπιτηδειοτάτην παρέσχοντο μίμησιν τῇ τῶν ὑποκριτῶν διασκευῇ ἐν τοῖς ἀναπλάσμασιν: καὶ τὸν τῆς ἱππικῆς ζῆλόν φασιν εἶναι Θετταλικὸν καὶ τούτοις ὁμοίως καὶ Μήδοις. τὴν δὲ Ἰάσονος στρατείαν καὶ τὰ Ἰασόνια μαρτυρεῖ, ὧν τινὰ οἱ δυνάσται κατεσκεύασαν παραπλησίως ὥσπερ τὸν ἐν Ἀβδήροις νεῶν τοῦ Ἰάσονος Παρμενίων.

[13] Τὸν δὲ Ἀράξην κληθῆναι νομίζουσι κατὰ τὴν ὁμοιότητα τὴν πρὸς τὸν Πηνειὸν ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Ἀρμενον ὁμωνύμως ἐκείνω: καλεῖσθαι γὰρ Ἀράξην κάκεινον διὰ τὸ ἀπαράξαι τὴν Ὀσσαν ἀπὸ τοῦ Ὀλύμπου ῥήξαντα τὰ Τέμπη: καὶ τὸν ἐν Ἀρμενίᾳ δὲ ἀπὸ τῶν ὄρων καταβάντα πλατύνεσθαι φασὶ τὸ παλαιόν, καὶ πελαγίζεῖν ἐν τοῖς ὑποκειμένοις πεδίοις οὐκ ἔχοντα διέξοδον, Ἰάσονα δὲ μιμησάμενον τὰ Τέμπη ποιῆσαι τὴν διασφάγα, δι' ἧς καταράττει νυνὶ τὸ ὕδωρ εἰς τὴν Κασπίαν θάλατταν: ἐκ δὲ τούτου γυμνωθῆναι τὸ Ἀραξηνὸν πεδίον, δι' οὗ τυγχάνει ῥέων ἐπὶ τὸν καταράκτην ὁ ποταμός. οὗτος μὲν οὖν ὁ λόγος περὶ τοῦ Ἀράξου ποταμοῦ λεγόμενος ἔχει τι πιθανόν, ὁ δὲ Ἡροδότειος οὐ πάνυ: φησὶ γὰρ ἐκ Ματινηῶν αὐτὸν ῥέοντα εἰς τετταράκοντα ποταμοὺς σχίζεσθαι, μερίζειν δὲ Σκύθας καὶ Βακτριανούς: καὶ Καλλισθένης δὲ ἠκολούθησεν αὐτῷ.

[10] Bir ülkenin zenginlik ve güçlülüğünün işareti küçük olmasa gerekir ki Pompeius, Artavasdes'in babası Tigranes'e 6.000 gümüş *talanta* vermiştir. Tigranes de derhal bunu Roma güçlerine her bir askere 50 *drakhmai*, her bir bölük komutanına 1000 *drakhmai*, her bir atlıya ve askerî *tribusa* (askeri ve sivil görevlilere verilen ortak ad) 1'er *talanton* olmak üzere dağıtmıştır.

[11] Theophanes ülkenin büyüklüğü hususunda; genişliğini 100 *skhoinoi*, uzunluğunu ise iki katı olarak verir. 40 *stadia*'da bir *skhoinos* koymuştur. Fakat oldukça fazla söylemiştir. Genişlik olarak söylediği şeyin uzunluk olarak düşünülmesi gerçeğe daha yakındır, genişlik yarısı ya da biraz daha fazlasıdır. Armenia'nın görünümü ve gücü bu şekildedir.

[12] [Armenia'nın] halkları üzerine şöyle eski bir hikâye vardır: Boibe Gölü üzerinde Pherae ve Larisa [kentleri] arasında yer alan Thessalia kenti Armenium'dan [olan] Armenos, daha öncede söylenildiği gibi Armenia üzerine [olan bir seferde] Iason'a eşlik etmiştir. Aleksandros'a eşlik etmiş kişiler Pharsialı Kyrilos ve Larisalı Medius, Armenia'nın adını ondan (Armenos) aldığını söylerler. Ve yine Armenos'un beraberinde olanların bazılarının önceleri Sophene'ye bağlı olan Akilisene'de ikamet ettiklerini, diğerlerinin ise Armenia dağlarının dışında Kalakhene ve Adiabene'ye kadar Syspirtis'te ikamet ettiklerini söylerler. Ayrıca derler ki, Armenia kıyafetleri Thessalia tarzındadır. Örneğin uzun *khitonlar* (tunikler). Bunlar tragedyalarda "Thessalikos" olarak çağrılır ve göğüs çevresine sarılır. Ayrıca tragedyacıların Thessalialıları taklit ettikleri tarzda *ephaptisleri* (tokalarla tutturulmuş pelerin) vardır. Tragedyacılar bu tarz takma süsleri kullanırlar. Görünüşe bakılırsa Thessalialılar en çok uzun cübbeler giyinirler. Muhtemelen bunun nedeni tüm Hellenlerin en kuzey ve en soğuk bölgelerde ikamet etmiş olmalarıdır. Yine [tragedyacılar] rollerde aktörler için en uygun taklit objeleri sağlarlar. Ayrıca onların binicilik sitilinin de Thessalia taklidi olduğunu ve hem onlarınkine hem de Medlerinkilere benzer olduğunu söylerler. Iason'un bu seferine Iason Anıtları tanıklık eder. Bunların bir kısmını ülkenin egemenleri inşa etmiştir. Abdera'daki Iason Tapınağı'nı Parmenion inşa ettiği gibi.

[13] Oradaki benzerliğinden ötürü Armenos ve beraberindekiler tarafından Peneius Irmağı'nda olduğu gibi Arakses Nehri'ne de aynı ismin verildiğini çünkü bu nehir için de, Olympos'tan Ossa'ya olan yarığında (*aparaksai*) ötürü (bu yarık da Tempe olarak geçer) Arakses olarak çağrıldığını düşünürler. Armenia'daki Arakses'in ise eskiden dağları delip geçtikten sonra bir çıkışı olmadığından ötürü aşağısında yatan düzlüklerde bir deniz oluşturduğu söylenir. Ayrıca Iason'un, Tempe [yarığını] taklit ederek, suyun şimdilerde Kaspia Denizi içlerine doğru çökmesi yoluyla bir yarık oluşturduğu da söylenir. Bunun sonucunda Araksenon Ovası, nehrin akarak çökelti üzerine varması yoluyla [denizden] serbest kalır. Şimdi bu Arakses Nehri üzerine söylenenler akla yatkınlık içerir ancak Herodotos'un söyledikleri katıyen. Çünkü Herodotos der ki; [bu nehir] Matienoi halkı ülkesinden aktıktan sonra 40 nehre ayrılır ve Skythes halkını Baktriano halkından ayırır. Kallisthenes de Herodotos ile aynı düşünceye sahiptir.

[14] Λέγονται δὲ καὶ τῶν Αἰνιάνων τινὲς οἱ μὲν τὴν Οὐϊτίαν οἰκῆσαι οἱ δ' ὑπερθε τῶν Ἀρμενίων ὑπὲρ τὸν Ἄβρον καὶ τὸν Νίβαρον. μέρη δ' ἐστὶ τοῦ Ταύρου ταῦτα, ὧν ὁ Ἄβρος ἐγγύς ἐστι τῆς ὁδοῦ τῆς εἰς Ἐκβάτανα φεροῦσης παρὰ τὸν τῆς Βάριδος νεών. φασὶ δὲ καὶ Θρακῶν τινας, τοὺς προσαγορευομένους Σαραπάρας οἷον κεφαλοτόμους, οἰκῆσαι ὑπὲρ τῆς Ἀρμενίας πλησίον Γουρανίων καὶ Μήδων, θηριώδεις ἀνθρώπους καὶ ἀπειθεῖς ὀρεινοὺς περισκυθιστάς τε καὶ ἀποκεφαλίστάς: τοῦτο γὰρ δηλοῦσιν οἱ Σαραπάροι. εἴρηται δὲ καὶ τὰ περὶ τῆς Μηδείας ἐν τοῖς Μηδικοῖς: ὥστ' ἐκ πάντων τούτων εἰκάζουσι καὶ τοὺς Μήδους καὶ Ἀρμενίους συγγενεῖς πῶς τοῖς Θετταλοῖς εἶναι καὶ τοῖς ἀπὸ Ἰάσονος καὶ Μηδείας.

[15] Ὁ μὲν δὴ παλαιὸς λόγος οὗτος, ὁ δὲ τούτου νεώτερος καὶ κατὰ Πέρσας εἰς τὸ ἐφεξῆς μέχρι εἰς ἡμᾶς ὡς ἐν κεφαλαίῳ πρόπει ἀνὰ μὲχρι τοσοῦτου λεχθεῖς, ὅτι κατεῖχον τὴν Ἀρμενίαν Πέρσαι καὶ Μακεδόνες, μετὰ ταῦτα οἱ τὴν Συρίαν ἔχοντες καὶ τὴν Μηδίαν: τελευταῖος δ' ὑπῆρξεν Ὀρόντης ἀπόγονος Ὑδάρνου τῶν ἑπτὰ Περσῶν ἑνός: εἶθ' ὑπὸ τῶν Ἀντιόχου τοῦ μεγάλου στρατηγῶν τοῦ πρὸς Ῥωμαίους πολεμήσαντος διηρέθη δίχα, Ἀρταξίου τε καὶ Ζαριάδριος: καὶ ἦρχον οὗτοι τοῦ βασιλέως ἐπιτρέψαντος: ἠττηθέντος δ' ἐκείνου προσθέμενοι Ῥωμαίοις καθ' αὐτοὺς ἐτάπτοντο βασιλεῖς προσαγορευθέντες. τοῦ μὲν οὖν Ἀρταξίου Τιγράνης ἦν ἀπόγονος καὶ εἶχε τὴν ἰδίως λεγομένην Ἀρμενίαν, αὕτη δ' ἦν προσεχὴς τῇ τε Μηδίᾳ καὶ Ἀλβανοῖς καὶ Ἰβηρσι μέχρι Κολχίδος καὶ τῆς ἐπὶ τῷ Εὐξείνῳ Καππαδοκίας, τοῦ δὲ Ζαριάδριος ὁ Σωφηνὸς Ἀρτάνης ἔχων τὰ νότια μέρη καὶ τούτων τὰ πρὸς δύσιν μᾶλλον. κατελύθη δ' οὗτος ὑπὸ τοῦ Τιγράνου, καὶ πάντων κατέστη κύριος ἐκείνος. τύχαις δ' ἐχρήσατο ποικίλαις: κατ' ἀρχὰς μὲν γὰρ ὠμήρευσε παρὰ Πάρθοις, ἔπειτα δι' ἐκείνων ἔτυχε καθόδου, λαβόντων μισθὸν ἑβδομήκοντα αὐλῶνας τῆς Ἀρμενίας: αὐξηθεῖς δὲ καὶ ταῦτα ἀπέλαβε τὰ χωρία καὶ τὴν ἐκείνων ἐπόρθησε τὴν τε περὶ Νίνον καὶ τὴν περὶ Ἀρβηλα: ὑπηκόους δ' ἔσχε καὶ τὸν Ἀτροπατηνὸν καὶ τὸν Γορδουαῖον, μεθ' ὧν καὶ τὴν λοιπὴν Μεσοποταμίαν, ἔτι δὲ τὴν Συρίαν αὐτὴν καὶ Φοινίκην διαβὰς τὸν Εὐφράτην ἀνὰ κράτος εἶλεν. ἐπὶ τοσοῦτον δ' ἐξαρθεῖς καὶ πόλιν ἔκτισε πλησίον τῆς Ἰβηρίας μεταξὺ ταύτης τε καὶ τοῦ κατὰ τὸν Εὐφράτην Ζεύγματος, ἣν ὠνόμασε Τιγρανόκερτα, ἐκ δώδεκα ἐρημωθεισῶν ὑπ' αὐτοῦ πόλεων Ἑλληνίδων ἀνθρώπους συναγαγών. ἐφθη δ' ἐπελθὼν Λεύκολλος ὁ τῷ Μιθριδάτῃ πολεμήσας καὶ τοὺς μὲν οἰκήτορας εἰς τὴν οἰκείαν ἐκάστου ἀπέλυσε, τὸ δὲ κτίσμα ἡμιτελὲς ἔτι ὄν κατέσπασε προσβαλὼν καὶ μικρὰν κώμην κατέλιπεν, ἐξήλασε δὲ καὶ τῆς Συρίας αὐτὸν καὶ τῆς Φοινίκης, διαδεξάμενος δ' Ἀρταουάσδης ἐκείνον τέως μὲν ἠτύχει φίλος ὧν Ῥωμαίοις, Ἀντώνιον δὲ προδιδούς Παρθηαίοις ἐν τῷ πρὸς αὐτοὺς πολέμῳ δίκας ἔτισεν: ἀναχθεῖς γὰρ εἰς Ἀλεξάνδρειαν ὑπ' αὐτοῦ, δέσμιος πομπευθεῖς διὰ τῆς πόλεως τέως μὲν ἐφρουρεῖτο, ἔπειτ' ἀνηρέθη συνάπτοντος τοῦ Ἀκτιακοῦ πολέμου. μετ' ἐκείνον δὲ πλείους ἐβασίλευσαν ὑπὸ Καίσαρι καὶ Ῥωμαίοις ὄντες: καὶ νῦν ἔτι συνέχεται τὸν αὐτὸν τρόπον.

[14] Ainianoi halkından kimseler derler ki; onların bazıları Vitia'da ikamet ederlerken diğerleri de Abus ve Nibarus [dağlarının] ötesinde Armenioi halkı üzerinde ikamet eder. (Bu dağlar Tauros'un kısımlarıdır. Bunlardan Abus, Baris Tapınağı'na doğru Ekbatana içinden geçen yolun hemen yakınındadır). Yine Thrakoi halkından bazıları da der ki; [bunlar] "Saraparai" olarak adlandırılırlar, bunlar cellattırlar ve de Guranioi ile Medoi halkı yakınında, Armenia'nın ise yukarısında ikamet ederler. Ve yine bunların itaatsiz ve acımasız insanlar olduklarını, dağlı, kelleci ve yüzücü olduklarını söylerler. Çünkü tüm bu ifadeler Saraparai halkını yansıtmaktadır. Medeia üzerine olanlar, Medlerle alakalı kısımda zaten bahsedilmiştir. Böylece tüm bu bilgilerden şöyle bir tahminde bulunulur; hem Medler hem de Armenialılar, Thessalialılara ve Jason'un soyundan gelenlere ve Medeia'ya bir nevi akrabadırlar.

[15] Bu aslında eski bir anlatıdır, fakat daha yakın dönemki anlatılar Pers zamanından başlar ta ki bizim döneme dek sırayla uzanır. Bu durum kısaca şöyle anlatılanlar gibidir: Armenia'yı, Persler ve Makedonlar elinde tutuyordu, bunun ardından ise [onlar] Syria ve Media'yı ele almışlardır. [Armenia'yı] en son yöneten ise yedi Persli'den biri, Hydarnes'in soyundan olan Orontes idi. Daha sonra ülke, Romalılara karşı savaş açmış olan Büyük Antiokhos'un generalleri Artaksios ve Zariadris tarafından ikiye bölünmüştür. Krallar tarafından [ülke onlara] devredilince, ülkeyi bu generaller yönetmiştir. Kral yenilince, [onlar da] Romalılara katılarak kral unvanı ile özerk olarak sıralanmışlardır. Tigranes, Artaksios'un soyundanı ve Eukseinos'taki Kappadokia ve Kolkhis'e kadar uzanan, Iberia, Albania ve Media'ya komşu, usulen "Armenia" olarak çağrılan yeri elinde tutmuştur, hâlbuki Zariadris'in soyundan olan Sopheneli Artanes ise güney kısımlarını ve buralardan daha batıda kalan yerleri elinde tutmuştur. Fakat Artanes, kendisini tüm yerlerin efendisi olarak ilan eden Tigranes tarafından mağlup olmuştur. [Tigranes'in] değişik bir şansı olmuştur; ilk başlarda Parthlar içinde bir tutsaktı, ancak daha sonra onlar aracılığıyla yurduna geri dönme şansını yakalamış ve ödül olarak da Armenia'nın 70 kanalı almıştır. Gücünün yükseldiği dönemlerde ise [kaybettiği] bu yerleri geri almıştır. Hatta onların ülkelerini hem Ninus hem de Arbela yakınlarını yerle bir etmiştir. Atropatene ve Gordyaia'yı, bununla birlikte Mesopotamia'nın geri kalanını da hükmü altına almıştır. Bizzat Syria ve Phoinike'yi de alarak Euphrates'i geçmiş ve gücünü yükseltmiştir. Bu arada donanmasının ardından Iberia yakınlarında, bu yer ve Euphrates'e doğru olan Zeugma arasında bir şehir kurmuştur. Bu şehre de, onun tarafından harap edilen 12 Hellen şehirden insanları bir araya getirerek yerleştirmiş ve şehre "Tigranokerta" adını vermiştir. Fakat Mithridates'e karşı savaşmış biri olan Leukollos [Tigranes'ten önce] varıp girişimini tamamlamıştır. Yerleşik halkı yerlerinden kovmuş, henüz yarım tamamlanmış şehri de [ona] saldırarak düşürmüş, geride küçük bir köy bırakmıştır. Tigranes'i ise Syria ve Phoinike'nin dışına kovmuştur. Kendisinden sonra gelen Artavasdes bir süre refah içinde kalmıştır. Bu kişi Romalılar hususunda [onun] bir dostuydu fakat Parthlar hususunda onlara karşı olan bir savaşında Antonius'a ihanet edince ceza ödemişti. Misal tutsak olarak yürütülmüş, bir müddet hapiste tutulmuş, daha sonra da katledilince Aktiakos Savaşı patlak vermiştir. Onun ardından ise, Kaiser ve Romalılara tabi olan bir sürü kral krallık yapmıştır. Şimdi ise ülke hala aynı şekilde yönetilmektedir

[16] ἅπαντα μὲν οὖν τὰ τῶν Περσῶν ἱερὰ καὶ Μῆδοι καὶ Ἀρμένιοι τετιμήκασιν, τὰ δὲ τῆς Ἀναΐτιδος διαφερόντως Ἀρμένιοι, ἔν τε ἄλλοις ἰδρυσάμενοι τόποις καὶ δὴ καὶ ἐν τῇ Ἀκιλισηγῆ. ἀνατιθέασιν δ' ἐνταῦθα δούλους καὶ δούλας· καὶ τοῦτο μὲν οὐ θαυμαστόν, ἀλλὰ καὶ θυγατέρας οἱ ἐπιφανέστατοι τοῦ ἔθνους ἀνιεροῦσι παρθένας, αἷς νόμος ἐστὶ καταπορνευθεῖσαις πολὺν χρόνον παρὰ τῆ θεῶ μετὰ ταῦτα δίδοσθαι πρὸς γάμον, οὐκ ἀπαξιοῦντος τῆ τοιαύτη συνοικεῖν οὐδενός. τοιοῦτον δέ τι καὶ Ἡρόδοτος λέγει τὸ περὶ τὰς Λυδάς· πορνεύειν γὰρ ἀπάσας. οὕτω δὲ φιλοφρόνως χρῶνται τοῖς ἐρασταῖς ὥστε καὶ ξενίαν παρέχουσι καὶ δῶρα ἀντιδιδόασιν πλείω πολλάκις ἢ λαμβάνουσιν, ἅτ' ἐξ εὐπόρων οἴκων ἐπιχορηγούμεναι· δέχονται δὲ οὐ τοὺς τυχόντας τῶν ξένων, ἀλλὰ μάλιστα τοὺς ἀπὸ ἴσου ἀξιώματος.

[16] Bugün Perslerin tüm kutsal ayınlarına Medler ve Armenialılar saygı duymuşlardır. Armenialılar diğerlerinden farklı olarak özellikle Anaitis ayınlarına saygı duymuşlardır. Onun onuruna farklı farklı yerlerde, özellikle de Akilisene’de tapınaklar inşa etmişlerdir. Burada [Anaitis’e] erkek ve kadın köleler adanmıştır. Bu bakımdan bu şaşırılacak bir durum değildir. Bu halkın en kayda değer kişileri kızlarını henüz daha bir *parthenos* (bakir, genç kız) iken ona adarlar. Ayrıca tanrıçanın tapınağında uzun bir zaman fahişelik yapılması ve bunun ardından evliliğe gidilmesi de onlar için bir gelenektir. Böyle bir kadınla izdivacı ise hiç kimse reddedemez. Herodotos, Lydia kadınları üzerine olan anlatısında bu tarz şeylerden söz eder. Buna göre hemen hemen hepsi fahişelik yapar. Onlar metreslerine karşı o kadar yakındırlar ki onları misafirperverce sahiplenir ve de zengin evlerden sağlanan [kızlar] kadar aldıklarından daha fazlasını vererek onlarla hediye değişiminde bulunurlar. Fakat şans eseri gelenleri asla kabul etmezler, ancak eşit pozisyondakileri kabul ederler.

BİBLİYOGRAFI

- Akdoğar Akbulut H. T. 2024, *Strabon'un Kaukasus ve Armenia Bölgeleri Üzerine Gözlem ve Tasviri (Strabon Geographika, Kitap XI Çeviri ve İlgili Bölümlerin Değerlendirmesi)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi. Trabzon.
- Jones H. L. (Çev.) 1961, *The Geography of Strabo V, Books X-XI-XII*. Eds. T.E Page, E. Capps, W.H.D. Rouse, L. A. Post, E. H. Warmington. (The Loeb Classical Library). London and New York.